

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studijní program Genderová studia

Karolína Vinická

Knihovna jako genderovaný prostor

Diplomová práce

Praha 2022

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studijní program Genderová studia

Karolína Vinická

Knihovna jako genderovaný prostor

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Věra Sokolová, PhD.

Praha 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 7. ledna 2022

.....

Karolína Vinická

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat vedoucí práce doc. Věře Sokolové, PhD. za její cenné rady v průběhu psaní práce a za její nadšení, které mne vždy pohánělo kupředu. Další můj dík patří mé spolužačce Michaele Švarcové, která mi byla věrnou kamarádkou po celou dobu studia. Její pomoc při psaní této práce byla nedocenitelná a jsem přesvědčena o tom, že bez její pomoci a podpory by vůbec nevznikla. Zároveň velmi děkuji zaměstnancům Městské knihovny v Praze, kteří mi pokaždé vyšli vstříc a konverzace s nimi ve mě vždy probudily nové nápady.

1. Úvod	1
2. Teoretická část	2
2.1. Paradigma výzkumu	2
2.2. Gender jako analytická kategorie	3
2.3. Prostor	3
2.3.1. Veřejný prostor	4
2.3.2. Feministická geografie	7
2.4. Knihovny	9
2.4.1. Historie knihoven	10
2.4.2. Standard pro dobrou knihovnu	12
2.4.3 Knihovna jako prostor	14
2.5. Městská knihovna v Praze	17
2.5.1. Historie Městské knihovny v Praze	17
2.5.2. Knihovní řád Městské knihovny v Praze	20
2.5.2.1. Uživatel a uživatelka knihovny	20
2.5.2.2. Čtenář a čtenářka knihovny	21
2.6. Gender a literatura	22
2.6.1. Literární žánry	23
2.6.2. Ženská literatura	24
2.6.3. Červená knihovna	25
2.6.4. Dívčí literatura	29
3. Metodologie	30
3.1. Pozicionalita	30
3.2. Výzkumná otázka	32
3.3. Pobočky Městské knihovny v Praze – Výběr zdrojového materiálu k analýze	34
3.4. Obsahová analýza	35
3.5. Rozhovory	36
3.5.1. Výběr komunikační partnerky	36
3.5.2. Průběh rozhovoru	37
4. Analytická část	38
4.1. Městská knihovna v Praze jako instituce	38
4.1.1. Městská knihovna v Praze jako veřejný prostor	39
4.1.2. Členství v knihovně	40

4.1.3. Přesunutí do online prostoru	41
4.1.4. Zaměstnanci a zaměstnankyně Městské knihovny v Praze	42
4.2. Městská knihovna v Praze v rámci urbánního prostoru	45
4.3. Vnitřní prostor ve vybraných pobočkách Městské knihovny v Praze: organizace a design	48
4.3.1. Rozdělování do žánrů v Městské knihovně v Praze	49
4.3.2. Vnitřní prostor vybraných poboček městské knihovny v Praze	58
4.3.2.1. Cibulka	58
4.3.2.2. Dittrichova	59
4.3.2.3. Hloubětín	61
4.3.2.4. Hostivař	63
4.3.2.5. Břevnov	63
4.3.2.6. Spořilov	65
4.3.2.7. Lužiny	66
4.3.2.8. Bohnice	66
4.3.2.9. Ústřední knihovna	67
4.3.2.10. Zhodnocení	69
5. Závěr	74
Literatura	78
Přílohy	83
Příloha č.1. – Informovaný souhlas pro komunikační partnerku	83
Příloha č.2. – Otázky k rozhovoru	84

Seznam obrázků a schémat

Obrázek 1. Organizační schéma odboru služeb pro veřejnost	46
Obrázek 2. Piktogramy městské knihovny	50
Obrázek 3. Oddělení Dívčí literatury v pobočce Dittrichova	61
Obrázek 4. Volnočasový prostor, pobočka Hloubětín	62
Obrázek 5 Oddělení Literatury pro ženy a Domácnost, pobočka Břevnov	64

Abstrakt

V diplomové práci se budu věnovat genderové analýze prostorového uspořádání instituce Městská knihovna v Praze. Městská knihovna je z definice veřejný prostor, který by měl být přístupný všem zájemcům a zájemkyním o literaturu a četbu. Zajímá mne bude, jakým způsobem Městská knihovna pracuje s konceptem veřejného prostoru (explicitně i implicitně), jak je vnitřní prostor v předem vybraných pobočkách knihovny konstruován a členěn, jakými způsoby tato organizace odráží či zpochybňuje normativní genderové představy či stereotypy o čtenářstvu a jaké má toto uspořádání genderové a další intersekcionalní důsledky. Svůj výzkum budu zaměřovat především na zkoumání způsobu prostorového rozmístění žánrové, odborné a dětské literatury a na genderové aspekty preferencí návštěvníků knihovny ve výběru literatury. Zajímá mě ale bude i kontextuální zasazení poboček Městské knihovny do svého okolí a další služby, které knihovna nabízí.

Klíčová slova

Gender, prostor, Městská knihovna v Praze, knihovna, feminismus, feministická geografie

Abstract

In my dissertation I will discuss the gender analyses of layout in the institution, the Prague Central Library. The Central Library is by definition a public space which should be accessible to all who are interested in literature and reading. I will be concerned with how the Central Library works with the concept of public space (explicitly and implicitly), how indoor spaces are constructed and allocated in selected library branches, with how this organization reflects or does not reflect normative gender stereotypes of or ideas about readers, and other intersectional gender consequences. My research will primarily be focused on the exploration of the placing of genres in the space and the gender aspect of visitors preferences when choosing literature. I will deal with choices of setting of library branches and other services they offer, in specific locations.

Keywords

Gender, Space, Prague Central Library, library, feminism, feminist geography

1. Úvod

Městská knihovna v Praze je z definice veřejná instituce. To znamená, že by měla být přístupna všem bez rozdílu, proto by do ní měl mít přístup kdokoliv, kdo se zajímá o literaturu a četbu. Má diplomová práce se bude zabývat genderovou analýzou prostorového uspořádání v této instituci, kde mne bude zajímat několik jednotlivých témat, které mi pomohou pochopit Městskou knihovnu v Praze jako celek. Cílem mé práce a mou hlavní výzkumnou otázkou, je zjistit, jakým způsobem knihovna sama vytváří, odráží, recykluje a podporuje genderové normy

Abych dosáhla odpovědi na tuto otázku, musím se zaměřit na více témat. Za prvé se budu věnovat tomu, jak Městská knihovna v Praze pracuje s konceptem veřejného prostoru. Budu analyzovat, zda je knihovna veřejný či poloveřejný prostorem, jak s tímto konceptem veřejného (či poloveřejného) prostoru knihovna pracuje (a to explicitně i implicitně) a jaké to má důsledky na návštěvníky a nátevníce knihovny. Druhým tématem, kterému se ve své práci budu věnovat, je téma Městské knihovny v Praze a městského prostoru. Zajímat se budu o to, jak a kde vznikají pobočky a jaké genderové důsledky toto počínání knihovny může mít na společnost. Poslední velké téma mé práce se pak soustředí na vnitřní prostor jednotlivých, předem vybraných poboček Městské knihovny v Praze. V této části budu analyzovat, jak knihovna odráží, nebo naopak zpochybňuje, genderové představy a stereotypy spojené se čtenáři a čtenářkami a jaké má toto uspořádání genderové důsledky. Výzkum založím na vícero metodách, které zahrnují feministickou geografii, obsahovou analýzu a rozhovor. Všechny tyto metody mi pomohou lépe pochopit instituci Městské knihovny jako celek a jak tato instituce vědomě či nevědomě pracuje s kategorií genderu.

Diplomová práce je rozdělena do tří částí, teoretické, metodologické a analytické. V teoretické části se věnuji tématu Prostoru, kde se věnuji různým definicím veřejného prostoru a tomu, jak je problematické vůbec definovat „čistý“ veřejný prostor. Dále se soustředím na instituci knihoven, a jejich historii, kdy více do podrobně rozeberu historii Městské knihovny v Praze a dokumenty, která tato knihovna vydává. V neposlední řadě se pak budu věnovat literárním žánrům a jejich genderové kritice. V druhé části mé práce, metodologii, se budu věnovat své vlastní pozici výzkumnice, událostem, které mne ovlivnily při psaní diplomové práce, výzkumné otázce a metodám, které jsem pro svou práci zvolila. Poslední analytická část bude zaměřena výlučně na instituci Městské knihovny v Praze. První téma mé analýzy bude zkoumání Městské knihovny v Praze jako instituce. V této kapitole se budu věnovat tomu, zda je knihovnu možné brát jako veřejný prostor či nikoliv

a jak se knihovna prezentuje veřejnosti skrze své závazné dokumenty. Druhá kapitola mé analýzy se zaměřuje na to, jak je Městská knihovna v Praze ukotvena v rámci města. Ve třetí a poslední kapitole se zaměřím na vybrané pobočky, které budu analyzovat z hlediska vnitřních prostor a genderových důsledků, které toto uspořádání může mít pro čtenáře a čtenářky.

Motivací pro výběr tématu pro mou diplomovou práci bylo mé tehdejší zaměstnání. Jelikož jsem sama pracovala čtyři roky jako knihovnice v Městské knihovně v Praze, každý den jsem měla možnost vidět, jak čtenáři a čtenářky reagují na prostor knihovny. A jelikož jsem byla knihovnicí v pojízdné knihovně, měla jsem velmi blízký kontakt s návštěvníky a návštěvnicemi knihovny a měla jsem tak šanci si s nimi o knihovně povídat. V podstatě každý den jsem se tak stala svědkyní toho, jak žánrové oddělení na jednu stranu pomáhá čtenářům a čtenářkám ve výběru knihy k přečtení a na druhou stranu je limituje tím, že jsou uzavřeni jen v těch „svých“ žánrech. Určitým skupinám lidí navíc žánrové rozdělení knihovny dokonce brání půjčení knihy. „Literatura pro ženy“ není určena pro muže, proto když si nějaký muž chce půjčit nejnovější milostní román z pera Danielle Steel, stydí se za to a často to dojde do situace, kdy si jí vůbec nepůjčí. Tyto a mnohé další prostorové překážky jsem si pak začala více uvědomovat při absolvování kurzu „Gender a prostor“ na Katedře genderových studií FHS, který mi poskytl teoretické ukotvení pro mou práci.

2. Teoretická část

2.1. Paradigma výzkumu

Hned na začátku svého výzkumu je nutné, abych vymezila paradigma, ve kterém budu psát. Tato volba ve výzkumu totiž určuje, jak, jako výzkumníci a výzkumnice, pohlízíme na svět a realitu kolem sebe, jak se tvoří naše poznání, nebo jak vůbec pokládáme naše otázky ve výzkumu. (Guba a Lincoln, 1994: 105)

Celý můj výzkum píše z pozice sociálního konstruktivismu, které se soustředí na to, jakým způsobem byly v průběhu času utvářeny podoby feminity a maskulinity, a to napříč různými kulturami a společnostmi. (Renzetti a Curran, 2003: 29–30) Toto paradigma pracuje s realitou, která je tvořena v rámci interakce a která je závislá na konkrétním časoprostoru, jazyku, ale i sociálních kontaktech. Z toho vyplývá, že realita je neustále proměnlivá a vyvíjí se. (Berger a Luckmann, 1999: 9-11) Tím se konstruktivistické paradigma liší od pozitivistického, které tvrdí, že realita je jen jedna a my v ní žijeme. A pouze ta jediná je poznatelná. Co je pro konstruktivismus důležité, je neustálá reflexe výzkumníka nebo

výzkumnice. Je to nutná praxe, jelikož je realita, podle tohoto paradigmatu, subjektivní a jako takové ovlivňuje realitu, ve které žijeme. Tyto reality se zkoumají pomocí kvalitativních výzkumných metod. (Guba a Lincoln, 1994: 110–111)

Svůj výzkum řadím mezi feministické výzkumy. Jak tvrdí Ramazanoglu a Holland (1992), nelze přesně určit, který výzkum je feministický a který není a jaká je jeho přesná definice. Existuje ale několik společných znaků, které lze považovat za charakteristické pro feministický výzkum. Takovými základními společnými znaky jsou například zakotvení ve feministické teorii, aspirace na změnění stávajícího genderového řádu (nebo aspoň upozornění na něj) nebo důraz na etiku. (Ramazanoglu a Holland, 1992: 16-18)

2.2. Gender jako analytická kategorie

Podstatnou roli v mém výzkumu hraje kategorie genderu. Právě toto použití analytické kategorie genderu dává mému výzkumu větší hloubku a otevírá tak témata, která nejsou na první pohled vidět.

Gender je, zjednodušeně řečeno, kategorie, která je společensky konstruovaná. V jakési pomyslné opozici k němu stojí pohlaví, které je dané biologicky. Z tohoto rozdělení vyplývá, že biologické pohlaví je statická kategorie, kdežto gender je proměnlivý, fluidní a je různý v jiných kulturách a společnostech. S pojmem gender se úzce pojí problematika genderových stereotypů neboli zjednodušených popisů, které jsou spojované s feminitou nebo maskulinitou. Tyto stereotypy jsou pak pokládány za univerzální všem a pokud se někdo těmito předpokladům spojeným s genderem vymyká, je často označován jako deviantní nebo nenormální. (Renzetti a Curran, 2003: 20-21)

Právě gender, vnímaný jako analytická kategorie, bude rámcovat celý můj výzkum. Nebudu se tak zabývat pouze jednáním Městské knihovny v Praze jako instituce, ale bude mě především zajímat, jaké má toto jednání genderové důsledky a co by se případně mělo změnit, aby tyto důsledky byly co nejmenší.

2.3. Prostor

Jedním z hlavních témat mé práce je prostor. Prostor ne jako fyzické prostředí kolem nás, ale prostor jako socio-politický fenomén, jako aktivní aktér, které se spolupodílí na vytváření vztahů ve společnosti a odráží hodnoty, které společnost má. Zajímat mě bude jak prostor vnější, kdy se budu soustředit na to, jak funguje instituce městské knihovny v Praze

v rámci města, tak i vnitřní, kde se zaměřím na organizaci a design vnitřních prostor vybraných budov souvisejících s hlavním tématem mé diplomové práce.

V následující kapitole se tak budu věnovat tomu, jak je definován veřejný prostor, jak s tématem prostoru a města pracuje Henri Lefebvre a jak na něj navazuje Tovi Fenster. Druhým tématem, kterému se v rámci prostoru budu věnovat je akt vyloučení určitých skupin a jaké má tento čin následky. Dále se zaměřím na texty, které nějakým novým způsobem pracují s definicí veřejného prostoru a zda tyto nové pohledy na prostor mohou aplikovat i na instituci Městské knihovny v Praze.

2.3.1. Veřejný prostor

Hned na začátku své práce se budu věnovat pojmu veřejný prostor. Co je vůbec veřejný prostor? jak ho můžeme definovat? Zjednodušeně lze říct, že veřejný prostor lze chápat jako prostor, kam mají všichni bez rozdílu přístup. (Lofland, 1973: 19) Tuto definici pak rozvíjejí další autoři a autorky, kterým se nadále budu věnovat.

Veřejným prostorem a jeho spojitostí s městem se ve svém konceptu *Právo na město* (1996) věnuje Henri Lefebvre. Tento koncept v sobě zahrnuje dvě prerekvizity: za prvé právo jedince město užívat svou každodenní činností za druhé podílet se na rozhodování o městě a tím pádem participovat na chodu města. (Lefebvre, Kofman a Lebase, 1996: 15-20) Tento pohled na město ale nezůstal bez odezvy a nedlouho poté na něj reagovala autorka Tovi Fenster ve své práci *The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life* (2006).

Tovi Fenster kritizuje práci Lefebvera na několika úrovních. První kritikou je, že Lefebvre nebere v potaz otázku moci a mocenských vztahů, které mají výrazný vliv na právo na město. To, že Lefebvre tuto mocenskou stránku nereflektuje ho dělá slepého k politice identit a ignoruje tak rozdílné možnosti různých kategorií obyvatelstva k tomu, aby participovali na chodu města. (Fenster, 2006: 219). Druhým bodem kritiky Tovi Fenster je binární pohled na sféry, který je znatelný v práci *Right to the city* (1996). Lefebvre zde dělí prostor striktně na soukromý a veřejný, kdy právo na město spadá pouze do veřejného prostoru. Podle Tovi Fenster je ale nutné dívat se na problematiku práva na město z obou sfér, jak veřejné, tak i soukromé. Soukromou sféru, kterou Lefebvre vidí jako bezpečný prostor, je tedy nutné deromantizovat a změnit pohled na celý její koncept. Na rozdíl od soukromé sféry (která je doménou žen) je veřejná sféra brána jako doména mužů, tudíž ze své logiky jsou ženy vyřazeny z participace na veřejných otázkách. (Fenster, 2006: 220-

221) V neposlední řadě pak Tovi Fenster tematizuje problematiku přináležení. To, že má jedinec možnost každodenně užívat městský prostor, vytváří pocit přináležitosti. (Fenster, 2006: 223) A toto opakované, mnohdy až rutinní užívání veřejného prostoru má samozřejmě své genderové, kulturní i etnické důsledky. Právě náš gender a identita totiž určuje, jak můžeme jako jedinci veřejný prostor využívat. To znamená, že i přestože se právo na město tváří jako univerzální, ve skutečnosti to tak není. (Fenster, 2006: 223-224)

Dalším autorem, který se zabývá tématu veřejného prostoru a města, je Don Mitchell. Ten se ale spíše než na rozdíly mezi soukromým a veřejným prostorem zabývá tématem přístupnosti. Ve své práci *The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public Space, and Democracy (1995)* předkládá dokonce více definic pojmu „veřejný prostor“. Vše popisuje na příkladu složité situace parku patřícímu Kalifornské univerzitě. Tento park, ve kterém je velké pódium, totiž představuje otevřený veřejný prostor, který je přístupný všem bez výjimek, ať už v něm chtějí dělat cokoliv. Běžně se tam tedy setkávají mladí lidé, děti, senioři a třeba i bezdomovci. Kalifornská univerzita se však jednoho dne rozhodla, že změní pravidla parku a ten bude patřit jen studentům, a střední třídě. Z parku tedy účelově vyloučila lidi bez domova či osoby s nižším statutem. To zapříčinilo mnoho dlouhých a táhlých sporů univerzity s veřejností, které propukly i v nepokoje a demonstrace. (Mitchell, 1995: 113-115)

Mitchel zde na tomto příkladu kriticky hodnotí kroky univerzity. Ta sice tvrdila, že jedná za účelem zlepšení života studentů, ve skutečnosti však podle Mitchella tímto činem zakročila proti demokracii založené na individuích. Je totiž zcela jasné, že je to krok spíše proti bezdomovcům, kteří jsou součástí veřejnosti. Navíc pro ně neexistují soukromé prostory a ty veřejné, kam by měli mít přístup, jsou pro ně velmi omezené. To vše je, podle Mitchella zapříčiněné kapitalistickou společností, která je založena na soukromém majetku a soukromém vlastnictví. (Mitchell, 1995: 115-118)

Na základě tohoto diskurzu si Mitchell všímá, že je ve společnosti vždy nějaká skupina, která je vyloučena z veřejného prostoru a aktivit (lidé jiné barvy pleti, ženy, cizinci apod.). Veřejný prostor tedy vidí udržovaný skrze dvě základní ideje. První z nich představuje politické aktéry tolerantní k určitému riziku hrozících nepokojů a ta druhá pak vyžaduje organizovanost, bezpečnost a uspořádanost. (Mitchell, 1995: 115-116)

Dalším bodem, který Mitchell v tomto sporu tematizuje, je střetávání dvou pólů diskuze o veřejném prostoru. Prvním z nich je vnímání veřejného prostoru jako místa nezprostředkované politické interakce, a to všech členů společnosti bez zásahů jakékoliv státní moci. Každý přítomný člověk na tomto veřejném místě se může prezentovat jako

legitimní člen společnosti a má tak, stejně jako každý v jeho okolí, právo na vznášení svých požadavků. Veřejný prostor se tedy neustále proměňuje na základě lidí, který v něm v určitou dobu jsou. Je to také prostor neustálého vyjednávání, konfliktů a tím pádem je to i prostor ne vždy stoprocentního bezpečí. Druhý pól, který Mitchell popisuje, je veřejný prostor jako místo kontrolované rekreace a podívané, kde funguje určitý řád a pořádek. Zde je klíčovou vlastností prostoru především bezpečnost a určitý komfort pro tu skupinu obyvatelstva, pro kterou je daný prostor určen. Je zde tedy snaha o zamezení konfliktů a neustálého vyjednávání, které probíhá v prvním popsaném případě. Příkladem druhého pólu jsou především nákupní centra. Zde totiž funguje určitá kontrolovaná různorodost, která je pro majitele ekonomicky prospěšnější, než kdyby byly prostory neomezené pro všechny. V současné době veřejné prostory přecházejí od jednoho pólu ke druhému a s tím se pojí konec veřejného prostoru v jeho základní funkci autentické politické komunikace. Kontrola a bezpečnost zde totiž způsobují úpadek veřejného prostoru za účelem zvýšení bezpečnosti. (Mitchell, 1995: 124-126)

S příkladem obchodních center pracuje kromě Mitchella ve své práci *Exkluze v privatizovaném městském prostoru: případová studie nákupního centra (2013)* i Pavel Pospěch. Věnuje se zde „novému“ prostoru, který není úplně veřejný, ale nepatří ani mezi soukromý prostor. Od „klasického“ veřejného prostoru se obchodní centra liší především exkluzí, která zde probíhá. Obchodní centra jsou vnímána jako veřejné místo, a tak je zaručený přístup všem bez rozdílu. Problém ale je, že tato obchodní centra nestojí o každého návštěvníka či návštěvnici, proto vytvářejí zákazy, které jsou namířené proti určitým skupinám lidí, především pak lidí bez domova. Přitom je ale zajímavé, že vůbec nezáleží na tom, zda tito lidé mají či nemají domov. Tito lidé jsou exkludováni na základě jejich vzhledu. (Pospěch, 2013: 774-775)

Obchodní centra tak najímají zaměstnance pověřené ochranou prostoru, kteří mají za úkol preventivně hlídat před těmito znečištěnými a neupravenými lidmi. Prostřednictvím těchto lidí se pak obchodní centra snaží zabránit krádežím, poškození majetku a výtržnostem a zároveň s tím se snaží vytvořit prostor, který bude bezpečný a čistý. (Pospěch, 2013: 775) V důsledku takového jednání jsou pak z prostoru vyloučeni nejen již zmínění lidé bez domova, ale i třeba zvířata, předměty i sociální situace, které hrozí, že tento prostor naruší. Tato snaha odstranit nepohodlí a neřádkovost je vedena ekonomickými zájmy různých soukromých aktérů, v tomto případě obchodních center. Pokud se totiž návštěvníci a návštěvnice budou cítit v prostoru bezpečně, zisky soukromých aktérů budou potenciálně

vyšší. Obchodní centra se tak mění z veřejného na privatizovaný prostor. (Pospěch, 2013: 776)

Tématem vyloučení se zabývá i Linda McDowell ve své knize *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies (1999)*. Všimá si třeba toho, že někteří lidé jsou samovolně a jen tak mimochodem vyloučeno určitých prostor. Jde především o lidi jiné rasy, o lidi bez domova, nebo právě i v některých případech ženy. Jako příklad zde uvádí parky po setmění, kdy je často ženám po napadení místo pomoci vytýkáno, že se v takových místech vůbec nacházely. V konečném důsledku je jim pak celá věc kladena za vinu. (McDowell, 1999: 150-152)

Kromě tohoto tématu pak Linda McDowell tematizuje otázku prostoru, genderu a práce. Kromě jiného si všimá především toho, jak jsou některá odvětví pracovního trhu označena jako ženská či feminizovaná a jaký to má dopad na celkovou práci. Jde především o profese jako administrativní asistentka či asistentka, pracující v mateřských školách apod. To má za následek i negativní pověst těch mužů, kteří do tohoto kolektivu přijdou pracovat. Jsou totiž společností často odsouzeni jako nedostatečně mužní a jsou mnohdy dokonce až zesměšňováni. To staví do kontrastu k práci šéfa, která je častěji vykonávána muži. V tomto vztahu totiž vidí podobnost, jaká je mezi samotnými pohlavími, muži jsou nad ženami a poroučí jim. Dále si všimá toho, jaký je rozdíl mezi vnímání “ženské” (podřadné) a “mužské” (nadřazené) práce a jaké to má důsledky pro konkrétního člověka. (McDowell, 1999: 134-146)

Koncepty Lefebvra, Fenster, Mitchella, Pospěcha a McDowell jsou pro genderovou analýzu prostoru Městské knihovny velmi důležité. Nejdůležitějším přínosem pro mou práci budou mít především v zamyšlení, zda lze Městskou knihovnu v Praze definovat jako veřejný prostor, popřípadě kde na škále od soukromého po veřejný prostor tato instituce leží, zda knihovna ze svých prostor někoho vylučuje a jak to vypadá s pracovním prostorem v této instituci.

2.3.2. Feministická geografie

S tématem prostoru velmi úzce souvisí i obor zkoumání, feministická geografie. Věda o prostoru pracovala s představou lidí jako s racionálně uvažujícími a jednajícími bytostmi. V podstatě jsou to lidé bez emocí, kteří mají stejné preference a informace. Humanistická geografie se zabývala subjektivními lidmi, kteří jsou nadaní kreativitou a vnímáním a kteří vytvářejí smysluplná místa svým jednáním a společnou zkušeností. Další

druh geografie, marxistická, už rozlišuje dva druhy lidí, kteří mají mezi sebou nerovné vztahy a kde hlavní problém je strukturální logika výrobních vztahů. Všechny tyto pohledy na svět mají společnou především jednu věc – pohled na lidstvo, které je homogenní a neměnné. (Daněk, 2013: 91)

Až teprve s příchodem feminismu, se začal měnit pohled na svět a na lidi v něm žijící. Přichází totiž s kritikou těchto univerzalismů, kdy tvrdí, že svět tvoří ženy, muži a děti, mezi kterými existují nerovné vztahy. A tyto vztahy jsou pro ně velmi důležité, dokonce důležitější, než výrobní vztahy nebo konkrétní místa. Dále zdůrazňují, že stejně jako lidstvo není hegemonní skupina, tak ani ženy, popřípadě muži, nejsou stejní a tvrdit opak vede ke zjednodušeným a zkresleným výsledkům. (Daněk, 2013: 91-92)

Samotná Feministická geografie vznikla v USA v 60. letech 20. století. Byla, stejně jako radikální geografie, vznikem revolty a navazovala na ženské hnutí, které v té době probíhalo. Nese tak s sebou poselství feminismu jako boje proti nerovnosti v rámci pohlaví/genderu. (Daněk, 2013: 91-92) Feministky a feministé kritizovali obor geografie na několika frontách. Kritizovali samotnou disciplínu, pravidla, instituce, výběr témat ke zkoumání, definice základních pojmů a celkově i způsob vedení utváření samotného geografického vědění. (Daněk, 2013: 103)

I přesto, že jsou feministické přístupy velmi různorodé, lze najít několik společných znaků a charakteristik. Asi nejjasněji viditelným a nejdůležitějším znakem feministicky laděných výzkumů v geografii, je gender jako spojující znak, který je dáván do protikladu s biologickým pohlavím. Jednou ze základních otázek, kterou si v rámci genderu kladou je, jak se utváří genderové role v různých geografických kontextech. Druhým důležitým tématem, kterému se feministické geografky a geografové věnují, je téma patriarchy. Dalším z důležitých bodů, kterým se zabývá feministická geografie, je důraz na různorodost. Do doby, než se ke slovu dostaly feministické geografky a geografové v tomto oboru vládla univerzalita a výrazná dominance mužského pohledu na svět. Tím se ale ochuzujeme a opomíjíme pohled „druhé poloviny lidstva“. Dalším znakem výlučně feministické geografie, je angažovanost. Feministické geografky a geografové neaspírají po obecné definici daného jevu či situace, ale zasazují se o výsledky, které pomohou zlepšit situaci žen (a potažmo i mužů) ve společnosti. (Daněk, 2013: 92-93)

Tato specifická témata mají za důsledek to, že se výzkumnice a výzkumníci v rámci feministického bádání zabývají jinými náměty, než již zmínění marxističtí či humanističtí výzkumníci a výzkumnice. Do hledáčku se tak dostávají témata jako je geografie strachu, vliv rozvoje na ženy v postkoloniálních zemích, rozdíly mezi soukromou a veřejnou sférou

a s tím spojené dopady na ženy a muže, vliv genderu na vnímání míst či například formy mobility. Z těchto podtémat je pak možné identifikovat tři směry, na které se feministická geografie dělí. Jsou to: geografie žen (liberální směr), geografie difference (post-strukturalistický směr) a socialistická feministická geografie (marxistický a neomarxistický směr). (Daněk, 2013: 92-94)

Nejstarší článek, který je spojovaný s feministickou geografii, je příspěvek Wilbura Zelinskeho (1973) *The Strange Case of the Missing Female Geographer*, který vyšel v časopise *Professional Geographer*. Zelinsky se v něm zabýval tím, že prakticky ve všech institucích je nedostatečné (a někdy i nulové) zastoupení žen. Nejsou přítomny ani jako výzkumnice, ani v akademických institucích či redakčních radách a nejsou ani přítomny jako osobnosti historie, které rámcují celý obor geografie. Ukázal tak, že geografie je doménou především bílých, středostavovských mužů. (Zelinsky, 1973: 101-105) Na to navazuje i Gillian Rose, která také tvrdí, že je geografie je mužskou záležitostí, a i když do ní ženy svými vědomostmi přispívaly, jejich hlasy byly marginalizovány kvůli mužskému nastavení celé disciplíny geografie (Rose, 1993: 4).

2.4. Knihovny

Institucí, která je úzce spojená s veřejným prostorem, je knihovna. V následujících kapitolách se zaměřím tak především na historii knihoven, kde budu mapovat počátek knihoven jak ve světě, tak i na našem území. Následně představím dokumenty, které zpracovává Národní knihovna a kde jsou sepsána doporučení pro knihovny, jejich fungování a jejich existenci v rámci města. Téma knihoven zakončím tématem knihovny a prostoru, kde představím články a knihy zabývající se knihovním prostorem.

Tématem knihoven se zabývám především proto, že knihovny jsou velmi důležité instituce, které mají vliv na naše každodenní životy. Nejen, že bývají středobodem kulturního života komunit, hrají socializační a vzdělávací funkci jednotlivců (a tím i celé společnosti), ale instituce knihovny i spoluvytváří představy o genderových vztazích a genderovém uspořádání společnosti. Pohled na knihovnu, analýza jejího fungování a jejího prostorového uspořádání nám může odhalit zajímavé informace o procesech, jimiž se v kontextu knihovnictví odrážejí, recyklují, vytvářejí, ale i zpochybňují genderové normy a stereotypy.

2.4.1. Historie knihoven

Historie knihoven sahá až do starověku a je spojena s počátky písma. Například v Egyptě, hned po objevení papyru, začaly vznikat první velké knihovny, jako jsou Múseion a Serapeion v Alexandrii, které vznikaly už ve 3. století před naším letopočtem. V této době byla také právě knihovna v Alexandrii, největší knihovnou starověku. Postupem času, především díky Alexandru Makedonskému, se začaly knihovny šířit i přes Středozeří směrem na blízký východ. Už ve 2. století před naším letopočtem tak začínají vznikat i další knihovny, jako například knihovna v asijském městě Pergamon. (Kneidl, 1989: 22-24)

K dalšímu rozšíření knihoven došlo s koncem starověku a příchodem středověku. Za zmínku stojí vznik klášterních knihoven, které vznikaly za účelem vzdělávání. První z nich byla založena okolo roku 540 našeho letopočtu a další ji brzy následovaly. (Kneidl, 1989: 38) Jako další milník v historii knihoven je vláda Karla Velikého. Ten ve svém dvoře vybudoval knihovnu, která měla šířit reformu vzdělání a shromažďovat významná díla své doby. Po jeho vládě v 11. století se napříč Evropou začínají otevírat první univerzity. Tato skutečnost má za následek oživení věd a kumulaci knih na školách. Čili je logické, že na školách také začaly vznikat univerzitní knihovny, respektive v té době spíše kolejní knihovny. O dvě století později jsou knihovny dokonce tak rozšířené, že se stávají jakousi vizitkou panovníků. Kromě klášterních a univerzitních knihoven tak začínají vznikat i takzvané knížecí knihovny, které zažily největší rozmach v Palermu nebo za vlády Fridricha II. (Kneidl, 1989: 42-45)

Druhá polovina 15. století znamenala pro Evropu velké změny. V tuto dobu totiž končí středověk a začíná novověk, což je spuštěno událostmi jako byly pád Cařihradu v roce 1453 a tím pádem konec Byzantské říše, objevení Ameriky v roce 1492 a především, pro mou práci nejdůležitější, Gutenbergův vynález knihtisku, který se stal kolem roku 1450.

Právě vynález knihtisku měl velký vliv na další vývoj Evropy a jejího pokroku. Veškeré spisy, které do té doby byly ručně psané, mohly být totiž lépe reprodukovány. (Kneidl, 1989: 51) A jelikož se díky tomu zrychlila knižní produkce, musela se změnit i knihovna tak, jak jí do té doby lidé znali. Středověké pultové knihovny se tak vyvinuly v sálové knihovny. Tento druh knihoven měl postupný vývoj a největší rozmach nastal v 17. století. Interiér takovýchto knihoven byl velmi prostý. Regálový mobiliář byl většinou postaven podél zdí knihoven a když se objevily nějaké regály uprostřed místnosti, byly

zachovány široké a dobře osvětlené uličky mezi nimi. Často se zde také nacházel prostor pro studium, tvořený studijními stoly. (Kneidl, 1989: 99-100)

V této době byly ale knihovny stále nepřístupné veřejnosti a byly k dispozici jen specifické skupině lidí, většinou mužům a studentům. I přesto, že jsou určité důkazy o pokusech budování knihovny pro veřejnost i v době před naším letopočtem, jednou z prvních, oficiálně veřejných knihoven je knihovna kardinála Federiga Borromea v Miláně (známá také pod jménem Ambrosiana), vybudovaná v roce 1609. Tato knihovna je dokonce známa dodnes. Z Itálie se v průběhu 17. století tento nápad na nový styl knihovny roznesl do jiných zemích, a tak začínají vznikat veřejné knihovny ve Francii a Prusku, v 18. století pak dokonce i ve Španělsku nebo ve Spojených Státech. (Kneidl, 1989: 104)

Od velkých veřejných knihoven je pak jen malý krok k lidovým veřejným knihovnám. První z nich vznikla v roce 1726 v Edinburghu a o pár let později, v roce 1771, založil knihovnu ve stejném stylu ve Filadelfii Benjamin Franklin. Ke konci 18. století už knihovnu měla většina měst západního světa. Největší rozmach těchto knihoven ale nastal až v 19. a 20. století, kdy nejprve začaly hojně vznikat ve Spojených státech Amerických jako součást osvěty a vzdělání, aby se stejného vývoje dočkaly i Evropské země. (Kneidl, 1989: 104-105)

V Česku je historie knihoven spojena s církví a rozvojem školství, které se začalo rozvíjet přibližně od 14. století našeho letopočtu. Ale až v roce 1774, kdy císařovna Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku, došlo ke zvýšení zájmu o ně.

První samostatná budova knihovny u nás se datuje k roku 1605, kdy Petr Vok z Rožmberka, který na svém treboňském panství nechal postavit dvoupodlažní budovu, v rámci které byla zařízena knihovna. To se pak v době baroka stalo běžnou praxí a po celém území začaly vznikat barokní sálové knihovny v různých kláštorech a zámcích. Mezi knihovny, které vznikaly právě v tuto dobu patří například Klementinum postavené v roce 1727, knihovna na Strahově (1671-1794), knihovna v benediktinském klášteře v Rajhradě (1722) apod. Většina ostatních knihoven, které byly na našem území stavěny do roku 1918 ale byly odkázány na již vzniklé budovy, které byly původně stavěny pro jiný účel. (Kurka, 2011: 59-62)

V roce 1919 byl na našem území přijat zákon o veřejných knihovnách obecních, který oživil obecný zájem o knihovny a napomohl ve výstavbě nových veřejných knihoven. Mezi válkami tak vznikly tři samostatné veřejné knihovny, v roce 1929 Městská knihovna v Praze, v letech 1928-1929 pobočka HMKP na Královských Vinohradech a v roce 1931 městská knihovna v Děčíně. Války samozřejmě pozastavily vývoj knihovnictví u nás, ale po 2.

světové válce se začaly opět stavět nové pobočky a po roce 1989, kdy začaly velké společenské změny, se i knihovnám otevřely zcela nové možnosti. Otvíralo se mnohem více poboček, zvětšovaly se prostory pro čtenáře a čtenářky a postupně docházelo i k určité automatizaci provozu, rozvoji informačních služeb a větší nabídce knihovního fondu. (Kurka, 2011: 62-64)

Když se přesuneme do současnosti, v České republice je jedna z nejrozvinutějších knihovních sítí vůbec, v přepočtu na obyvatele. Momentálně je u nás přes 6000 knihoven a jejich poboček a knihovny poskytují veřejné knihovnické a informační služby. Tyto knihovny jsou ale velmi různorodé, zřizovatelem jsou kraje, obce, soukromé objekty i státní instituce, mají různé specializace a liší se i tím, na jaké skupiny cílí. (Ministerstvo kultury, 2020: 7-8)

Z historie knihoven je vidět, že lidé měli snad vždy zájem o knihy a jejich četbu. Z malých, pultových knihoven se díky tomuto zájmu staly velké sálové knihovny, které přešly až do dnešní podoby, kdy skoro v každém městě existuje alespoň jedna knihovna. Jelikož je ale na našem území takové množství knihoven, je logické, že začaly vznikat dokumenty, které nějakým způsobem radí knihovnám, jak mají fungovat. Jedním z takových dokumentů je *Standard pro dobrou knihovnu (2015)*, který popíše v následující kapitole.

2.4.2. Standard pro dobrou knihovnu

Standard pro dobrou knihovnu (2015) je pokynem Ministerstva kultury, který určuje standard veřejných knihovnických a informačních služeb, které poskytují knihovny zřízené nebo/a provozované kraji a obcemi na území České Republiky.

Knihovna je zde brána jako instituce, která veřejnosti poskytuje vzdělání, kulturní rozvoj a posiluje nezávislé rozhodování. (Národní knihovna České republiky, 2015: 4) Tento bod, posilování nezávislého rozhodování, je velmi podstatný pro mou genderovou analýzu a analýzu žánrového rozdělení knih v Městské knihovně v Praze. Knihovna má podle tohoto textu „posilovat nezávislé rozhodování“, nicméně žánry do velké míry předurčují, jak se k daným dílům v určitých sekcích vztahovat.

Národní knihovna, která stojí za vznikem tohoto standardu vymezuje 12 kroků, které by měly být jádrem činnosti knihovny jako takové:

- pomoc vytvářet a případně posilovat čtenářské návyky
- činnost podporující instituce v rámci vzdělávání (a to i včetně sebevzdělávání)

- poskytovatel prostoru pro osobní či tvůrčí rozvoj
- podporování a povzbuzování kreativity a tvůrčí činnosti u dětí, mládeže i dospělých
- podpora přístupu ke kulturnímu dědictví, k pokroku vědy a k hodnotám umění
- poskytovatel přístupu různým formám prezentace umění
- podpora vztahu mezi kulturami a kulturní diverzitou, kdy tento bod je zajímavý v kontextu žánrů, které ukotvují velmi rigidní pohled na „diverzitu“ (která je zde evidentně míněna pouze kulturně ve smyslu rozdílných světových kultur)
- udržování tradice lidové slovesnosti
- zpřístupňování informací
- poskytování informačních služeb všem bez rozdílu, kam patří i téma přístupnosti, jako jsou schody vs výtahy, toalety pro handicapované apod.
- zajišťování rozvoje informační gramotnosti a počítačové gramotnosti
- podpora a podíl na akcích a programech zabývajících se odstraňováním negramotnosti (Národní knihovna České republiky, 2015: 4)

Cílem tohoto standardu je zlepšení kvality knihovnických služeb jejich uživatelům a uživatelkám a zajištění lepší dostupnosti těchto služeb. Z toho důvodu se věnuje několika kategoriím, které mají situaci zlepšit. Jde o: otevírací dobu, dostatečnou plochu knihovny určenou pro čtenáře a čtenářky, studijní prostory v rámci knihoven, přístup k informačním technologiím, přístup k internetu, prezentace knihoven na webových stránkách, zajištění elektronického katalogu jednotlivých knihoven, standardy pro knihovníky a knihovnice, a měření spokojenosti uživatelů a uživatelek knihovny. (Národní knihovna České republiky 2015, 4-11) Pro mou práci je relevantní věnovat se více jen některým z těchto kategorií. Budu se zabývat především přístupem do knihovny „všem bez rozdílu“, podpoře vztahu mezi kulturami a kulturní diverzitou a fondu knihovny, který má za úkol podporovat vzdělanost a kreativitu. Tyto body mi totiž nejvíce pomohou s genderovou analýzou prostoru Městské knihovny v Praze.

Téma, které je ve *Standardu pro dobrou knihovnu (2015)* více rozváděno a které budu více zkoumat v analytické části mé práce, je téma umístění knihovny v rámci prostoru obce. Podle pokynů zde ve Standardu by mělo jít o místo, které je veřejností maximálně využíváno. Nejideálněji by to tedy mělo být místo, které je centrem života v dané obci, proto je pro její obyvatele výhodné se v takovém místě zdržovat. Jedná se o místa, jako jsou různé dopravní uzly, nákupní centra či kulturní podniky. Přitom je vhodné (ne-li žádoucí), aby knihovna sídlila v objektu, kde jsou poskytovány i jiné služby (například galerie, muzea,

sportovní zařízení, společenská centra apod.). Dalším doporučením je umístění knihovny do takové vzdálenosti, která nepřekračuje dojezdovou dobu 15 minut. (Národní knihovna České republiky, 2015: 7)

I přesto, že jde pouze o doporučení, je *Standard pro dobrou knihovnu (2015)* oficiální dokument, který radí, jak nejlépe v knihovně pracovat s prostorem, aby měla co nejvíc návštěvníků a návštěvnic. Pro mou práci je ale důležité se více detailněji podívat na různé pohledy práce s prostorem knihovny (jak vnějším, tak i vnitřním), proto se v další kapitole budu věnovat autorům a autorkám, kteří toto téma více rozebírají.

2.4.3 Knihovna jako prostor

Prostředí knihovny a její vnitřní i vnější prostor je velmi důležitým faktorem nejen v roli návštěvnosti dané knihovny. Působí zde samozřejmě i jiné faktory, jako je výpůjční fond, dostupnost, otevírací doba nebo i efektivnost. Je to ale právě prostor, který udělá z konkrétní knihovny místo, kde se lidé často a rádi shlukují. Mnoho služeb, které knihovna nabízela, jsou dostupné online, a tak se musely přizpůsobit i kamenné pobočky, které dosud byly „jen“ skladem dokumentů a knih a které musí sloužit především lidem. (Dostálová, 2020: 13)

Při tvorbě příjemného prostředí přitom mnohdy hrají roli pouze malé detaily. Zde uvedu pouze pár, které ale mají velký vliv na celkovou atmosféru knihovny jako takové, v případě České republiky, které zpracovala Moravská zemská knihovna.

Prvním z nich je členění interiéru. Jde o architektonický trik, kdy se odstraněním bariér mezi místnostmi vytvoří otevřený prostor, kde má potenciální čtenář či čtenářka lepší přehled o tom, co daná pobočka nabízí. Mezi další detaily, které mají vliv na návštěvnost, pak patří dostatek (přirozeného) světla, správně zvolené barvy interiéru (i exteriéru), vhodného akustického řešení knihovny (což může být ovlivněno například lokalitou, rozdělení knihovny na zóny pro děti a dospělé nebo například obložení) a mobiliář (kdy jde především o vzhled, funkčnost, pohodlnost, flexibilitu a kvalitu). V celkovém souhrnu by knihovna měla nabízet takový prostor, který je: odpovídající pro zpřístupnění a uchování knihovnického fondu; vhodný a pohodlný pro veřejnost; odpovídající pro studijní, čtenářské a volnočasové aktivity; atraktivní pro setkávání různých skupin; vhodný a funkční pro personál knihovny a atraktivní v rámci pozice a dostupnosti (umístění, bezbariérovost apod.). (Dostálová, 2020: 13-14)

Co se týče zahraničních zdrojů, i ty uvádějí důležitost především vnitřní konstrukce prostoru knihovny a souzní s tím, co je popsáno výše. Podle článku *Library space and place:*

Nature, use and impact on academic library (2011) od Chijioke Ferdinanda, Ugwuanyi, Roseline Ngoziky Okwor a Emmanuela Chukwuda Ezeji je důležité zaměřit se na tři hlavní aspekty v rámci budování vnitřního prostoru knihovny – funkci, použitelnost a atraktivitu. Správná knihovna by podle autorů měla obsahovat několik základních bodů, jako je otevřenost, multifunkčnost, flexibilita a určitá forma uměleckého vyjádření. (Chijioke a kol., 2011: 93)

Otevřenost je zde myšlena ve smyslu přístupnosti knihovny všem, kteří ji chtějí využít. Měla by být zdarma, na vhodném místě a poskytovat rychlé služby všem bez rozdílu. Na to by se mělo myslet už od začátku, v přípravě výstavbě knihovny. Měla by totiž být na nějakém větším prostranství, kde je dobře vidět a je k ní dobrý přístup. (Chijioke a kol., 2011: 94)

Dobrá knihovna by podle autorů měla být multifunkční a nezaměřovat se jen a pouze na jednu činnost. Za prvé by knihovna měla poskytovat více druhů formátů k půjčování, než jsou jen knihy. Konkrétně zde třeba mluví o audiovizuálních nosičích, elektronických produktech nebo třeba internetových službách. Knihovna by tak měla být prostorově přizpůsobena nejen k půjčování těchto jednotlivých věcí, ale také poskytnout dostatek prostoru pro studium nebo různé akce, které se těchto nosičů, byť jen okrajově, dotýkají. Zároveň by se knihovna neměla omezit jen na pouhé půjčování u pultu, ale zkusit poskytovat i jiný druh půjčování, jako je třeba donáška knih. (Chijioke a kol., 2011: 94)

Dalším již zmíněným a důležitým bodem, který autoři článku problematizují, je flexibilita. Knihovna by totiž měla být designována takovým způsobem, aby byla schopná reagovat na různé změny, ať už ve struktuře nebo ve službách, které poskytuje. Příkladem může být přechod k moderním informačním technologiím, kdy se knihovna musela celá restrukturalizovat, aby odpovídala modernějším požadavkům potenciálního čtenáře či čtenářky. Nešlo totiž jen o samotnou změnu systému z papírových záznamů na ty elektronické, musely se ale například také zavést prostory pro počítače pro čtenáře a čtenářky. Nově vybudované knihovny tak většinou dodržují určitý vzorec toho, jak mají vypadat. Dodržují tak například jednotnou velikost, výšku pater nebo standardy pro zatížení. (Chijioke a kol., 2011: 94 - 95)

Posledním bodem je umění. Estetika budovy zevnitř i zvenku je totiž velmi podstatnou součástí knihovny a často je to jeden z nejdůležitějších faktorů, které přilákají nové čtenáře a čtenářky. Při stavbě se tak musí dávat pozor, jak budova vypadá a jaký by mohla mít vliv na ostatní. (Chijioke a kol., 2011: 95)

Dalším autorem, který se zabývá tématem vnitřního i vnějšího prostoru knihoven je Tim Cresswell se svým dílem *Place: A Short Introduction (2004)*. V této knize vymezuje vlastní definice, které by knihovna jako prostor měla splňovat. Konkrétně mluví o pěti věcech, které musí knihovna jako prostor sám o sobě mít: Za prvé by měla mít dobré umístění, kde je důležitá pevně daná a neměnná lokace. Druhým bodem je, že prostor knihovny musí být skutečné místo, kde lidé mohou trávit svůj volný čas bez nějakých větších překážek. Za třetí musí být knihovna místem, ke kterému si lidé mohou vytvořit emocionální a subjektivní pouto. Toto pouto pak způsobuje to, že se lidé do knihovny často a rádi vracejí. Zároveň to ale nesmí být „pouze“ místem, kde se lidé schází, což je důležitým čtvrtým bodem v jeho definici knihoven jako prostoru. A poslední, co Tim Cresswell zdůrazňuje, a která více méně spojuje všechny předchozí body, je, že knihovna musí být místem v krajině které lidi přiměje navštívit ji, jelikož je to pro ně něco nového a naleznou zde to, co jinde nenalezli. (Cresswell, 2004: 6-11) Z celého jeho výkladu je zřetelné, že Tim Cresswell definuje knihovnu jako místo velmi důležité pro jednotlivce, místo, ke kterému si lehce najdete osobní a subjektivní vztah. Místo, které je domovem daleko od domova a které je schopné poskytnout návštěvníkovi či návštěvnici to, co jiné místo nedokáže.

Autorem, který nově a originálně pracuje s tématem knihovny a prostoru, je Ray Oldenburg. Ve své knize *The Great Good Place: Cafés, Coffee, Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of the community (1999)* přišel Oldenburg s pojmem „Třetí místo“. To popisuje místa, kde se zdržují lidé, a zároveň to není jejich domov ani zaměstnání. Je to na pomezí mezi „Prvním místem“, který je popsán jako domov a „Druhým místem“, který autor popisuje jako pracovní místo, které redukuje jedince pouze na jeho produktivní roli. Tyto místa mohou být (jak vypovídá název knihy) kavárny, knihkupectví, bary, nebo právě i knihovny. (Oldenburg, 1999: 14-19)

Aby tyto místa byly pro lidi atraktivní, musí splňovat osm bodů:

- Tato místa musí být na neutrálním místě. Návštěvníci těchto míst musí mít možnost přijít a odejít bez větších potíží a bez povinností nebo závazků k jiným lidem na tom samém místě. (Oldenburg, 1999: 22)
- Je to místo, kde nezáleží na sociálním statusu člověka nebo pracovních úspěších. Jedinec se tak může vyskytovat na tomto místě bez toho, aniž by byl hodnocen na základě své role, povinností nebo třeba předpokladů. (Oldenburg, 1999: 24)
- Jednu z hlavních rolí na tomto místě zaujímá komunikace a konverzace. (Oldenburg, 1999: 26)

- Toto místo musí být lehce dostupné a v případě potřeby by mělo vyjít vstříc potřebám stálý zákazníkům. (Oldenburg, 1999: 32)
- Toto místo navštěvují pravidelně stejní lidé. (Oldenburg, 1999: 33-35)
- Zpravidla bývá místo velmi domácké a útulné. (Oldenburg, 1999: 37)
- Jedná se o místo, kde je velmi uvolněná atmosféra. (Oldenburg, 1999: 37)
- Jsou domovem daleko od domova, místem, kde můžeme najít konkrétního člověka, když není doma. Jedná se o místo, které sice není domovem, ale atmosférou a psychickou pohodou k tomu mají blízko. (Oldenburg, 1999: 42)

Knihovna v podání Oldenburga je tedy Třetím místem, místem, které není ani domov, ani práce, ale něčím na pomezí obojího. Dá se říct, že tak rozvádí definici Tima Cresswella, který se soustředí především na emocionální a subjektivní vztah ke knihovně. Oldenburg se ve svém díle tomuto místu věnuje více dopodrobna a tím odděluje prostory Třetího místa od zbytku každodenního života lidí. Zároveň je ale v jeho definici důležité, že nepopisuje jen prostory knihoven, ale i kaváren, barů a podobných míst, které tím pádem staví na stejnou úroveň jako knihovny. Tento pohled na knihovny tak boří specifickou knihovniho prostoru jako takového.

2.5. Městská knihovna v Praze

Má analýza se soustředí na jednu knihovnu, konkrétně instituci Městské knihovny v Praze, a tato instituce bude můj hlavní zdrojový materiál pro empirickou část. V této kapitole se budu zabývat historií Městské knihovny v Praze a jejích poboček. Představím také hlavní a zásadní dokument, který Městská knihovna v Praze vydává a distribuuje mezi své čtenáře – *Knihovní řád Městské knihovny v Praze (2020)*.

2.5.1. Historie Městské knihovny v Praze

Velká poptávka po knihovně v Praze se začala značně objevovat již na konci 19. století. O její stavbu se dokonce prosazovaly známé osobnosti, jako například J. V. Sládek nebo F. Chalupa či V. Náprstek. Největší problém měli především s tím, že v Českých zemích v té době fungovalo už skoro čtyři sta jiných, menších knihoven. Velké debaty jak v tisku, tak i při veřejných diskuzích vedli až k poslání „Pamětního listu“ městské radě pražské, který v roce 1883 sepsal akademický spolek českých studentů „Jungmann“. Situace se však změnila až v roce 1889, kdy se o otevření knihovny začali zajímat i veřejně známé osobnosti,

jako jsou Svatopluk Čech nebo Jaroslav Vrchlický. Přesto trvalo další dva roky, než se dostavil kýžený výsledek. V tomto roce totiž byla otevřena Veřejná obecní knihovna královského hlavního města Prahy, která stála na Zderaze, na místě bývalé svatováclavské trestnice. V průběhu let se však knihovna mnohokrát stěhovala, až se na nějakou dobu ustálila na rohu ulic Spálená a Purkyňova. (Čermáková a Lukavec, 2016: 12-14)

Postupem času se ale i lidé mimo centrální část Prahy začali zajímat o knihovnu a dožadovali se, aby vznikly i jiné pobočky. To se povedlo až v roce 1901, kdy byla v Mikulandské ulici otevřena další pobočka, tzv. Veřejná čítárna. Jelikož tato čítárna sklídila velký úspěch, následovaly ji hned další. V roce 1904 a 1905 tak vznikly knihovny na Hradčanech, v Holešovicích a na Vyšehradě. Souběžně s tím pak ale začaly vznikat i plnohodnotné pobočky Veřejné obecní knihovny. Do začátku první světové války, která dočasně zabránila dalšímu šíření, pak vzniklo celkem sedm poboček – jedna na Hradčanech, dvě na Novém městě, jedna na Vyšehradě, jedna na Malé straně, jedna v Libni a jedna v Holešovicích. Zároveň se také naposledy přestěhovala Veřejná obecní knihovna spolu s čítárnou na Mariánské náměstí na Starém městě, do domu č. 98, čili do místa, kde stojí dodnes. (Čermáková a Lukavec, 2016: 19-20)

V předchozích odstavcích jsem se věnovala pouze Veřejné obecní knihovně. V Praze ale existovaly i jiné, separované knihovny, které byly určeny jen pro určité části Prahy. Například na Smíchově byla knihovna už od roku 1860, na Karlíně pak od roku 1862. Mezi další samostatné knihovny se pak řadily knihovny v Královských Vinohradech, Dejvicích, Strašnicích, Nuslích, Žižkově, Vršovicích apod. Proto je pro Městskou knihovnu v Praze důležitý rok 1919. V tomto roce byl totiž vydán Zákon o veřejných knihovnách obecních, který způsobil centralizaci těchto veřejných knihoven. Návrh na centralizaci byl pak schválen v roce 1922. I přes schválení ale situace nebyla snadná, především kvůli patriotismu některých městských radních (především v Královských Vinohradech, Karlíně a Žižkově) a nedostatečnému zájmu o knihovny jako takové. I přesto byl ale osmého listopadu 1922 schválen Organizační řád knihoven městských v obvodu Pražské obce. V praxi to znamená to, že každá takováto knihovna měla název Knihovna hl. města Prahy a bylo jí přiděleno pořadové číslo a označení obvodu, kde sídlí. Jedinou výjimkou byla (a stále je) knihovna na Mariánském náměstí č. p. 98, která začala nést jméno Ústřední knihovna hl. města Prahy. V tomto roce tedy začala fungovat jedna sjednocená knihovna čítající, kromě samotné Ústřední knihovny, 36 poboček. (Čermáková a Lukavec, 2016: 23-25)

Jelikož se má práce bude zabývat knihovnou v prostoru, považuji za vhodné vypsát, které pobočky vznikly při sjednocení knihoven. Konkrétně jde tedy o: Praha I., Ústřední

knihovna, Praha II., Sokolská třída, Praha III., Praha VI., Praha VII., Praha VIII., Bohnice, Troja, Vysočany, Nové Vysočany, Prosek, Karlín, Žižkov, Hrdlořezy, Malešice, Královské Vinohrady, Vršovice, Záběhllice, Staré Strašnice, Hostivař, Nusle, Michle, Krč, Podolí, Braník, Smíchov, Radlice, Hlubočepy, Zlíchov, Jinonice, Břevnov, Střešovice, Liboc, Dejvice, Bubeneč, Veleslavín a Vokovice. (Thon, 2019: 21) Tento počet poboček se samozřejmě časem měnil, například v roce jich bylo padesát a v roce 1990 dokonce až osmdesát tři. (Čermáková a Lukavec, 2016: 118)

Pokud se ale podívám na aktuální situaci (k březnu 2021), má Městská knihovna v Praze celkem čtyřicet dva poboček, ke kterým se přidává budova Ústřední knihovny a tři autobusy pojízdné knihovny. Celkem jsou, podle vnitřních pravidel, tyto pobočky rozděleny do sedmi kategorií: Ústřední knihovna, Oblast Středozápad (kam patří Hradčany, Ostrčilovo náměstí, Školská, Žižkov, Břevnov, Dědina, Dejvice, Dittrichova, Petřiny, Záhřebská, Vozovna), Oblast Severovýchod (kam patří Sedmička, Kobylisy, Vysočany, Hloubětín, Letná, Bohnice, Prosek, Černý most, Ládví), Oblast Jihovýchod (kam patří Korunní, Hostivař, Zahradní město, Dům čtení, Malešice, Skalka), Oblast Jih (kam patří Jezerka, Vikova, Modřany, Novodvorská, Pankrác, Spořilov, Opatov, Krč, Chodov), Oblast Jihozápad (kam patří Smíchov, Cibulka, Velká Chuchle, Ostrovského, Barrandov, Lužiny, Stodůlky) a pak již zmiňované oddělení Pojízdné knihovny, které čítá dva autobusy pravidelně navštěvující místa, která jsou vzdálená kamenné pobočce a jeden autobus, který jezdí do škol po celé Praze a zúčastňuje se různých akcí v průběhu roku (například Svět knihy, Letní letná, apod.) (Městská knihovna v Praze, 2021a: 34)

Posledním součástí historie Městské knihovny v Praze, kterou nelze opomenout, je samotná Pojízdná knihovna. Tu uvedla knihovna do provozu již v roce 1939. V té době měl autobus čtrnáct stanic a tyto stanice byly na okraji Prahy. Během Druhé světové války byl autobus postaven mimo provoz, ale v roce 1949 znovu vyjel do svých, tentokrát osmnácti, stanic. V roce 1961 pak ke stávajícímu autobusu přibyl ještě druhý, v roce 1968 pak dokonce i třetí autobus. V roce 2010 ale nejstarší autobus ukončil svůj provoz a jeho náhrada přišla až v roce 2013, kdy knihovna koupila malý bibliobus, který pojmenovala Oskar. Zatímco dva velké autobusy jezdí na pravidelné zastávky, tento malý bibliobus nemá stálý jízdní řád, ale má za úkol objíždět školy, školky, domovy pro seniory, nemocnice a další těžko dostupná místa pro velké autobusy. K dnešnímu dni mají velké autobusy následující zastávky: Invalidovna (Praha 8), Palmovka (Praha 8), Jihlavská (Praha 4), Na Zámkách (Praha 8), Nebušická (Praha 6), Butovická (Praha 5), Rožmberská (Praha 14), K Lukám (Praha 4), Na Mlejnkou (Praha 4), 9. května (Praha 14), Doupovská (Praha 15), Pavelkova (Praha 12),

Podolská (Praha 4), Za Kovárnou (Praha 15), Bryksova (Praha 14), Karlínské náměstí (Praha 8), Těšíkova (Praha 12) a Ravennská (Praha 15). V srpnu 2021 byl ale jeden z autobusů odstaven a tím se snížila kapacita zastávek pojízdné knihovny, kdy zastávky Na Zámkách (Praha 8) a Rožmberská (Praha 14) byly zrušeny. (Městská knihovna v Praze, 2021b)

Z celé historie tedy lze říci, že se Městská knihovna v Praze neustále rozvíjí a že se knihovna snaží reagovat na poptávky svých návštěvníků a návštěvnic. A jelikož poptávka po knihovně byla opravdu silná už od začátku (a v průběhu let ještě narůstala), lze z toho usuzovat, že role čtení ve společnosti je opravdu velká a že literatura je poměrně důležitou součástí každodenního života jedinců na našem území. V průběhu let tak neustále vznikají nové a nové pobočky, a i za dobu, kdy jsem začala psát svou diplomovou práci došlo k několika změnám. Zároveň je zde vidět role politiky a samosprávy jednotlivých městských částí, které někdy ulehčily a někdy zase ztížily rozmach knihovny a její větší dostupnost čtenářům a čtenářkám.

2.5.2. Knihovní řád Městské knihovny v Praze

Pro mou práci, zaměřující se na Městskou knihovnu v Praze, je důležité, jaká pravidla si pro sebe tato instituce sama nastavila.

Městská knihovna v Praze je příspěvková organizace hlavního města Prahy a byla založena Zřizovací listinou MKP, kterou přijalo zastupitelstvo hlavního města Prahy. Ze své podstaty je Městská knihovna v Praze univerzální veřejnou knihovnou. A jako taková se zaručuje za poskytování svých služeb rovným přístupem všem, bez rozdílu. (Městská knihovna v Praze, 2020: 1) V následujících podkapitolách se budu věnovat tomu, jak ve svém knihovním řádu Městská knihovna v Praze pracuje s pojmy Uživatel a uživatelka knihovny a čtenář a čtenářka knihovny a jak vymezuje jejich práva a povinnosti.

2.5.2.1. Uživatel a uživatelka knihovny

Jako uživatel či uživatelka Městské knihovny v Praze je považován každý jedinec, který v daném okamžiku jakýmkoliv způsobem využívá technické zařízení, knihovní fond, data či jakékoliv jiné služby, které knihovna poskytuje. A to jak osobně, tak i zprostředkovaně, ať už přes jinou osobu, telefonicky nebo i skrze internet. Za uživatele či uživatelku se také považuje každý, kdo se zdržuje v prostorách kterékoliv pobočky Městské knihovny v Praze, a to z jakéhokoliv důvodu. (Městská knihovna v Praze, 2020: 2)

Se statutem uživatele a uživatelky Městské knihovny v Praze se pojí určité povinnosti, které musí plnit a které knihovní řád přesně vymezuje. Prvním pravidlem je, že se uživatel či uživatelka je povinen či povinna řídit se tímto knihovním řádem a respektovat určitá omezení, která se s ním pojí. Další důležitou povinností je respektování autorských práv a všech práv které s ním souvisejí. Třetím bodem, který řád v rámci povinností uživatele a uživatelky knihovny vymezuje, je zaměřený na správné využívání všech služeb, které MKP poskytuje. Tyto služby se musí využívat pouze k těm účelům, které jsou v souladu s posláním knihovny a uživatel či uživatelka je musí využívat takovým způsobem, který nezpůsobí újmu MKP a který nenaruší práva ostatních osob. Dalším důležitým pravidlem, který řád vymezuje, je povinnost uživatele a uživatelky knihovny chovat se uvnitř knihovny ohleduplně a tak, aby nic nepoškodil. Je zakázáno obtěžovat ostatní uživatele a uživatelky knihovny či omezovat jejich právo na využívání služeb MKP. Do knihovny pak mají zákaz vstupu osoby podnapilé, znečištěné nebo osoby pod vlivem psychotropních látek. Uživatel či uživatelka je také povinna řídit se písemnými instrukcemi, které jsou umístěny u zařízení a u počítačů, které jsou v prostorách MKP. Instituce Městské knihovny v Praze si pak vymezuje právo vykázat z prostoru knihovny kohokoliv, kdo tyto povinnosti poruší. (Městská knihovna v Praze, 2020: 4-5)

2.5.2.2. Čtenář a čtenářka knihovny

Čtenářem či čtenářkou knihovny je uživatel či uživatelka, který s MKP uzavřel či uzavřela smlouvu, v rámci které má umožněno provádět absenční výpůjčky a využívat další služby. (Městská knihovna v Praze, 2020: 2)

Se statutem čtenáře a čtenářky, stejně jako to bylo u statusu uživatele a uživatelky MKP se pojí určitá práva a povinnosti. Mezi práva uživatele a uživatelky knihovny je pak dodržování řádu ze strany MKP, poskytování služeb určených všem uživatelům a uživatelkám, a i takových služeb, které jsou poskytovány pouze registrovaným čtenářům a čtenářkám Městské knihovny v Praze. Mezi povinnosti čtenáře a čtenářky MKP pak patří dodržování knihovního řádu, souhlasit se zpracováním osobních údajů a vyplnit dluhy, které vůči Městské knihovně má. (Městská knihovna v Praze, 2020: 17)

2.6. Gender a literatura

Městská knihovna v Praze je instituce, která mimo jiné nabízí veřejnosti možnost vypůjčit si knihy. A právě knihy, v širším pojetí literatura, jsou tím posledním tématem, kterému se budu věnovat ve své diplomové práci. Konkrétně je pro mne důležité spojení genderu a literatury. Literatura je zde chápána nejenom jako soubor textů, které mají určité estetické hodnoty, ale i jako druh kulturní aktivity zahrnující čtení, tvorbu, vyučování a hodnocení literárních děl. V následujících kapitolách se tedy budu věnovat spojení genderu a literatury, následně pak rozvinu téma literárních žánrů a podrobím je genderové kritice.

Bereme-li literaturu jako soubor děl uznávaných společností, tak ve spojitosti s genderem jako analytickým nástrojem je důležité všimnout si především vztahu mezi literaturou a každodenním životem. Literatura jako taková totiž může přispět k hlubšímu pochopení zkušenosti člověka a tím může pomoci k lepšímu pochopení společenské reality. Ve spojitosti s genderem to tedy například znamená, že literatura může danému čtenáři či čtenářce pomoci přiblížit, jakým způsobem genderové dimenze či stereotypy ovlivňují fungování společnosti. Literární díla mohou mít i emancipační efekt. Dobře vykreslené příběhy o diskriminaci a rozhořčení nad nějakou situací mohou inspirovat určité protesty ve společnosti. Je-li navíc hrdinkou a čtenářkou žena, může se čtenářka do takové hrdinky vcítit, a to může podpořit sebejistotu ženy a napomoci jí tak k určitým změnám v jejím životě. (Morris, 2000: 17-18)

Feministky a feministé se ale kromě čtení literatury optikou genderové perspektivy, promítnuté v konkrétních psaných dílech, zajímají i o instituce, které jsou s literaturou spojeny. Považují totiž za důležité zjistit, jak konkrétně se literatura skrze tyto instituce podílí (nebo může podílet) na vytváření hodnot a významů, které způsobují vytváření nerovností mezi ženami a muži. Je tak důležité dívat se například na jazyk, jakým je kniha psána, na pohled, skrze který je nám podávána, nebo na produkci slavných a kanonických děl. Kdo tyto díla vytváří? A proč jsou vybrána zrovna tyto díla jako ty stěžejní a nejdůležitější? Proč je mezi knihami, které tvoří uznávaný, literární kánon, tak málo ženských autorek? A je skutečně nějaký rozdíl mezi ženským a mužským psaním? Přesně toto jsou jedny z otázek, které si feminističtí kritici a kritičky v tomto tématu kladou. (Morris, 2000: 19)

2.6.1. Literární žánry

Literární žánr je jedním z nejstarších literárněvědných pojmů. I přes tuto skutečnost jde ale o koncept, který v sobě zahrnuje mnoho nevyřešených otázek. Ve své podstatě jsou k pojmu žánr dva různé přístupy – genologický realismus a nominalismus. Genologický realismus počítá s určitým souhrnem znaků, na kterém určitá konkrétní díla participují (i přesto, že žádné dílo nikdy nesplňuje všechny znaky). Oproti tomu nominalismus slovo žánr zcela odmítá. Podle něj je to totiž příliš fluidní pojem, který nemá cenu nijak ohraničovat, a umělé vkládání určitého díla do předem připravených škatulek by zapříčinilo ztrátu role tvůrčího individua. (Matonoha, 2017: 85-86)

Žánr v literatuře ale bez pochyby plní velmi důležité role. Za prvé jde o taxonomickou jednotku, která dává dohromady konkrétní dílo s jinými a většími literárními celky. Další důležitou rolí je pak role třídění literatury a vytváření určité struktury. Tím pádem je i možná určitá klasifikace mezi žánry. Mezi další, méně významné funkce patří funkce genetická (kdy autor dílo tvoří na základě toho, že má o žánrech určité povědomí) a recepční (pokud známe žánr, víme, co od dané literatury můžeme očekávat). (Matonoha, 2017: 86-87)

Žádný žánr ale není úplně čistý. V podstatě asi žádné dílo nespadá plně do kategorie jednoho jediného žánru. Jak píše Matonoha, není známé žádné dílo, které by mělo všechny znaky jen jednoho žánru a zároveň žádného znaky jiného žánru. To, že by nějaké dílo bylo žánrově „čisté“ je pouze konstrukt. (Matonoha, 2017: 89)

V dnešní době existuje opravdu mnoho literárních žánrů. Konkrétně Encyklopedie literárních žánrů z roku 2004 pracuje dokonce s několika desítkami žánrů. Jde o: Aforismus, Anály, Anekdota, Apokryf, Arabeska, Autobiografie, Bajka, Balada, Báseň v próze, Básnická povídka, Biografický román, Budovatelský román, Cestopis, Country, Červená knihovna, Črta, Deklamovánka, Deník, Detektivka, Dívčí román, Dobrodružný román, Drama, Ekloga, Elegie, Epigram, Epika, Epitaf, Epos, Erotická literatura, Esej, Exemplum, Fantasy, Fejeton, Filmový scénář, Filozofický román, Folklorní slovesnost, Gesta, Gnóma, Gotický román, Hádání, Hádanka, Happening, Historický román, Historie, Horor, Humoreska, Humoristický román, Hymnus, Idyla, Intermedium, Intimní lyrika, Kázání, Klíčový román, Knížky lidového čtení, Komedie, Komiks, Kramářská píseň, Kronika, Legenda, List, Literatura pro děti a mládež, Liturgické drama, Lyrika, Manifest literární,

Melodram, Muzikál, Mýtus, Nonsense, Novela, Óda, Operetní libreto, Paměti, Parodie, Pásmo, Pikareskní román, Píseň, Poezie, Pohádka, Politická lyrika, Politický román, Populární literatura, Pověst, Povídka, Pranostiky, Próza, Přírodní lyrika, Přísloví, Psychologický román, Reflexivní lyrika, Reportáž, Revue, Román, Romance, Romaneto, Románová kronika Román ve verších, Rozhlasová hra, Říkadlo, Satira, Science fiction, Sociální román, Sonet, Soudnička, Televizní seriál, Tragédie, Traktát, Ukolébavka, Utopie, Venkovský román, Villonská balada, Vývojový román a Western. (Mocná a Peterka, 2004: 700-701)

Z tohoto vyčerpávajícího výčtu jednotlivých žánrů je zajímavé, že zde rozdělují Dívčí román, který je zcela očividně určen dívkám, ale v celém seznamu není nic určené takto na první pohled chlapcům. Pokud se navíc něco vyčlení jako „dívčí“, logicky z toho vyplývá, že to „není chlapecké“. Po krátkém přečtení jednotlivých definic žánru je pak ještě víc zřetelné, že do takového stylu žánru čili do žánru mířeného pouze na ženy, spadá i žánr Červené knihovny. Opět ale v celém seznamu žánrů není žádný žánr, který by byl namířen na muže. Proč tomu tak je? Čím je Dívčí román či Červená knihovna tak specifická, že míří pouze na určitou skupinu lidí? A proč není nic specifického i pro muže? Jak moc jsou tyto žánry spojené se stereotypními představami o ženství a mužství?

V následující části se zaměřím na genderovou kritiku žánrů, především právě u žánrů Červené knihovny a Dívčího románu.

2.6.2. Ženská literatura

Co je ženská literatura? Je to literatura psaná pro ženy? Nebo literatura psaná ženami? Jak je možné definovat „ženskou literaturu“? Toto jsou otázky, které je důležité si pokládat, pokud chci porozumět tématu, které v sobě spojuje pojem ženy a literatura. Abych na ně ale mohla odpovědět, je nutné podívat se na historii ženské literatury a na historii žen v literatuře.

Dlouho byla literatura spíše doménou mužů a ženské autorky nebyly moc vidět. Jediné knihy, které vznikaly byly od mužských autorů a ti museli psát o ženě tak, jak je oni sami vidí a vnímají. To se ale často odlišovalo od skutečnosti a začaly vznikat představy o „ženskosti“ a mýty o ní. V takových knihách se žena objevovala jako idealizovaná postava, která byla projekcí mužských tužen a obav a v mnoha případech byla od „skutečné ženy“ opravdu velmi vzdálená. A jelikož jsou muži ženám nadřazeni, tato interpretace ženství je brána jako univerzální pravda. (Morris, 2000: 25-27)

Problém nebyl ale „jen“ s mužským popisem ženy jako takové, ale i v celkové nevyrovnanosti žen jako autorek kanonických děl. Kánony byly doménou mužů. A nejen to, byli to především muži, kteří vydávali, recenzovali a kritizovali literární díla, které byly psané jimi samými, ale i ženami. Tito muži ženskou literaturu posuzovali jako „zvláštní“, čímž přispívali k její marginalizaci a vytvářeli tak další překážky pro ženy, které by chtěly psát. Mužská literatura byla normou, byla prostě „literaturou“ a tím pádem ženská literatura byla odchylkou od normy a byla často prezentována jako „ženská literatura“. To všechno mělo za následek vymazání ženské stopy z literární historie. (Morris, 2000: 65-69)

Ženy, pokud chtěly psát knihy, musely čelit mnoha překážkám při snaze psát, které často nebylo možné kvůli dobovým restrikcím pro ženy překonat. Šlo například o nemožnost studovat nebo vlastnit věci a tím pádem být finančně soběstačné. Zároveň zde hraje velkou roli i „odvaha“ žen psát, jelikož literatura psaná ženami byla ve své době brána za nehodnotnou a tím pádem nežádoucí. I tak se ale našly ženy, které i přes tyto překážky psaly a publikovaly knihy a postupně jich přibývalo. I zpětně lze vyhledat mnoho děl, která nejsou vůbec známá a o kterých se dlouho nemluvílo. (Morris, 2000: 70-71)

Tyto příběhy od žen, byly pro ostatní ženy velmi přínosné a měly velmi pozitivní vliv na jejich životy. Do té doby totiž žily ve světě, kde literatura byla psaná především muži, takže když se začaly objevovat ženské autorky, byl to pro ně posun k lepšímu. Konečně někdo psal příběhy z ženské perspektivy, někdo jim rozuměl a psal o zkušenostech, které dennodenně prožívají. Autorky „dovolily“ ženám číst jako ženy, snít jako ženy a tím pádem i žít jako ženy. Autorky oslavovaly život ženy a tím svým čtenářkám přidaly na sebehodnotě a na hrdosti. Zároveň se některé autorky pustily do nelehkého úkolu – psát o ženském útlaku, pojmenovat problém, který ve společnosti existuje a tím podpořit ty ženy, které se necítí dobře ve své roli. Ženské psaní má tedy také jakousi emancipační roli. (Morris, 2000: 71-78)

V následujících kapitolách se budu věnovat konkrétním odvětvím ženské literatury, Červené knihovně a Dívčí literatuře.

2.6.3. Červená knihovna

Definic Červené knihovny (někdy též romance či romantická literatura) můžeme najít spoustu, já si pro svou práci vybrala definici podle *Encyklopedie literárních žánrů (2004)* od Dagmar Mocné, Josefa Peterky a kolektivu. Podle této knihy je Červená knihovna

žánrem populární literatury, jehož dominantním tématem je popisování milostného vztahu a peripetií, které takovýto vztah obnáší. (Mocná a Peterka, 2004: 86)

Hlavní tematickou linkou tohoto žánru tvoří příběh o vztahu ústřední dvojice (v této encyklopedii konkrétně téměř výlučně muže a ženy) od seznámení se, přes jejich postupné sbližování, až po moment, kdy víceméně vždy tato dvojice uzavře sňatek. (Mocná a Peterka, 2004: 86) Toto vnímání seznámení muže se ženou a jejich následný život spolu je ale velmi problematické. Za prvé se v těchto příbězích vůbec nepředpokládá, že existují i jiné než heteronormativní vztahy, tím pádem je heteronormativní, „normální“ biografie v těchto příbězích brána jako fakt. S tím se pojí druhý problém, tedy ten, že pokud je heteronormativita předkládána jako jediná, normální a přirozená, všechny ostatní sexuality jsou naopak brány jako ty jiné, divné a nepřirozené. Tím pádem dochází k hierarchizaci sexualit, kdy heteronormativita je brána jako ta první a jediná správná sexualita. Přesně na tomto vnímání se tyto příběhy velmi významně podílejí.

Tento vzorec příběhu navíc zůstává většinou neměnný a jediné, co se výrazně proměňuje, jsou různé překážky, které musí hlavní hrdinové či hrdinky překonat, aby dosáhli šťastného konce, který je pro Červenou knihovnu typický. Tyto překážky pak bývají různé, konkrétně lze zmínit třeba: odlišný sociální původ hlavních protagonistů, vazby k dalším partnerům či partnerkám, nevyjasněná minulost a jiné. (Mocná a Peterka, 2004: 86)

Žánr Červené knihovny je postaven na třech základních fabulačních modelech. Nejstarší z nich je sociální fabule, která si zakládá na příběhu milenců, kteří jsou v různých sociálních vrstvách, které musí nejprve překonat, aby k sobě našli cestu. Druhou základní fabulí je fabule nelásky. V této fabuli jde především o proměnu vztahu mezi ústřední dvojicí od vzájemné antipatie po hluboký milostný vztah. Poslední fabulí je fabule vzestupu, kdy je ústředním motivem proměna nenápadné šedé myšky v sebevědomou a úspěšnou ženu. (Mocná a Peterka, 2004: 87)

Zlatý věk žánru Červené knihovny, který se vykazuje zvýšenou publikační činností a vznikem nových edicí, můžeme datovat do 20. a 30. let 20. století, kdy se začaly u nás vydávat edice jako Červená knihovna, Modrá knihovna, a jiné obrazové ženské týdeníky. Tato literatura svým dějem reagovala na dobové společenské proměny a hlavní hrdinky se stávají více samostatnější a sebevědomější, i přesto, že nejvyšší hodnotou zde stále hrála láska k muži a mateřství. V dalších letech v důsledku 2. světové války a následně poválečnému období nastává etapa útlumu v rámci vydávání knih v žánru červené knihovny, ale v 90. letech opět nastává velký boom. Značným důvodem pro tenhle vzrůst vydávání

podobných knih je především ten, že se na trh dostaly knihy ze zahraničí (například edice Harlequin). (Mocná a Peterka, 2004: 87-88)

Otázkou, proč je Červená knihovna tak oblíbená mezi čtenářkami, se mimo jiné zabývá i Janice A. Radway. Ve svém výzkumu, který prováděla na počátku osmdesátých let, se zaměřila právě na čtenářky romancí a skrz rozhovory s nimi se snažila pochopit jejich náhled na tento žánr. Svůj výzkum prováděla v době, kdy se většina kritiků a kritiček zaměřovala především na text, popřípadě úmysl autora či autorky, její výzkum zaměřený na čtenářky byl tedy velice průlomový. Novátorský je i její přístup, kdy se nejen zaměřila na osoby, a ne na text, ale tyto osoby ze začátku pojala jako objekty, které měla v plánu zkoumat z nadřazené pozice výzkumnice a následně kriticky hodnotit. Tím by splňovala tradiční pojetí literárního výzkumu a napomohla by k další marginalizaci červené literatury, která v té době byla brána za podřadnou. Krátce po začátku výzkumu ale svůj postoj přehodnotila a ke svým respondentkám začala přistupovat jako k rovnocenným partnerkám. (Oates – Indruchová, 2007: 170-171)

Prvním velkým tématem, které Radway v souvislosti se čtením romancí odkrývá, je téma úniku. Ženy, které upřednostňují tuto literaturu chtějí uniknout každodenní rutině svého života (v té době šlo většinou o starost o děti, manžela a domácnost) a romantická literatura (v tomto případě shodná s pojmem Červená knihovna) jim tento útěk od reality dovolovala. S tím i korespondují dobové reklamy na tyto knihy, které potencionální čtenářky lákají na odpočinek od všedních dnů, a ne vždy uspokojujícím životům těchto žen. A přesně to i podle výpovědí ve výzkumu Janice A. Radway romantické knihy dělají. Plní totiž kompenzační funkci a ženám tak přinášejí různorodost do běžných dní. Tuto přítomnost díky vtažení do příběhu pak zcela potlačí. Čtenářky tuto skutečnost popisovaly především ve spojení s hlubokým pocitem úlevy v momentě, kdy se ztotožní s hrdinkou a prožívají s ní tak její příběh, tolik odlišný od jejich vlastního. (Radway, 1984: 172-178)

Ve spojitosti s únikem od skutečného života do života fantazie je důležité zmínit aspekt optimismu. Čtenářky totiž od této literatury nečekají žádné složité zápletky, žádné opravdu smutné osudy jako je například zdravotní znevýhodnění. To jim totiž požadovaný únik nepřinese. (Radway, 1984:190)

Téma úniku je úzce spjaté s rolí, kterou v době výzkumu ženy tradičně plnily. Starost o manžela, děti a potažmo celou domácnost byla jejich denním chlebem. Radway ale zdůrazňuje, že to nejsou právě děti či manželé, od kterých chtějí tyto ženy „utéct“. Jde především o psychologicky a emocionálně vyčerpávající úkol procesu neustálé péče o citové a psychické potřeby svých blízkých, které je nutí hledat si „chvilku samy pro sebe“. Čtení

romancí pak berou jako ryze soukromou činnost, která jim dovoluje věnovat se, alespoň dočasně, jenom sobě a tím si udržet jakousi pomyslnou emocionální vyrovnanost. (Radway, 1984: 180-181)

S tím, že se ženy odtrhnou od své tradiční role a najdou si jinou aktivitu se ale často pojí dost velký pocit viny. Radway rozpoznala konkrétně tři aspekty, které tento pocit viny způsobují. Nejvíc markantní byl aspekt množství stráveného času nad čtením. Tento čas totiž „patří“ manželovi/dětem a tím, že si zvolily četbu místo společně stráveného času jím tak způsobují určitou újmu. Druhým důležitým aspektem, který zde autorka zmiňuje, je aspekt peněz. Ženy se cítí provinile, jelikož utrácí peníze, které samy nevyděly na zálibu, která je jen jejich a její okolí z něj nic nemá. Tím pak zbyde méně peněz pro rodinu. Posledním zmíněným aspektem je určitá, ne zrovna moc pozitivní, reputace romantické četby. Romantická literatura je totiž ve společnosti často brána ze lehčí pornografií. To, že je tato literatura tak zesměšňována, pak prohlubuje pocit viny u čtenářek, že za ní utratily nemalý obnos a že tím tráví tolik svého času. To vše i přes to, že ženám jde spíše o hrdinův zájem a pozornost a erotická stránka knihy v rozhodnutí o přečtení knihy nemá tak velký význam. (Radway, 1984:193-194)

Dalším důležitým tématem v rámci pozitivního vnímání čtení romantické/červené literatury je vytváření komunity. Prostřednictvím čtení tohoto žánru si ženy totiž vytvářejí určitý druh ženské komunity, která supluje (stejně jako literatura samotná) nedostatek emocionální podpory. Zajímavé ale je, že nejde pouze o lokální spolky, kdy se ženy sejdou na určitém místě a debatují spolu nad knihami, ale tyto spolky fungují na celonárodní úrovni. Často jde spíše o síť, která se skládá ze čtenářek a autorek, které se mezi sebou osobně neznají. (Radway, 1984:186-187)

Třetím a zároveň posledním velkým tématem jdoucím napříč rozhovory s respondentkami, je aspekt vzdělání. Knihy romantické literatury jsou situovány do vzdálených (často dokonce exotických) zemí, které ženy přečtením příběhu poznávají a učí se o nich. Učí se tak o životě v jiných kulturách či zvycích a tím si významně rozšiřují obzory, někdy dokonce toto vzdělání vede až ke zlepšení společenského postavení. (Radway, 1984: 197)

Pokud mám shrnout zjištění o Červené literatuře, jde o specifickou, často milostnou literaturu, která je určena především ženám. Nikde není zmíněno, že by tato literatura mohla zajímat i muže a ani Radway s tímto aspektem nepracovala. S tím, že jde o milostnou, často až pornografickou literaturu, se pojí určitý pocit studu. Ženy se nerady přiznávají ke čtení takové literatury a stydí se, že za ní utrácí peníze a tráví jejím čtením svůj čas. Stručně

řečeno, Červená literatura je ženským tajemstvím, které jim pomáhá překonat všednost běžných dnů.

2.6.4. Dívčí literatura

Mezi další žánry, které zde budu analyzovat, patří žánr Dívčího románu. Stejně jako Červená knihovna, je i Dívčí román žánrem populární literatury. Zde je ovšem děj změřen na jiné publikum – dospívající dívky. Grem příběhu je pak emotivní příběh, který má pomoci jejich osobnostnímu zrání. Hlavní dějovou linku tedy tvoří život hlavní hrdinky (bývá zpravidla přibližně stejně stará jako čtenářky, kterým jsou knihy určeny), která se skrz různé životní situace učí orientovat v mezilidských vztazích a která v průběhu knihy emočně, mravně a intelektuálně vyspívá. Tyto problémy pak bývají různé – od příchodu do nového školního prostředí, přes zhoršení ekonomické situace, vyrovnávání se s rozvodem rodičů, až po úmrtí blízké osoby. (Mocná a Peterka, 2004: 114) Otázkou je, proč je tento proces učení se orientovat v mezilidských vztazích zařazen pouze pod Dívčí literaturu. Je to tím, že chlapci nepotřebují literaturu, která by je jako rádce „prováděla“ obdobím dospívání? A je tato nepotřeba takto vzdělávat chlapce dána tím, že už tuto schopnost „přirozeně“ mají, nebo ji, na rozdíl od dívek, nepotřebují?

Kromě už zmíněného vývoje hlavní hrdinky je také velkým tématem tohoto žánru i příběh první lásky. Často tak velkým, že se stává dominantním. Tím se také často Dívčí román sblíží s Červenou knihovnou a stává se tak její lehčí, dívčí variantou. Dívky se v těchto knihách velmi často zamilují do starších zralých mužů, kteří začnou plnit roli jejich ochránců, zasvětitelů a učitelů (především ve starších knihách tohoto žánru). Stejně jako v Červené knihovně pak příběh téměř závazně ústí ve šťastný konec, který i zde znamená milostné souznění s milovaným mužem, profesní (zde spíše často školní) úspěchy či vítězstvím nad strachem. (Mocná a Peterka, 2004: 14-115) Zde je opět, jako v případě Červené literatury problém v „přirozené“ heteronormativitě. Hlavní hrdinky knih Dívčí literatury bývají přirozeně heterosexuální, nezpochybňují svou sexualitu a jejich milostný příběh je spojený s mužem. Jiná, než heteronormativní sexualita v této literatuře nebývá popsána, tudíž je opět popisována jako ta jediná správná a „normální“.

Opět zde rozlišujeme několik modelů příběhu, zde konkrétně dva. Prvním z nich je emancipační příběh, kdy hlavními hrdinkami bývají zamlklá „ošklivá káčátka“, která skrz rozvinutí svých mnohdy skrytých nadání postupně vylezou ze své ulity a stanou se velmi

zajímavými a úspěšnými ženami. Druhým modelem je model kultivační. Zde jsou hlavními hrdinkami nespoutané mladé dívky, které se skrz výchovu a nabyté zkušenosti vyvinou v kultivované, dospělé ženy.

Dívčí román se jako samostatný žánr v české literatuře objevuje v 19. století. Jeho zlatá éra však nastupuje až o něco později, konkrétně v meziválečném období, kdy začínají vznikat edice jako Radostné mládí nebo Knihy nové dívčí generace. Dalším boom takto laděných knih pak nastává po roce 1989, kdy přichází řada velmi významných současných autorek, jako je Lenka Lanczová nebo Ivona Březinová. (Mocná a Peterka, 2004: 114-117)

Dívčí literaturu je tak možné brát jako červenou literaturu pro dívky. Objevují se zde stejná témata, stejné problémy a příběh je stejně pozitivně laděn. Jediný rozdíl v těchto dvou žánrech je ten, že v Dívčí literatuře nejsou milostné scény, popřípadě jsou jen v malém množství.

3. Metodologie

3.1. Pozicionalita

Neoddělitelnou součástí výzkumu je pozicionalita mé osoby jako výzkumnice. V mém případě do zmíněné role výzkumnice zasahuje několik důležitých a neopomenutelných rovin, které zásadně ovlivňují jak samotný průběh výzkumu, tak i výsledky, které z něho budu vyvozovat.

Jelikož je tento výzkum zaměřený na způsoby odrážení genderových stereotypů v instituci Městské knihovny v Praze, je důležité zdůraznit mou pozici zaměstnankyně v knihovně, konkrétně na pozici Knihovnice v pojízdné knihovně, kterou jsem vykonávala po téměř celou dobu psaní diplomové práce. Tato skutečnost mi umožňuje lépe pochopit instituci Městské knihovny v Praze jako takovou a nahlédnout „za oponu“ různých rozhodnutí a kroků, které by se běžný čtenář či čtenářka nedozvěděl. Zároveň jsem ale limitována tím, co se pojí s povinnostmi zaměstnankyně této instituce a loajalitou ke svému zaměstnavateli.

To, že jsem byla zaměstnankyní instituce, o které píši, je velmi důležité pro výběr mého tématu. Jelikož jsem sama pracovala jako knihovnice a byla jsem v přímém kontaktu se zákazníky a zákaznicemi knihovny totiž znamená, že jsem svou diplomovou práci začala psát už s určitými zjištěními. Celý výzkum tedy rámcují mé zkušenosti knihovnice, které mi pomohly najít důležitá témata pro mou práci.

Jedno z nejdůležitějších témat, kterému se budu věnovat na základě zkušeností s každodenní interakcí se čtenáři a čtenářkami, je téma žánrového rozdělení v rámci instituce Městské knihovny v Praze. V mé pracovní době jsem si totiž velmi často všimla okamžiků, kdy pro mě nejvíc problematický žánr Literatura pro ženy (popřípadě Dívčí literatura, což je obdoba tohoto žánru v oddělení četby pro děti a mládež) způsoboval situace, které by bez jeho existence neexistovaly. Mluvím především o tom, když si takovou knihu chtěl půjčit nějaký čtenář. Z mého pozorování mu totiž bylo trapně, nechtěl být viděn při prohlížení těchto knih a když už si nějakou půjčil, téměř vždy mě informoval o tom, komu z žen v příbuzenském vztahu tuto konkrétní knihu půjčuje. V dětském oddělení to pak bylo více viditelné, kdy si takto označené knihy chlapci většinou odmítli úplně půjčit. I přesto ale tato kategorie zůstává, a to především proto, že jsou některé (především) čtenářky zvyklé chodit do knihovny výlučně za účelem zapůjčení těchto knih a při návštěvě své pobočky jdou přímo ke knihám takto označeným. Dalším mým poznatkem spojeným s žánrem pro ženy/dívky je, že v knihovně neexistuje nic, co by bylo určené čistě pro muže či chlapce. Podle mě by dávalo smysl, že pokud knihovna odlišuje četbu pro jedno pohlaví, měla by to samé udělat i pro to druhé, když převezmu jejich binární pohled na pohlaví a gender. Jenže to se neděje a kdykoliv jsem to někde zmínila nebo se snažila dopít toho, jaká literatura by tedy měla být pro muže, nikdy se mi nedostalo jasné odpovědi. Maximálně mne odkázali na válečnou či technickou literaturu. Skvěle tím tak demonstrovali genderové stereotypy, které tímto rozdělením na ženskou a dívčí literaturu sami vytváří a reprodukuje dál. A jelikož jde o instituci veřejnou, která má i vzdělávací funkci, vidím toto rozdělení jako velmi problematické.

Druhým tématem, které vzniklo na základě mého působení v knihovně, je pak vnější prostor poboček. Zde hrálo velkou roli, že jsem byla součástí Pojízdne knihovny, která jezdí po vícero místech během týdne, a tak jsem měla větší možnost pochopit a zhodnotit místa, kde se knihovna nachází. Zároveň s tím jsem mnohokrát zaskakovala v jiných pobočkách po celé Praze, a tak jsem si udělala větší přehled o tendencích knihovny, co se rozmístění jednotlivých poboček týče. Všimla jsem si tak, že místo aby byly pobočky na více frekventovaných místech, jako jsou sídliště či obchodní centra, kde se kumuluje více lidí (a jak to vyžaduje *Standard pro dobrou knihovnu (2015)*, často jsou spíše u škol, školek a dětských hřišť, kde cílí na rodiče s dětmi. S tím se pak pojí určité genderové důsledky tohoto rozmístění, a tím pádem větší procento žen, které ke mně do Pojízdného autobusu chodily se svými dětmi.

Posledním tématem spojeným s mou prací pak bylo rozdělování knihovny na ženy a muže, a to především v přihláškách ke členství. V těch totiž, jak ukážu v praktické části, jsou pouze dvě možnosti a s těma se pak počítá ve všech následných výročních zprávách, kdy podle nich dělají veškeré statistiky.

Další důležitou pozicí, ze které vycházím a která bude velmi silně rámcovat celý výzkum, je pozice studentky genderových studií. V praxi tak dochází ke střetávání mého konstruktivistického pohledu a pohledu Městské knihovny, která v určitých chvílích zastává spíše esencialistickou pozici. Jde o zjevné demonstrace esenciality, jako jsou například vybrané kategorie určitých žánrů, pro které se knihovna rozhodla (a jaké s nimi spojila piktogramy) nebo lidé pracujících v přímých službách (většinou ženy) v protikladu s lidmi ve vedení knihovny (většinou muži). Ale důležité jsou i skryté esencialistické tendence knihovny, a to především ve spojitosti s pozicí dané pobočky nebo vnitřní uspořádání různých poboček knihovny.

Toto téma jsem si vybrala právě především ve spojitosti těchto dvou pozic. Jako pracovnice knihovny si totiž tyto ne vždy na první pohled evidentní genderově nesenzitivní tendence knihovny uvědomuji a myslím si, že aby se situace zlepšila, je důležité je nejprve pojmenovat. A jelikož není žádná komplexní práce, která by se věnovala genderovým příčinám a důsledkům, které tyto akce knihovny vytvářejí, je pro mě důležité tyto problémy sama tematizovat a pokusit se najít cestu ke zlepšení.

3.2. Výzkumná otázka

Tato diplomová práce se bude zabývat genderovými aspekty v rámci Městské knihovny v Praze. Na základě kombinace tří kvalitativních metod, konkrétně feministické prostorové analýzy, obsahové analýzy a polostrukturovaného rozhovoru, se budu snažit vytvořit komplexnější obraz městské knihovny a analyzovat různé genderové důsledky její (sebe)prezentace. Konkrétně mě zajímá, jakým způsobem knihovna sama vytváří, odráží, recykluje a podporuje genderové normy. To je zároveň i má hlavní výzkumná otázka.

Jelikož je ale hlavní výzkumná otázka obecnější, musím vytvořit i vedlejší výzkumné otázky, které mi pomohou tuto otázku zodpovědět. Budu se tedy zabývat menšími dílčími tématy, která mi pomohou s mým výzkumem a která jsou součástí mého výzkumu.

Za prvé mě bude zajímat, jakým způsobem Městská knihovna v Praze pracuje s konceptem veřejného prostoru a jaké to má důsledky pro fungování knihovny a plnění její role. Nejprve se tedy budu ptát, zda je Městská knihovna opravdu veřejným prostorem

určeným a otevřeným „všem“ (Mitchell) nebo jestli je spíše „novým veřejným prostorem“, tedy určitým hybridem či polosoukromým veřejným prostorem (Pospěch). K jakému prostoru má blíže, pokud nepatří ani do jedné kategorie? Co z toho vyplývá? Budu se zabývat především tím, jak tato skutečnost ovlivňuje čtenáře a čtenářky, popřípadě pouze návštěvníky a návštěvnice knihovny a jaké problémy či výhody se s tím mohou pojít.

Druhou vedlejší výzkumnou otázkou, kterou si pokládám, bude zjistit, jak je konstruován vnitřní a vnější prostor jednotlivých poboček a o čem to vypovídá. Umístění pobočky v prostoru města totiž může odrážet určité (genderové) stereotypy, stejně jako vnitřní prostory mohou napomáhat společenskému úzu o genderových vztazích a rolích. To, kde pobočka stojí v rámci města totiž ovlivňují především role spojené s daným genderem a mě bude zajímat, zda s touto skutečností Městská knihovna v Praze nějak aktivně pracuje, nebo zda pouze reprodukuje tyto společenské vzorce dál. Abych odpověděla na tuto výzkumnou otázku, budu analyzovat vnitřní a vnější prostory knihoven pomocí metody feministické prostorové analýzy.

Třetí výzkumnou otázkou, která mi napomůže k lepšímu pochopení celkového působení instituce knihovny v Praze, je spojená s tématem rozdělování knih v knihovně podle žánrů. Tyto žánry totiž opět mohou napomoci k již danému členění společnosti na muže a ženy a mohou podporovat stereotypy, které jsou s tímto rozdělením spojené. Budu se tak věnovat tomu, na jaké žánry knihovna rozděluje svůj fond a následně se budu kriticky zajímat o to, proč byly vybrány právě tyto žánry a jaké to má či může mít genderové důsledky ve společnosti. Zde uplatním jak již zmíněnou feministickou prostorovou analýzu, především ve spojení žánrů a prostoru v knihovně, tak i rozhovor, který povedu se zaměstnankyní Městské knihovny v Praze.

Poslední větší vedlejší výzkumná otázka bude zkoumat, jakými způsoby Městská knihovna v Praze odráží, sama vytváří, podporuje či zpochybňuje normativní genderové představy či stereotypy o čtenářstvu. Hledání odpovědi na tuto otázku mi může napomoci k lepšímu chápání postoje knihovny ke kategoriím genderu a také to, jak s nimi konkrétně Městská knihovna v Praze pracuje. V analýze tak využiji kombinaci různých metod, jako jsou feministická teorie, rozhovor a obsahová analýza textů vytvořených samotnou institucí Městské knihovny v Praze.

3.3. Pobočky Městské knihovny v Praze – Výběr zdrojového materiálu k analýze

Aspektem, který mne v kontextu prostorové analýzy nejvíce zajímal, bylo, v jakém prostředí jsou konkrétní pobočky Městské knihovny v Praze postavené. Abych k tomu došla a zároveň nemusela objíždět každou konkrétní pobočku, zvolila jsem analýzu prostředí pomocí online map na internetu (např. Google maps nebo Seznam mapy).

Nejprve jsem si zde jen zhruba prošla okolí všech jednotlivých knihoven. U každé knihovny jsem si pak vypsalala, co se nachází v jejím nejbližším okolí. Běžně jsem tak zkoumala vzdálenost cca jednoho kilometru od pobočky všemi směry. Jakmile jsem si takto vypsalala do svého terénního deníku všechny důležité body, určila jsem si několik základních kategorií, které se u všech poboček Městské knihovny v Praze opakovaly. Konkrétně šlo o: Školy (zde jsem rozdělovala i na podkategorie Mateřská škola, Základní škola, Střední škola, Vysoká škola, Základní umělecká škola), Kulturní domy, Parky, Sídliště a Dětské hřiště. Tyto kategorie se objevovaly nejvíce a pro mou analýzu budou podstatné.

Jako další téma pro mne bylo důležité velikost poboček a jejich dostupnost v rámci města. Abych zjistila informace k vyřešení tohoto tématu, použila jsem především informace z tabulky, kterou mi poslal pan Jan Vávra, zabývající se statistikami a vytvářením výročních zpráv pro Městskou knihovnu v Praze. V této tabulce byly vypsaný všechny pobočky Městské knihovny, části Prahy, kde se tyto pobočky nacházejí, rozlohy každé jednotlivé pobočky a informace o tom, kolik obyvatel je v docházkové vzdálenosti patnácti minut od dané pobočky. Tyto informace jsem poté porovnávala s rozmístěním poboček v rámci města, velikostí městských částí a snažila se tak zjistit, zda knihovna pokrývá rovnoměrně celé město, nebo zda má tendence k tomu preferovat nějaké městské části, nebo konkrétní místa v Praze na úkor jiných.

Poslední částí feministické prostorové analýzy v mé práci potom bylo zkoumání vnitřních prostor poboček. Zde mi situaci zkomplikoval Covid, který mi znemožnil efektivně navštívit v průběhu času všech čtyřicet dva poboček. Jelikož se některé pobočky zavíraly v rámci karantény a v průběhu roku byly dokonce několikrát na dlouhou dobu zavřené všechny pobočky, rozhodla jsem se vybrat si jen určité pobočky, které jsem navštívila a zhodnotila jejich vnitřní rozložení. Jelikož, jak jsem již zmínila, jsem měla k dispozici dokument o statistikách poboček od pana Jana Vávry, rozhodla jsem se vybírat pobočky podle jejich velikosti, polohy vzhledem k rozmístění knihoven (abych měla pobočky v centru i na periferii) a pobočky z různých částí města. Tím jsem si vytypovala devět poboček (kdy jednou z nich byla i Ústřední knihovna jakožto hlavní pobočka v rámci Městské knihovny v

Praze), kde jsem vybrala vždy jednu pobočku z následující kategorie 1000-1100 m², 900-1000 m², 500-600 m², 400-500 m², 300-400 m², 200-300 m², 100-200 m² a méně než 100 m². (Vávra 2021) Konkrétně jsem tedy vybrala následující pobočky: Ústřední knihovna, Dům čtení, Lužiny, Spořilov, Břevnov, Hostivař, Hloubětín, Kobylisy a Cibulka. Bohužel ale hned následující den po navštívení prvních knihoven byla pobočka Kobylisy z důvodu karantény kvůli nemoci Covid uzavřena a já byla nucena nahradit dvě pobočky tak, abych stále splňovala výše zmíněná kritéria. Konečný seznam knihoven, které jsem navštívila tedy jsou: Ústřední knihovna (Praha 1, 4959 m²), Bohnice (Praha 8, 1042 m²), Lužiny (Praha 13, 996 m²), Spořilov (Praha 4, 559 m²), Břevnov (Praha 6, 461 m²), Hostivař (Praha 15, 312 m²), Hloubětín (Praha 14, 257 m²), Dittrichova (Praha 2, 186 m²) a Cibulka (Praha 5, 33 m²). (Vávra, 2021)

Tyto pobočky jsem postupně všechny navštívila a podle stejného scénáře otázek pečlivě zkoumala, jak jsou prostorově zařízené. Jaké místnosti jsou určené pro čtenáře? Jsou v knihovně místa pro setkávání? Jsou zde nějaké čtecí nebo studijní koutky pro čtenáře a čtenářky? Jaké vizuální materiály jednotlivé sekce odráží? Jak vypadají záchody? Má je vůbec knihovna k dispozici? Jsou sekce pro děti a dospělé vizuálně stejné nebo se liší? Jak jsou prostorově rozděleny knihovní žánry? Mají různé žánry své místo nebo jsou pohromadě? Ovlivnil Covid vnitřní prostor knihoven? Pokud ano, tak jak? To všechno jsou otázky, které jsem si pokládala v rámci své návštěvy jednotlivých knihoven. Mé postřehy jsem si sepsala do svého terénního deníku a k tomu jsem si vytvořila malou mapu interiéru, kde jsem zakreslila pro mě důležité body.

3.4. Obsahová analýza

Obsahová analýza je analýzou, která se zabývá zkoumáním nejen textů a dokumentů, ale i jiných médií, jako například fotografií, videonahrávek, billboardů nebo mediálních nahrávek. Tyto objekty zkoumání pak nazývá kulturními artefakty. Jsou to v podstatě produkty individuální aktivity, kulturních vzorců, sociálních institucí a technologií. Jednou z možností, jak tyto artefakty zkoumat, je zaměřit se na to, zda jsou produkovány ženami, zda jsou o ženách, nebo zda jsou určeny pro ženy. To samé se může zkoumat i s kategorií muž. Některé artefakty pak mohou být kombinací obojího. (Reinharz, 1992: 146–147)

Feministická obsahová analýza může být kvantitativní i kvalitativní. Často je dokonce nejlepším řešením propojení obou případů, kdy kvantitativní obsahová analýza doplní tu kvalitativní či naopak. Výsledek výzkumu je pak totiž mnohem komplexnější, než

kdyby se výzkumník či výzkumnice omezovali pouze jedním způsobem zkoumání. (Reinharz, 1992: 163)

Já se ve své práci budu zabývat kvalitativní obsahovou analýzu, kterou budu aplikovat na analýzu vybraných piktogramů a kategorií, které knihovna vyčleňuje a budu hledat jejich genderové příčiny a následky. Dále se zaměřím na to, jak se knihovna oficiálně prezentuje na svých stránkách a zda jsou tam nějaké problematické, genderové aspekty. Posledním tématem, který mě v rámci obsahové analýzy bude zajímat, je to, jak knihovna komunikuje se svými čtenáři a čtenářkami ve svých oficiálních dokumentech, jako je *Knihovní řád Městské knihovny v Praze (2020)* nebo třeba přihlášky pro zájemce či zájemkyně o členství v této instituci.

3.5. Rozhovory

Další metodou, kterou budu ve svém výzkumu používat, bude metoda rozhovoru. Ten mi pomůže lépe pochopit téma rozdělování do žánrů v Městské knihovně v Praze. Jelikož rozhovor bude pouze doplňková metoda, bude pouze jeden, a to především za účelem sehnání informací, které jinak nejsou dostupné.

Feministický rozhovor, který většinou bývá polostrukturovaný nebo zcela nestrukturovaný, bývá častou kvalitativní metodou výzkumníků a výzkumnic zabývajících se genderovými či feministickými tématy. V takovémto rozhovoru mívá participant nebo participantka více prostoru pro své odpovědi a je jim ponechána větší svoboda v rámci rozhovoru. Výzkumník či výzkumnice se tak stává především komunikačním partnerem či partnerkou, než výzkumníkem či výzkumnicí. Rozhovor tak nabízí širokou škálu nápadů, názorů a vzpomínek, které vytváří jedinečné vnímání světa, místo toho, aby byl výsledek pouhou interpretací od výzkumníka či výzkumnice. Ve feministickém výzkumu je tato skutečnost o to důležitější, jelikož hlas žen by po staletí umlčován a nebyl jim dáván prostor pro sebevyjádření. (Reinharz, 1992: 18-19)

3.5.1. Výběr komunikační partnerky

Komunikační partnerku jsem vybírala poměrně dlouho. Jelikož, jak už jsem zmínila, jsem sama v knihovně pracovala, měla jsem kontakty na lidi, kteří se přímo zabývali rozdělováním do žánrů. Vytipovala jsem si tedy jednoho zaměstnance, který se mi pracovním zaměřením do práce hodil a oslovila jsem ho. Po vysvětlení tématu mé diplomové práce se

ale tento člověk zdráhal poskytnout rozhovor kvůli jeho nedostatečné informovanosti o tématu. I přesto, že pro mě byl důležitý především jeho pohled na situaci a jeho osobní pracovní zkušenosti, necítil se dostatečně kompetentní k tomu mi tyto informace poskytnout. Místo toho mi ale domluvil setkání se svou kolegyní, která by, podle jeho referencí, o tématu knihovních žánrů a piktogramů měla vědět víc.

Na základě tohoto doporučení jsem tedy zaměstnankyni, která se ukázala být dokonce vedoucí oddělení, kontaktovala telefonním číslem, které mi poskytnul můj původně zamýšlený komunikační partner.

Po telefonu jsme se domluvily na online setkání na platformě MS Teams, především kvůli zhoršené pandemické situaci a tím pádem bezpečnému setkání pro obě strany. Před samotným rozhovorem jsem jí v emailové konverzaci seznámila se svou prací a s tématem, kterým se zabývá a rámcově jsem popsala, čím se budeme v rozhovoru zabývat. Bylo pro mě důležité komunikační partnerku nespravit o tématu do úplných detailů, jelikož jsem potřebovala reálné odpovědi bez toho, aniž by je má komunikační partnerka pozměnila na základě toho, co bych podle ní chtěla slyšet.

3.5.2. Průběh rozhovoru

Předpoklad byl, že rozhovor bude trvat maximálně hodinu. Pro rozhovor jsem předem měla připravené základní otázky, určené na základě témat, které mě zajímaly: konkrétně se jednalo o historii žánrů, metodika rozdělování knih do určitých žánrů a pracovní pozice zabývající se tímto úkonem. Zároveň mě i rámcově zajímala pracovní pozice komunikační partnerky a její spojení s tímto tématem. Proč právě ona je tou osobou, která mi byla doporučena? Jak její práce souvisí s problematikou rozdělování knih do žánrů? Kromě těchto předpřipravených otázek jsem ale počítala s tím, že se mohou objevit i témata, která jsou mimo rámec těchto dotazů. Proto jsem na konci rozhovoru dala komunikační partnerce prostor nejen pro dotazy, ale i pro vlastní dodatky k tématu, se kterými jsem kvůli vlastní nevědomosti o tématu nepočítala.

Nejzákladnějším kamenem etiky v mé práci je ale práce s informovaným souhlasem a s aktivní prací s ním. Rozhovor byl řízen ve shodě se zásady feministického výzkumu. V emailové komunikaci, která proběhla před začátkem rozhovoru, jsem své komunikační partnerce poslala informovaný souhlas, kde jsem sepsala všechny důležité body. Komunikační partnerka tak byla předem seznámena s obsahem a cílem mé práce a rozhovoru se účastnila dobrovolně. Zároveň byla seznámena se způsobem nahrávání, zpracování a

zveřejnění dat, což jsem si potvrdila ústně na začátku rozhovoru. Komunikační partnerku jsem seznámila s možností kdykoliv rozhovor ukončit či odmítnout odpovědět na jakoukoliv otázku, kterou jí předložím. Dále jsem přislíbila zaslání hotové práce a případné konzultace nad výsledky, ke kterým jsem na základě rozhovoru došla. V neposlední řadě jsem pak svou komunikační partnerku informovala o archivaci rozhovoru, a to po dobu jednoho roku kvůli případným změnám či přepracováním.

V rámci své vlastní přípravy a iniciativy dokonce má komunikační partnerka připravila dokumenty a prezentace, které mi pomohou s mou analýzou a kde některé z těchto dokumentů speciálně pro mě vyhledala v archivu (historie piktogramů v knihovně). Dále mne odkázala na další zaměstnance a zaměstnankyně, kteří mi mohou pomoci s jinými dílčími částmi mé práce (například zaměstnanec zabývající se statistikou, který mi poskytl seznam poboček, včetně plošné výměry) a zajistila pro mě statistiku vybraných žánrů v Městské knihovně v Praze za mnou vybrané období. Na konci rozhovoru komunikační partnerka projevila zájem o informování o dalším postupu mé práce a domluvily jsme se na případné další pomoci s prací z její strany.

4. Analytická část

4.1. Městská knihovna v Praze jako instituce

V první části své diplomové práce budu analyzovat Městskou knihovnu v Praze jako instituci. Nejprve se budu věnovat otázce spojení instituce knihovny s pojmem veřejný prostor. Poté se budu dívat na to, jak se tato knihovna prezentuje svým potenciálním návštěvníkům a návštěvnicím, například prostřednictvím dokumentů, které mezi ně distribuuje. Konkrétně se zaměřím především na přihlášky, které se musí vyplnit, pokud si chce někdo půjčit knihu z knihovny domů a knihovní řád, který tito lidé dostávají při přihlášení a který kodifikuje pravidla, která v knihovně platí. Třetí velké téma, kterému se v této kapitole budu věnovat, je genderová analýza zaměstnanců a zaměstnankyň instituce Městské knihovny v Praze. Zde se budu dívat na to, kolik je v rámci knihovny zaměstnaných žen, kolik mužů a zda je patrná nějaká nerovnost v rámci kariérního žebříčku.

4.1.1. Městská knihovna v Praze jako veřejný prostor

První otázka, kterou si musím položit na začátku své analýzy, je, zda je možné definovat knihovnu jako veřejný prostor. K tomu využiju definici od Lyn H. Lofland, která tvrdí, že veřejný prostor je prostor přístupný všem bez rozdílu. (Lofland, 1973: 19) Jak už bylo řečeno, městská knihovna se ve svém knihovním řádu zavazuje k tomu poskytovat své služby bez rozdílu všem (Městská knihovna v Praze, 2020: 1), tudíž lze říci, že podle této základní definice je knihovna veřejným prostorem.

Jak ale Městská knihovna v Praze knihovna ve skutečnosti pracuje s volnou přístupností do svých prostor? I přesto, že jde o veřejný prostor, existují lidé, kteří do něj přístup nemají, jak upozorňuje Tovi Fenster a Don Mitchell. To, že knihovna ve skutečnosti přístup nějakým způsobem omezuje, je vidět opět na příkladu knihovního řádu. V něm se totiž píše: „*Uživatel je povinen se v knihovně chovat vůči svému okolí ohleduplně, zejména zachovávat klid a v prostoru knihovny nic nepoškozovat. Uživatel nesmí ostatní ohrožovat, obtěžovat a omezovat v právu na pokojné využívání služeb MKP. Prostory knihovny uživatel smí užívat jen v souladu s jejich určením. Pobyt v knihovně je zakázán osobám znečištěným, podnapilým nebo pod vlivem psychotropních látek.*” (Městská knihovna v Praze, 2020: 4-5) Tímto krokem, který knihovna podnikla, se tak řadí do stejné kategorie, kterou ve své práci přináší Pavel Pospěch. Knihovna, která by měla být přístupná všem a bez rozdílu se tak z veřejného prostoru přeměňuje v určitý hybrid mezi soukromým a veřejným prostorem, kdy nepatří ani do jedné skupiny. Navíc je zajímavé, že pravidlo zákazu vstupu znečištěným, podnapilým lidem a lidem pod vlivem psychotropních látek je spojováno s pravidlem, že se v knihovně nesmí nic poškodit a nesmí se obtěžovat jiní návštěvníci a návštěvnice knihovny. Stejně jako v případě obchodních center tedy omezení přístupu určitým skupinám lidí ospravedlňují obavou o bezpečí jak lidí, tak i majetku. Svými pravidly navíc míří, i když to netvrdí přímo, proti lidem bez domova.

Lze říct, že přestože se Městská knihovna tváří jako prostor, který je veřejný a všem přístupný, svými zákazy a omezeními se řadí do stejné skupiny poloveřejných prostorů, jako je tomu u obchodních center v díle *Exkluze v privatizovaném městském prostoru: případová studie nákupního centra (2013)*. Zároveň spadají knihovny i do kategorie Třetího místa čili

místa, které je napůl cesty od soukromého života a pracovního života. Jsou útulným a snadno dostupným prostorem, kde nezáleží na společenském statusu, vládne zde uvolněná atmosféra a lidé se sem rádi vrací.

4.1.2. Členství v knihovně

Prostor tedy může mít velký vliv na to, zda někdo navštěvuje nebo nenavštěvuje knihovnu. Pokud se chce člověk stát členem či členkou knihovny, musí nejprve vyplnit formulář (lze online i prezenčně), kde musí uvést základní údaje o své osobě, jako je jméno, příjmení, datum narození, občanský průkaz nebo třeba kontaktní adresu v České republice. Tyto informace jsou logické a pomáhají tak knihovně v případě potřeby kontaktovat registrovaného čtenáře či čtenářku knihovny a případně i vymáhat poplatky po něm/ní.

Problém s touto registrací ve spojitosti s tématem mé diplomové práce je ale nasnadě. Zápisový formulář totiž povoluje jen dvě kategorie genderu. Nově registrující se si tedy musí vybrat, zda spadá buď do kategorie ženy nebo muže a není poskytována žádná jiná možnost či odmítnutí políčko vyplnit. To vše je navíc kontrolováno pomocí občanského průkazu, kde veškeré základní informace musí souhlasit s tím, co je na něm napsáno. To tedy znamená, že pokud někdo například prochází tranzicí a nemá změněné jméno v občanském průkazu, musí se do knihovny zapsat tak, jak tento průkaz uvádí. Na tomto příkladu je vidět, že čistě binární pohled instituce Městské knihovny může značně ztížit život jiným lidem, který do těchto binarit nespádají. Městská knihovna v Praze je zde tedy jen pasivním ničitelem, který neproblematicky reprodukuje státem uznávané identifikační kategorie. Tato absence inkluzivního přístupu má ale za následek především to, že se nebinární osoby mohou v prostorách knihovny cítit nekomfortně a může to dojít až do stádia, kdy do knihovny přestanou chodit, popřípadě se dokonce mohou odmítnout přihlásit, jelikož toto prostředí pro ně není vhodné. Přitom rozhodnutí knihovny buď zcela odebrat tyto kategorie, popřípadě tam přidat kolonku „jiné/nechci uvádět/apod.“ by nebylo až tak náročné a mělo by to velmi příznivé důsledky jak na komunitu čtenářů a čtenářek, tak i na návštěvnost knihovny jako takové.

S tímto rozdělením pouze na muže a ženy se také pojí výroční zprávy, kterou knihovna každoročně vydává. V něm zmiňuje informace o tom, kolik lidí navštívilo knihovnu online, kolik žen, mužů a dětí se zaregistrovalo nebo kolik knih za ten daný rok nakoupilo a kolik se jich půjčilo. Tyto data pak dává do grafů a tabulek, kde jsou dobře přehledná.

Poslední vydaná zpráva je z roku 2020. Za tento rok se zaregistrovalo 97 485 lidí nad 15 let a 52 564 lidí do 15 let. Z toho bylo 65,5 % žen a dívek a 34,5 % mužů a chlapců. (Městská knihovna v Praze, 2021a: 7) Při pohledu do zpráv z minulých let je tato tendence žen a dívek (použiju-li stejnou terminologii jako Městská knihovna v Praze) více se registrovat do knihovny stále znatelná. Vždy bylo více registrovaných žen a dívek, než mužů a chlapců. (např. Městská knihovna v Praze, 2021a, Městská knihovna v Praze, 2020b, apod.) Zajímavé také je, že ve svém řádu knihovna mluví jen o „čtenáři“ nebo „uživateli“. Vzhledem k tomu, že je podle statistik mnohem více přihlášených žen a dívek, je tedy rozhodnutí používat generické maskulinum velmi nelogické. Tato informace značí, že ženy čtou více než muži, respektive, že více využívají služeb knihovny, kdy si za malý roční poplatek může kdokoliv půjčit knihy. Je ale možné, že muži preferují spíše kupování knih. Pro analýzu toho, kdo čte víc, by bylo třeba zkoumat více proměnných.

K čemu ale kategorie „pohlaví“ knihovně slouží? Pracuje s touto informací knihovna jinak než jako se statistickým údajem, který poslouží jednou ročně do těchto výročních zpráv? Protože pokud ne, myslím si, že je irrelevantní tam tuto možnost mít. Popřípadě by bylo dobré, aby s ní knihovna pracovala více a například dala na přihlášku možnost „jiné“ či „nechci uvádět“. Podle mě by se tímto krokem pro knihovnu nic nezměnilo, jen by přibyla další zajímavá kategorie, se kterou by každoročně mohly zaměstnanci a zaměstnankyně zabývajících se těmito zprávami dále pracovat. Navíc by se i knihovna stala inkluzivnější, což je směr, kterým se snaží kráčet všechny veřejné instituce v rámci EU.

4.1.3. Přesunutí do online prostoru

Nástup Covidu - 19 a neustálé otevírání a zavírání poboček má za následek přesun veřejného prostoru knihovny do online prostoru. Jak jsem psala výše, knihovna musela na základě rozhodnutí vlády několikrát úplně uzavřít své pobočky a zcela tak znemožnila čtenářům a čtenářkám vracet a půjčovat si knihy. (např. Městská knihovna v Praze, 2020c) Musela tedy najít jiný způsob, jak svým uživatelům a uživatelkám zpřístupnit svůj fond a jak si udržet jejich přízeň.

Porovnám-li Výroční zprávu Městské knihovny v Praze za rok 2019 před vypuknutí pandemie a výroční zprávu Městské knihovny v Praze za rok 2020, tedy v průběhu pandemie, je zde vidět dost markantní rozdíl v poskytovaných službách. Za rok 2019 knihovnu navštívilo 1 812 860 uživatelů a uživatelek a systém zaznamenal 1 065 265 virtuálních návštěv. (Městská knihovna v Praze, 2020b: 7) To se v kvůli složité pandemické

situaci velmi proměnilo, a tak v roce 2020 proběhlo celkově 1 050 148 fyzických návštěv a 5 382 099 virtuálních návštěv, což je více jak pětinasobek návštěv, než tomu bylo předtím. (Městská knihovna v Praze, 2021a: 7) Je tedy jasně vidět, že se knihovně velmi vyplatilo přesunout se do online prostoru.

V novém režimu knihovna zorganizovala 242 online akcí, kterých se zúčastnilo 36 160 diváků a divaček. (Městská knihovna v Praze, 2021a: 7) Místo toho, aby tedy knihovna své akce kvůli momentální situaci zrušila, přesunula je do virtuálního prostoru. I tak je ale znát pokles v akcích, oproti předchozímu roku, kdy knihovna zvládla uspořádat celkem 5 138 akcí (Městská knihovna v Praze, 2020b: 8), kdežto v roce 2020 jich uspořádala jen 2 194 včetně jich zmíněných online akcí. (Městská knihovna v Praze, 2021a: 7)

Knihovna přesunutí především akcí do online prostoru řešila především pomocí podcastů, videí a streamování živých vstupů. Výstupy z těchto akcí se pak přenášely na sociální sítě buď živě nebo v podobě záznamů. Tímto způsobem zvládla divákům a divačkám zprostředkovat 210 kulturních akcí, 132 online akcí a 71 vzdělávacích akcí. Celkově se tak Kulturnímu a vzdělávacímu centru podařilo lidem zprostředkovat celkem 413 kulturních zážitků od koncertů po doučování. (Městská knihovna v Praze, 2021a: 16)

Stejný posun je pak viditelný i u množství vypůjčených titulů. Za rok 2019 se vypůjčilo 5 088 444 knih a stáhlo se 2 847 315 digitálních dokumentů. (Městská knihovna v Praze, 2020b: 8), Naproti tomu v roce 2020 se i zde projevila pandemie a půjčilo se celkově jen 3 489 911 knih a stáhlo se 4 078 714 digitálních dokumentů. (Městská knihovna v Praze, 2021a: 8) Takže se opět velmi snížilo číslo fyzických výpůjček, které vyžadovaly přímý kontakt se čtenářem či čtenářkou a zdvojnásobily se výpůjčky online dokumentů, které jsou bezkontaktní a není tak třeba se s někým stýkat a někam chodit.

Přesun fyzického prostoru do online prostoru má své genderové důsledky. A to důsledky pro návštěvnice i pro zaměstnankyně. Jelikož jsou ženy stále spojované se soukromou sférou a starostí o domácnost a případné děti, přesun do online prostoru jim jen přidává práci navíc, kdy žádná z jejich „povinností“ doma jí neubude. V konečném důsledku je tak tento krok pro ženy přítěž, jelikož jsou neustále doma, bez možnosti odpočinout si od soukromé sféry, kde mají podle požadavků společnosti vládnout.

4.1.4. Zaměstnanci a zaměstnankyně Městské knihovny v Praze

Už jsem tematizovala, že je v knihovně víc zaregistrovaných žen než mužů. Jak je to ale s poměrem zaměstnanců a zaměstnankyň? V této kapitole budu navazovat na myšlenky

Lindy McDowell, která problematizuje „ženskou“ práci a strasti splněné s touto kategorizací. Abych se mohla věnovat tomu, jak přesně jsou zastoupené muži a ženy v rámci profesního života v Městské knihovně v Praze, musím opět sáhnout do výročních zpráv, které dělá sama knihovna.

Jako první si lze opět všimnout, že stejně jako u čtenářů a čtenářek, i u zaměstnanců a zaměstnankyň se knihovna drží pouze dvou pohlaví, tedy muže a ženy. Jelikož ani ve svých oficiálních dokumentech nepracuje s jinými gendery, dá se předpokládat, že s nimi nepracuje ani na jiné rovině.

Za rok 2020 bylo v celé Městské knihovně v Praze celkově 515 zaměstnanců, ze kterých bylo 76 % žen a 24 % mužů. (Městská knihovna v Praze, 2021a: 8), To je celkový poměr 391 žen ku 123 mužům. Žen je tedy trojnásobně více než mužů čili je jasně vidět, že knihovna, konkrétně pak Městská knihovna v Praze, je spíše doménou žen. To je mimo jiné spojené s feminizací knihovnického zaměstnání, kdy knihovna je brána jako „servisní sektor“. Žena zde nabízí služby a pečuje, ale zároveň je to sféra, která je nedostatečně placená, podobně jako sociální služby nebo školství. Zde je ale důležité podívat se na předchozí roky, abych byla schopna určit, zda dochází k nějakému vývoji, nebo je to fenomén, který Městskou knihovnu v Praze doprovází už několik let

V roce 2019 bylo celkem 503 pracujících v poměru 76 % (382) žen a 24 % (120) mužů (Městská knihovna v Praze, 2020b: 7), v roce 2018 v knihovně pracovalo 497 osob, z toho 75,7 % (376) žen a 24,3 % (121) (Městská knihovna v Praze 2019, 9), mužů a pokud sáhnou do dřívějších dat, je vidět, že třeba v roce 2007 na tom knihovna byla následovně: z celkového počtu 523 zaměstnaných osob bylo 420 žen (80,3 %) a 103 mužů (19,7 %). (Městská knihovna v Praze, 2008: 17) Můžeme tedy vidět, že knihovna byla minimálně od roku 2002 doménou spíše žen.

Je důležité se ale podívat na to, v jakých pozicích se tyto ženy objevují, zda jsou rozprostřeny rovnoměrně po celém žebříčku pracovních pozic, nebo zda jsou kumulované do určitého oboru či pozice.

Nejprve se tedy podíváme na vedení knihovny. Zde budu čerpat ze stránek městské knihovny (Městská knihovna v Praze, 2021c), na kterých zveřejňují některé konkrétní lidi, kteří v knihovně pracují. Dále potom budu čerpat z interních stránek zaměstnanců a zaměstnankyň knihovny, abych dohledala ty jména, která na knihovních stránkách zveřejněna už nejsou. V čele Městské knihovny v Praze stojí ředitel, Tomáš Řehák. Mezi další vedoucí pozice patří vedoucí oboru knihovních fondů (žena); tisková mluvčí (žena); vedoucí odboru ekonomicko-správního (žena); hlavní knihovnice (žena); vedoucí IT

oddělení (muž); vedoucí odboru služeb (žena); vedoucí právního oddělení (muž); vedoucí kulturního a vzdělávacího centra (žena); fundraising, granty, dotace (žena); propagace kulturních aktivit (žena); oddělení akvizice (žena); projektový manažer e-knihovny (muž); vedoucí oddělení metodiky (žena), pronájem sálů (muž). (Intranet, 2021) Mezi těmito pozicemi, kdy lidi výše napsané knihovna oslovuje jako „vedoucí pracovníky“, je deset žen a pět mužů. Žen je tedy i ve vedoucích pozicích dvojnásobný počet, a to i přesto, že celé knihovně předsedá muž.

Většina zaměstnanců a zaměstnankyň knihovny je ale v přímých službách, v různých pobočkách Městské knihovny v Praze. I zde je ale velká nerovnováha v poměru mužů a žen zde zaměstnaných. Opět jsou v přímých službách většinou ženy, kdežto mužů je zde málo. A to i jako vedoucích poboček, kdy je mužský vedoucí pouze v sedmi z nich. (Intranet, 2021) Speciálním případem je pak opět Ústřední knihovna na Mariánském náměstí, která má 10 samostatně vedených úseků. I zde ale převládají ženy, kdy vedou devět oddělení z deseti a celkový poměr žen a mužů zde pracujících je 54:9. (Intranet, 2021)

V instituci knihovny jsou ale i oddělení, kde převládají spíše muži. Jde například o oddělení IT, techniky nebo expedice. V expedici, kde mají na starosti kontrolu a převoz knih z poboček na pobočku, je například pouze jedna žena, která je vedoucí celého úseku, a jinak zde pracují čtyři muži. V IT je také menší rozdíl v zastoupení žen a mužů, i když ne tak velký. Vedoucí celého oddělení je muž a v tomto úseku je zaměstnáno celkem dvacet jedna mužů a sedmnáct žen. V neposlední řadě je tu pak pozice technika, která je v knihovně zastoupena pouze muži. Celkem je jich devět a není mezi nimi ani jedna žena. (Intranet, 2021) Dá se říct, že ostatní obory a jsou v knihovně zastoupeny spíše ženami. Ale i zde se najde pozice, která je, stejně jako pozice technika, výlučně daná jednomu pohlaví, tentokrát ženskému. Konkrétně jde o pozici Dětské knihovnice, která, jak tomu název napovídá, cílí na děti a mládež. (Intranet, 2021)

Samostatnou kapitolou je pak post ředitele či ředitelky Městské knihovny v Praze. V celé historii stála v čele této instituce žena pouze dvakrát. Od roku 1910 do roku 1920 byl v čele knihovny Antonín Sova. Toho v roce 1920 vystřídal Jan Thon, který byl ředitelem do roku 1942, kde byl na tři roky nahrazen Janem Grmelou, aby se v roce 1945 vrátil a svou funkci vykonával do roku 1948. V té době byl pověřen velením Jaroslav Frey, který byl ve funkci jen něco málo přes rok a v roce 1949 nastoupil Jaroslav Kunc. Ani ten ale nevydržel dlouho a po necelém roce byl v roce 1950 vystřídán Josefem Šmídem. V roce 1954, když mu skončila funkce, se novým ředitelem stal Josef Hušek, který v knihovně setrval do roku 1957. Od tohoto roku do roku 1970 byl ředitelem Rudolf Málek a jeho v roce 1970 vystřídal

historicky první žena v čele knihovny, Vladana Čeledová. Tato žena byla ředitelkou až do roku 1978, kdy jí vystřídala druhá nastupující ředitelka Anna Bimková. Ta se v čele knihovny udržela dlouhých dvacet čtyři let a v roce 2002 jí vystřídal Tomáš Řehák, který je ve funkci dodnes. (Čermáková a Lukavec, 2016: 155) V celkovém počtu 111 let, kdy je v Praze Městská knihovna, v jejím čele stála žena po dobu pouhých dvaatřicet let, což dokazuje tvrzení Lindy McDowell, že i přestože je v odvětví více žen, stále je to muž, který je častěji v čele organizace. (McDowell, 1999: 140–146)

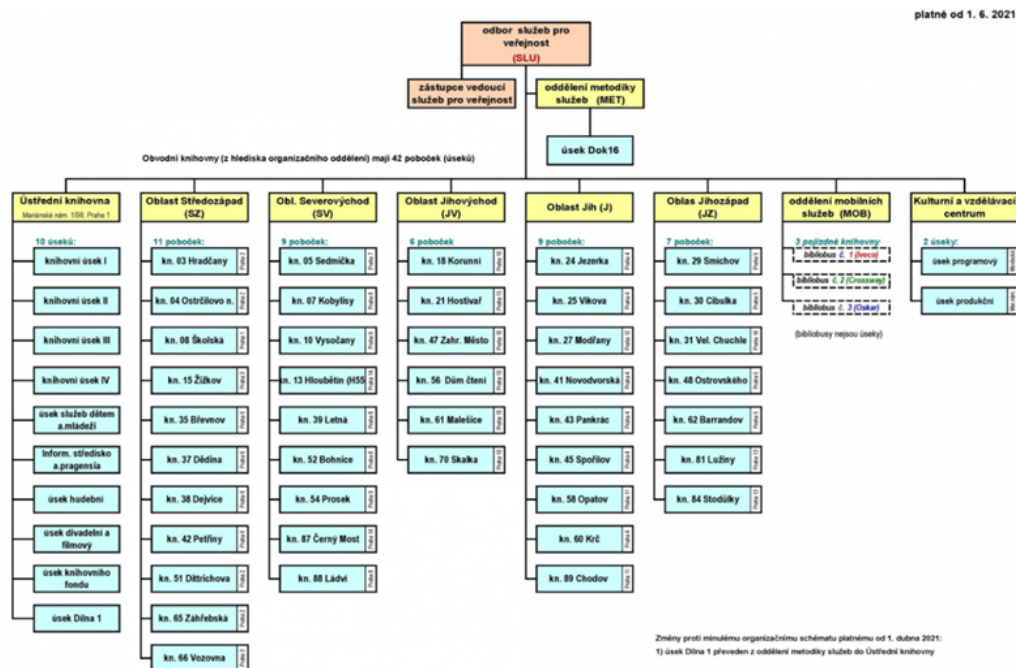
V tomto mém rozboru je tedy vidět, že Městská knihovna v Praze je, až na pozici ředitele či ředitelky, doménou žen, ať už v pozici čtenářky, tak i v pozici zaměstnankyně. I přesto, že muži v knihovně pracují, není jich tolik ani mezi vedoucími pracovníky a ani mezi knihovníky. I tak se dají najít pozice, ve kterých muži dominují. A stejně jako u pozic, kde jsou samé ženy, se jedná o pozice spojené s jejich genderem. Ženy jsou spojené se svou rolí pečovatelky a matky, proto mají výlučně na starost dětská oddělení a specializaci na děti a mládež, kdežto mužský obor je spíše technika, počítače a fyzická práce. Tím knihovna odráží genderové stereotypy o „typicky“ mužských a ženských přednostech a specializacích. Je ale důležité zmínit i kompetenci a recepci, což jsou fenomény s tím spojené. Muži, popřípadě chlapci, by si nepůjčili knihu ze sekce Literatury pro ženy, stejně tak by ženy možná nestály o informace o technice nebo vojenství, jelikož oba gendery nejsou v těchto oborech brány jako dostatečně kompetentní a tedy žádané. Jde tedy o jakýsi věčný koloběh.

4.2. Městská knihovna v Praze v rámci urbánního prostoru

V předchozích kapitolách jsem ukotvila Městskou knihovnu v Praze jako organizaci a instituci. V této části se tedy budu věnovat tomu, jak je tato organizace rozmístěna v prostoru města, a jaké to může mít důsledky.

Jak už bylo řečeno, Městská knihovna v Praze má celkem čtyřicet dva poboček po celé Praze. Je ale důležité podívat se, jak jsou jednotlivé pobočky rozmístěny v rámci města a na jakém místě či v jaké budově jsou pak tyto pobočky konkrétně umístěny. Začnu tedy s tím, v jaké části leží kolik poboček městské knihovny a jak jsou na tom poměrově. Podle vnitřního dělení Městské knihovny (Obr. 1) jsou pobočky rozděleny podle zeměpisné polohy na severozápad, severovýchod, jihovýchod, jih, jihozápad a samostatnou kategorii Ústřední knihovny. Početně to vychází docela vyrovnaně, dvacet poboček je na severu, dvacet dva na jihu a ve středu Prahy je Ústřední knihovna.

Obrázek 1. Organizační schéma odboru služeb pro veřejnost

Zdroj: (Městská knihovna 2021a, 34)

Další možné rozdělení, která knihovna prezentuje na svých stránkách, je rozdělení podle městských částí. Po jedné pobočce mají části Praha 16, Praha 15 a Praha 12, dvě pobočky mají Praha 14, Praha 13, Praha 11, Praha 9, Praha 7 a Praha 3, tři pobočky mají Praha 8, Praha 2 a Praha 1, čtyři pobočky mají Praha 6 a Praha 5, pět poboček má Praha 10 a šest poboček má Praha 4. (Městská knihovna v Praze, 2021d) Je tedy vidět, že přestože by měl být průměr přibližně 2–3 pobočky na městskou část, jsou některé části více pokryté. Je ale nutné dodat, že ne vždy pokrytí určité městské části souvisí se snahou Městské knihovny v Praze o maximální pokrytí poptávky čtenářů a čtenářek. Často totiž do procesu výstavby poboček zasahuje politika samosprávy a rozhodnutí tak není vždy jednoduché a rychlé.

Druhým důležitým kritériem v rámci zkoumání Městské knihovny v Praze v rámci města Prahy, je podívat se na to, kde konkrétně stojí, jaká pobočka a zda to má nějaké genderové příčiny a důsledky. Podle *Standardu pro dobrou knihovnu (2015)* je požadováno, aby knihovní pobočky stály na společností hojně využívaném místě, kde je větší kumulace obyvatelstva. Takovým nejideálnějším místem je pak okolí obchodních center, dopravních uzlů nebo kulturních podniků. (Národní knihovna České republiky, 2015: 7) Knihovna stojící v takových místech by tedy cílila na všechny osoby bez rozdílu, které se v takových místech zdržují. Především jedná-li se o dopravní uzle či kulturní podniky.

Mě nejvíce zajímalo, v jakém prostředí jsou konkrétní pobočky Městské knihovny v Praze postavené. V rámci své metodologie, kterou jsem popsala v kapitole 3.3., jsem si vytypovala následující kategorie: Školy (Mateřská škola, Základní škola, Střední škola, Vysoká škola, Základní umělecká škola), Kulturní domy, Parky, Sídliště a Dětské hřiště. Tyto kategorie se objevovaly nejvíce a pro mou analýzu budou podstatné, jelikož mají silné genderové důsledky. Knihovna tak totiž cílí spíše na ženy, jelikož ty jsou stále v České Republice z velké části primárními pečovatelkami o děti. Pokud jsou tedy knihovny v blízkosti dětských hřišť, sídlišť a škol, cílí tak spíše na děti než na dospělé, a tím pádem jsou to ženy, které s těmi dětmi více do knihoven chodí. A právě proto jsou to také ženy, které se častěji do knihoven registrují.

V praxi je vidět, že i přestože jsou mnohé pobočky blízko tramvajovým/autobusovým/metro zastávkám, je to často jediný bod, který mají společný s doporučením *Standardu pro dobrou knihovnu (2015)*. Navíc je nutné zmínit, že jsou všechny pobočky v okolí centra Prahy a pouze pár z nich je na jejím okraji, takže blízkost zastávky městské hromadné dopravy není až tak těžké splnit. Další požadavek, blízkost obchodního centra, splňuje ale pouze osm ze dvaadvaceti poboček. Konkrétně jde o pobočky: Bohnice, Hostivař, Chodov, Lužiny, Novodvorská, Opatov, Smíchov a Zahradní město. Jsou zde i pobočky, které jsou v okolí menších obchodních domů, tyto „obchodní centra“ jsou ale běžně v blízkosti sídlišť a obsahují jen několik málo obchodů, takže zde dochází k větší kumulaci obyvatel.

Institucí, která se v blízkosti poboček Městské knihovny v Praze vyskytuje nejvíce, je škola. V docházkové vzdálenosti maximálně patnácti minut se z celkového počtu dvaadvaceti poboček škola objevuje ve čtyřiceti z nich. Výjimkou jsou pouze pobočky Vysočany a Smíchov. Pokud se podívám přímo na druh školy, Mateřská škola je v blízkosti dvaceti pěti poboček, Základní škola u dvaceti čtyř poboček, střední škola (kam jsem zahrнула i víceletá gymnázia) u devíti poboček, vysoká škola u pěti knihoven, Základní umělecká škola u čtyř poboček a jazyková škola u jedné pobočky. Z těchto čísel je tedy vidět, že knihovna cílí především na blízkost škol, konkrétně ale cílí spíše na nižší stupně vzdělání, především mateřské a základní školy. Příčin takového rozhodnutí může být více. Knihovna tak, dle mého cílí především na děti předškolního a školního věku především z ekonomických a statistických důvodů. Přihlášením dětí docílí k větší statistice přihlášených a tyto děti si půjčují více knih, především kvůli splnění povinné školní četby.

Dalšími důležitými a velmi čtenými kategoriemi, které jsem vyzozorovala v okolí knihoven, jsou sídliště a dětská hřiště. Dvacet čtyři knihoven se nachází v okolí nebo přímo v centru pražských sídlišť a dvacet poboček je ve velmi malé vzdálenosti od dětských hřišť.

Pokud spojíme tyto faktory, tedy blízkost většiny poboček k mateřským školám, základním školám, sídlištěm a dětským hřištěm, dá se z toho vyvodit především to, že Městská knihovna cílí především na děti a mládež. Přitom podle výročních zpráv Městské knihovny v Praze vydávaných každoročně v únoru, tvoří děti něco kolem třiceti procent celkových (např. Městská knihovna v Praze, 2020b, Městská knihovna v Praze, 2021a apod.) Jenže skutečnost, že jsou pobočky v okolí škol, má i silné genderové dopady. Jak už totiž bylo řečeno, v České republice je stále primární pečovatelkou o děti matka. Je tedy možné, že Městská knihovna v Praze cílí, ať už vědomě či nevědomě, spíše na ženy než na děti? To totiž potvrzují i již zmíněné výroční zprávy. Ženy totiž tvoří vždy přibližně šedesát pět procent z celkového počtu registrovaných za rok. (např. Městská knihovna v Praze, 2020b, Městská knihovna v Praze, 2021a apod.) Otázkou je, nakolik jsou tam samy za sebe a nakolik jsou „pouze“ jako zákonný zástupce dítěte. Ať je ale skutečnost jakákoliv (knihovna totiž nerozlišuje, kdo si půjčuje knihy pro sebe a kdo si půjčuje jen dětské knihy), do Městské knihovny v Praze chodí více žen než mužů a lze najít silné pojitko mezi rozdílnou rolí matky a otce v rodině a tím, kde se nachází pobočky knihovny.

Mezi další kategorie, které jsem odhalila u více než jedné knihovny, je blízkost kulturních domů, komunitních center a sokoloven (celkově v okolí osmi knihoven) a blízkost parku, který se objevuje u šestnácti poboček.

4.3. Vnitřní prostor ve vybraných pobočkách Městské knihovny v Praze: organizace a design

Na závěr své analytické části se přesunu z vnějšího do vnitřního prostoru a zaměřím na to, jak Městská knihovna organizuje vnitřní prostory ve svých pobočkách. Nejprve se ale budu zabývat tématem žánrů v knihovně. Toto téma totiž s tématem vnitřního prostoru velmi úzce souvisí. Budu se ptát na to, zda knihovna rozděluje svůj fond do žánrů, jaké žánry rozděluje a kdo to má na starosti. Budu se i dívat na piktogramy, které jsou s těmito žánry spojené a jaký byl jejich vývoj. To vše následně propojím s vnitřním prostorem, kde budu analyzovat to, jak s těmito žánry jednotlivé vybrané pobočky pracují. Jsou nějaké žánry vyčleněné nebo jsou všechny v regále společně? To vše budu sledovat na vybraných pobočkách v rámci Prahy.

4.3.1. Rozdělování do žánrů v Městské knihovně v Praze

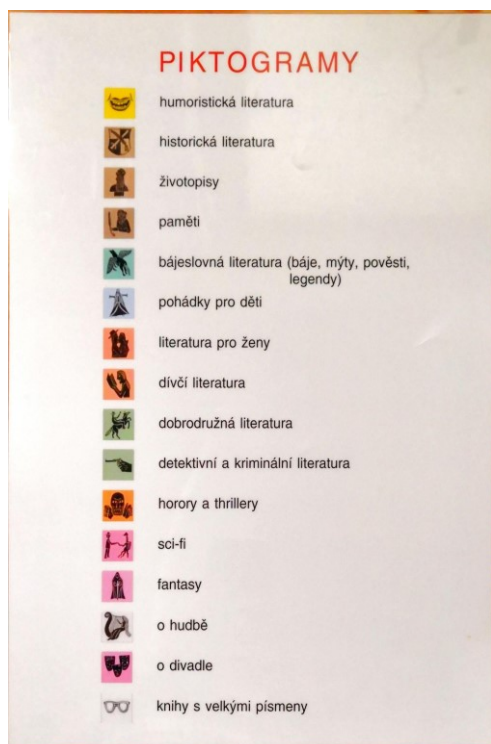
V této kapitole čerpám z vlastních zkušeností jako zaměstnankyně Městské knihovny, z návštěv poboček i z rozhovoru, který jsem na téma rozdělování do žánrů vedla se zaměstnankyní knihovny. Budu se zde věnovat knihám v Městské knihovně v Praze a jak s nimi tato instituce nakládá. Městská knihovna v Praze totiž svou literaturu rozděluje na třech různých úrovních.

Za prvé jsou knihy rozděleny na literaturu pro dospělé a literaturu pro děti a mládež. Toto rozdělení je vidět na první pohled, kdy dětská literatura je označena barevně dole na hřbetu knihy. Červeným pruhem je označena literatura pro děti nad 10 let, žlutým pruhem je označena literatura pro děti do 10 let a zeleným pruhem je označeno první čtení a velké pohádkové knihy s velkými písmeny, které jsou určeny spíše rodičům. Literatura pro dospělé žádné barevné označení nemá.

Druhým základním rozdělením literatury je na beletrii a odbornou literaturu. Zde je základním pravidlem to, že beletrie je řazena podle jmen autorů či autorek, kdežto odborná literatura podle tematického rozdělení a v rámci této kategorie pak podle témat.

Třetím základním rozdělením je rozdělení beletrie podle žánrů. Městská knihovna svou literaturu rozděluje do šestnácti žánrů (Obr. 2), které jsou spojeny se specifickým piktogramem. Jedná se o Humoristickou literaturu, Historickou literaturu, Životopisy, Paměti, Bájeslovnou literaturu (báje, mýty, pověsti, legendy), Pohádky pro děti, Literaturu pro ženy, Dívčí literaturu, Dobrodružnou literaturu, Detektivní a kriminální literaturu, Horory a thrillery, Sci-fi, Fantasy, O hudbě, O divadle a Knihy s velkými písmeny.

Obrázek 2. Piktogramy městské knihovny

Zdroj: vlastní fotografie

V následující části se krátce budu věnovat každému jednotlivému žánru, větší pozornost pak zaměřím na Literaturu pro ženy a Dívčí literaturu, které jsou z hlediska genderu nejvíce problematické.

První žánr, Humoristická literatura, je román, který se zaměřuje na humorné zpracování komické stránky života hlavního protagonisty či protagonistky. Zábavnost je zde přitom hlavním základním kamenem. (Mocná a Peterka, 2004: 261)

Další žánr, historická literatura, je opět román, který fiktivně líčí o minulosti, kterou sám autor či autorka neprožili. Jde tedy o jakýkoliv příběh, který se odehrává v době, kterou autor nebo autorka neznají, proto se při jeho psaní musí opírat o zprostředkované informace z různých zdrojů. Je ale důležité, že jde o román o skutečných a doložitelných událostí, čímž se tento žánr liší od fantasy či sci-fi. (Mocná a Peterka, 2004: 239)

Životopisy jsou trochu složitější žánr. Spojují v sobě totiž jak biografický román, tak autobiografii. Rozdíl mezi těmito dvěma žánry, které Městská knihovna v Praze spojuje do jednoho, je v tom, že autobiografie je biografická próza, kdy je autor nebo autorka současně i hrdinou nebo hrdinkou knihy (Mocná a Peterka, 2004: 28), kdežto v biografickém románu je hrdinou či hrdinkou knihy historická osobnost, který/á sám/a knihu nepíše. (Mocná a Peterka, 2004: 62)

Velmi blízkým žánrem k žánru autobiografie jsou paměti. Paměti jsou formou vzpomínkového vyprávění, které je zaměřené, spíše než na autorův nebo autorčin život, na prostředí, ve kterém vyrůstali a na osobnosti, a na události, jimiž byli svědkem. Jde tedy o širší vymezení žánru, než je tomu u autobiografie. (Mocná a Peterka, 2004: 436)

Další kategorií, kterou Městská knihovna v Praze rozlišuje, je bájeslovná literatura, která v sobě spojuje Báje, Mýty, Pověsti a Legendy. Mýtus (česky Báje) je vyprávění na symbolické rovině, které vyjadřuje víru v celistvost a platnost nadčasového řádu. Mýtus v klasickém pojetí je vlastně anonymní a kolektivní příběh, který je vypracovaný skrze ústní tradice celých generací. (Mocná a Peterka, 2004: 400) Pověst je zase kratší vyprávění, které je fantasticky zbarvené, má folklorní původ a její námět má reálnou motivaci. Častou jsou zde patrné kouzelné a zázračné motivy, které jsou podávány jako reálné a tradicí potvrzené události. To potvrzují reálným prostředím a historickou ukotveností. (Mocná a Peterka, 2004: 509) V neposlední řadě legendy jsou veršované či prozaické životopisy těch osob, které jsou považovány za svaté. To se pak pojí s líčením různých zázraků a neuvěřitelných událostí, které tyto osoby provází po celý jejich život. (Mocná a Peterka, 2004: 337)

Šestým vyčleněným žánrem v knihovně jsou pohádky pro děti. Tento žánr je typický zábavným, často pak prozaickým příběhem, který má folklorní původ a je zde velmi často přítomný fantastický prvek ve vyprávění. Autoři a autorky přicházejí s novým, čarovným světem, který je úplně vyčleněn z reálného světa. Je zde také větší spravedlnost, a tak navozuje atmosféru epické bezstarostnosti. Je zasazen v bezčasové věčnosti (kdysi dávno, bylo nebylo apod.) a v neurčitém prostředí (např. za devatero horami). (Mocná a Peterka, 2004: 473)

Dalším žánrem je dobrodružná literatura. Jde o zábavnou prózu, která má větší množství zápletek. Tyto zápletky pak navozují napětí tím, že vystupňují motiv rizika a zkoušky. Podle *Encyklopedie žánrů (2004)* je tato literatura vhodná spíše pro muže, jelikož její expanzivní ráz mužského čtenáře oslovuje více než ženskou čtenářku. Hlavní složkou je zde bohatý, vzrušující a napínavý děj v otevřeném prostoru, kde je častěji mužská postava hrdinského typu. (Mocná a Peterka, 2004: 118) Zde tedy Encyklopedie literárních žánrů vyčleňuje literaturu pro muže, která by stála na druhé straně od literatury pro dívky/ženy.

Jedním z více oblíbených knihovních žánrů je Detektivní a kriminální literatura. V *Encyklopedii literárních žánrů (2004)* je tato kategorie hromadně pod žánrem Detektivka. Podle této knihy se jedná se o jeden z klíčových žánrů současné epiky, který se soustředí na vyprávění procesu objasnění zločinu. Funkce této literatury je především zábavná. Děj těchto příběhů je zaměřen na objasnění otázky „Kdo je vrah?“, přičemž odpověď na tuto otázku

hledá spolu s detektivem či detektivkou (hlavním protagonistou nebo protagonistkou) také čtenář nebo čtenářka. (Mocná a Peterka, 2004: 106)

Horory a thrillery jsou dalším žánrem, který Městská knihovna rozlišuje, a který v sobě spojuje dva podobné žánry s vlastní charakteristikou. Horor je součástí populární literatury a jeho hlavním cílem je vyvolání pocitu hrůzy, napětí strachu u čtenářů a čtenářek. Jedná se o silně emotivní příběh, který má za úkol vyvolat pocit děsu, strachu, úzkosti a podobných pocitů. Hlavními hrdiny a hrdinkami příběhu jsou některé archetypy, které se dodnes využívají. Jde například o upíra či upírku, monstrum, démona nebo démonku, zombie apod. (Mocná a Peterka, 2004: 253) Definice žánru thriller *Encyklopedie literárních žánrů (2004)* nerozlišuje a vůbec s definicí tohoto žánru nepracuje.

Dalším žánrem je science fiction, zkráceně sci-fi. Jedná se o žánr spadající do fantastické literatury, které zobrazuje hypotetický a zatím nereálný svět, který je zkonstruován s využitím vědecko – technických paradigmat. Žánr sci-fi se vytvořil jako reakce na rozvoj technické revoluce, kdy reflektuje jak euforii z toho, že dochází k pokroku, tak i obavy z negativních důsledků, které tento pokrok s sebou může přinést. (Mocná a Peterka, 2004: 621)

Žánrem v knihovně často spřízněným s žánrem sci-fi, je fantasy. Jedná se o žánr fantastiky, která je iracionální a má tematické zdroje ve středověké romanci a mýtu. Žánrově jde vlastně o protipól ke sci-fi, i když mají spoustu společného. Fantasy je založena na citlivosti a pohádkovosti, oproti sci-fi má kořeny v minulosti a zaměřuje se na magii a mystiku. (Mocná a Peterka, 2004:187-188)

Zbylé tři knihovní žánry jsou spíše odborné, specifické a jejich název je vysvětlující sám o sobě, nepotřebují tak další definice. Žánr O hudbě v sobě zahrnuje knihy věnující se tématu hudby, žánr O divadle se soustředí na tematiku divadla a Knihy s velkými písmeny soustřeďuje knihy, které jsou psány velkými písmeny, a které jsou určeny lidem s horším zrakem.

Městská knihovna v Praze se tedy rozhodla odlišovat těchto šestnáct zmíněných žánrů, které tímto staví mimo „běžnou“ beletrii. Moje analýza těchto žánrů Městské knihovny v Praze je založena především na rozhovoru, který jsem vedla s Vedoucí odboru knihovních fondů, paní Zuzanou Kopencovou. Téma rozdělávání do žánrů a piktogramů s její prací přímo souvisí, jelikož, podle vlastních slov: „*Vedoucí oboru knihovních fondů má na starosti několik oddělení. Je to oddělení akvizice a oddělení zpracování. A to oddělení zpracování připojuje právě ty deskriptory piktogramů.*“ (ZK)

Kdo konkrétně se ale věnuje tomuto rozdělování knih do žánrů? A jaký je jejich popis práce? Podle výpovědi mé komunikační partnerky se touto prací zabývají tak zvaní Lektoři a Lektorky beletrie, kteří zpracovávají beletrii nejen pro potřeby Městské knihovny v Praze, kdy rozdělování knih do žánru je centrální a řídí se jím pak všechny jednotlivé pobočky, ale i pro celou Českou republiku:

„Je to odborník, který se věnuje jenom lektorování. To znamená, že vytváří věcné zpracování, vytváří krátkou anotaci, dlouhou anotaci. A celé to věcné zpracování, které dělá pro Českou republiku dělá v markovských polích, což je poměrně komplikovaný systém. (...) Je v desáté platové třídě, ideálně s knihovnickým vzděláním nebo nějakým humanitním vzděláním. Myslím si, že by pro nás bylo přijatelné, kdyby to byl člověk, který vystudoval literaturu a český jazyk. To si myslím, že by bylo přiměřené vzdělání pro to lektorování literatury. My tu máme lidi, kteří se tím dlouhodobě zabývají, jsou to odborníci. Dokonce v několika případech, i v minulosti, to byli lidi, kteří byli autoři, ať už beletrie nebo poezie apod. Takže tomu oborově vysoce rozumí nebo se v tom oboru velice důkladně orientují.” (ZK)

Jde tedy o práci jednotlivců, kteří na základě svého rozhodnutí nejen rozdělují beletrii do žánrů pro celou Českou republiku, ale zároveň i anotují knihy do knihovnických systémů, se kterými pak knihovníci a knihovnice ve službách denně pracují. I přesto, že existuje nějaká forma kontroly a dozoru, kdy „(...) vždycky dochází k nějaké dohodě, nějaké konzultaci.” (ZK) a kdy navíc „(...)je vždy ještě tak zvaný aprobátor, který kontroluje to zpracování.” (ZK), stejně jde ale o rozhodnutí jednoho či více lidí na základě svého vlastního citění a smýšlení. Podle mých informací od mé komunikační partnerky totiž nejsou žádná psaná a jasně určená pravidla ohledně rozdělování knih do žánrů. Pro další vývoj mé práce, který zde bohužel z časových důvodů a z důvodu pandemie nebyl možný, by bylo ale podnětné udělat rozhovor se samotnými lektory a lektorkami beletrie a zjistit přímo od nich, jak vypadá jejich každodenní práce na zpracování beletrie.

Kdy a proč se knihovna rozhodla pro tento krok, není úplně snadné vyhledat. Při rozhovoru s paní Kopencovou jsme narazily na problém, že o tématu žánrů a jejich historie není moc informací známých.

„Já řeknu jen to, co si pamatuju. Ona je to záležitost, která vznikla před mnoha lety. V roce 1998 se otevírala Ústřední knihovna v automatizované podobě. To byla doba, kdy se všechno převádělo na počítače a vznikal nový systém třídění knihovního fondu. V té době se převáděl knihovní fond ze skladu. To znamená, že se velké množství fondu nenabízelo ve skladu, ale nabízelo se na volném výběru. A domnívám se, že v té době se vedení snažilo, aby na tom volném výběru to bylo co nejpřehlednější, a tak se snažilo některé ty literární žánry nějakým způsobem zviditelnit těmi piktogramy. (...) Vlastně to vzniklo tak, že ty literární žánry byly vybrány z hlediska největšího zájmu a aby zpřehlednili fond.“ (ZK)

Z této výpovědi tedy lze usuzovat, že to byla právě snaha usnadnit čtenářům a čtenářkám výběr, který vedl k vytvoření určitých žánrů a označení těchto žánrů specifickými piktogramy. Jak se ale tento zájem měřil a jak se zjišťovaly preference lidí, to už bohužel známé není.

Dalším problémem, který se s žánry pojí, je proces jejich rozdělování. Ne všechny žánry jsou totiž čisté, a tak často záleží na jednotlivcích, kteří musí sami rozhodnout, zda a případně kam bude konkrétní kniha rozdělena. Snaha knihovny je ale žánry využívat, jak ostatně tvrdí i má komunikační partnerka: *„Snažíme se, pokud je to trošku možné, když nějaký literární žánr převládá, tak tam ten piktogram dát, aby se to využívalo a čtenář tak našel ten svůj literární žánr.“ (ZK)*

V praxi tak v knihovně existuje mnoho knih, které jsou zařazeny do různých žánrů, a to na základě skupiny odborníků a odbornic, kteří tak rozhodnou. Jak je to ale s prostorem, který tyto knihy zabírají? Po emailové komunikaci s mou komunikační partnerkou po již proběhlém rozhovoru jsem se dostala k datům, které mi paní Kopencová zaslala na základě její domluvy s IT oddělením. Tyto data vypovídají o tom, kolik bylo v roce 2020 zcatalogizováno beletristických knih pro děti a dospělé, a kolik z nich je v žánru Detektivek, Literatury pro ženy a Dívčí literatury. Vybrala jsem tyto tři žánry, jelikož bylo nemožné získat informace o všech žánrech. Za rok 2020 tak bylo připsáno 369 titulů do žánru Literatura pro ženy, kdy pouze 211 z nich dostalo piktogram Milenců (který dostávají jen „typické“ knihy tohoto žánru), 57 titulů do žánru Dívčí literatura, kde piktogram dostalo 46 knih a 243 knih bylo připsáno do žánru Detektivní literatury. Celkem bylo v roce 2020 zcatalogizováno 3036 titulů. To znamená, že 12 % knih z celkového počtu přijatých knih za rok 2020 se zařadilo mezi Literaturu pro ženy (pouze 7 % knih bylo označeno piktogramem

milenců), 1,8 % knih bylo zařazeno do Dívčí literatury (piktogram dostalo 1,5 %) a 8 % knih bylo označeno jako Detektivní literatura. (Kopencová, 2021) Z čísel, které mi má komunikační partnerka zaslala, i z návštěvy knihovních prostor je vidět, že beletrie je z větší části neoznačena a knihy tam patřící jsou často bez žánru. Zároveň je zajímavým zjištěním, že knih spadajících pod Literaturu pro ženy, alespoň za rok 2020, je více než literatury Detektivní.

Otázkou je, jaké knihy do takového žánru lektori a lektorky beletrie řadí. Podle mé komunikační partnerky jde o následující literaturu:

„Je to prostě literatura s ženskou tematikou. Není to jenom milostná ženská tematika. Je to proto, že tenhle žánr je hodně žádaný od žen, takže se ten piktogram hodně používá. My tomu říkáme literatura s ženskou tematikou. Jsou to témata, které ty ženy zajímají.” (ZK)

Jaká konkrétní témata jsou ale „ženská” témata? Z výpovědi mé komunikační partnerky je patrné, že určitá část knih, které jsou zařazeny pod Literaturu pro ženy jsou milostné knihy. To, že je milostná literatura označena jako „ženská” má ale negativní genderové důsledky. Takovým největším důsledkem vidím především to, že tato “Literatura pro ženy” je svým zařazením i názvoslovím „nehodná pro muže”. Muži, respektive chlápci, se tak vůbec nedostanou k literatuře zabývající se milostnými vztahy, které jsou brány jako ženská doména, tím pádem tuto stránku svého života nemohou více rozvíjet. Označování milostné literatury jako ženské tak má za následek jen další upevňování vnímání žen jako těch emocionálních a zaměřených na vztah. A jaké knihy vidí má komunikační partnerka jako „mužské”?

„Je spousta literárních žánrů, které muži vyhledávají, jako je Dobrodružná, Sci-fi, Fantasy, Horor, Detektivní literatura. To jsou všechno žánry, které muži čtou. Je tam i válečná tematika. Takže si myslím, že je to v podstatě široký záběr. Takže literatura s mužskou tematikou by se těžko nějakým způsobem označovala.” (ZK)

Pro ženy je tedy určena především milostná tematika (kterou jako jedinou má komunikační partnerka přímo jmenovala), kdežto pro muže jsou témata širší a zahrnují v podstatě všechna témata, s výjimkou Literatury pro ženy, Dívčí literatury, Historické a

Humorné literatury. Navíc tato literatura není označená jako mužská, pouze se předpokládá, že tomu tak je. To má ale za následek to, že „mužskou“ literární tematiku si mohou bez problémů a bez větších fyzických či mentálních zábran půjčit i ženy. Je ale nutné brát toto rozdělení s rezervou, jelikož má komunikační partnerka je ve vedoucí funkci, a tak přímé rozhodování o rozdělování knih není přímo v jejím popisu práce. Pro přesnější informace bych opět musela provést rozhovor přímo s lektory nebo lektorkami beletrie, kde bych se více zaměřovala na témata, která jsou pro svůj žánr typická.

Paralelně se vznikem žánr se začaly vytvářet i piktogramy, které měly tyto žánry vizuálně oddělovat. Historie těchto piktogramů je ale stejně mlhavá a nejasná, jako tomu je u samotných žánrů, je ale jasné, že piktogramy vznikly společně s žánry.

„Já si pamatuju, že v té době paní Zavadová, která byla vedoucí oboru knihovních fondů a zástupce ředitele, oslovila jednu grafičku, která vytvořila návrh piktogramů. Těch piktogramů bylo mnohem víc. Byly třeba návrhy na dětskou literaturu, byly tam i různé varianty těch obrázků k jednotlivým žánrům a ve finále se vybraly ty piktogramy, které jsou v současné době.“ (ZK)

Z tohoto výroku je patrné, že žánry, které vidíme v knihovně dnes a denně se nijak zvlášť nezměnily od jejich vytvoření v roce 1998. Bylo zde jen pár malých změn, kdy došlo spíše ke spojení nějakých žánrů, než aby se nějaké přidaly či ubraly. To také dokazuje odpověď mé komunikační partnerky:

„Jestli si dobře vzpomínám, došlo ke dvěma změnám. Detektivní literatura a kriminální literatura, kdy se vlastně spojily ty dva žánry a používá se teď pistolka. A pak se spojily životopisy a memoáry, protože to bylo velice podobné, takže se používal jeden obrázek. (...) Dokonce v minulosti se uvažovalo o tom, že se udělá nový piktogram na komiksy. Dlouho se o tom uvažovalo, ale nakonec se ve finále domluvili jinak, že to budou zviditelňovat jiným způsobem. Protože ty komiksy nejsou většinou vázané, i když jich pár taky je, takže by ten piktogram nebyl vidět.“ (ZK)

Městská knihovna v Praze tedy více nepracuje s literárními žánry a piktogramy, kdy žánry a piktogramy, které dodnes používá, vznikly před dvaceti třemi lety. Toto rozhodnutí

má samozřejmě negativní důsledky. Jako jeden z největších negativních důsledků ve spojitosti s genderem vidím především to, že knihovna nereflektuje změny, ke kterým za tuto dlouhou dobu ve společnosti došlo. Neustále tak pracuje se stejnými žánry, které fungovaly v dané době, ale nesnaží se pracovat s novějšími, stále oblíbenějšími žánry v literárním světě, jako je například young adult literatura nebo například LGBTQ+ literatura. Tím se knihovna staví do role instituce, která předává zastaralá a stereotypní vzorce myšlení. To lze vidět také na nezměněné podobě piktogramů.

Hodně z piktogramů, kterými knihovna označuje své žánry, jsou logické, jednoduché a řekla bych, že neproblematické. Příkladem je okřídlený kůň spojený s Bájeslovnou literaturou, úsměv spojený s Humoristickou literaturou, erb spojený s Historickou literaturou, pistole označující Detektivní a krimi literaturu, divadelní masky přiřazené k literatuře O divadle, brýle spojené s literaturou S velkými písmeny. Pak se objevují piktogramy, které jsou problematické a kde lze najít negativní důsledky, které jsou těmito piktogramy vyvolány.

Po zkoumání piktogramů jsem zjistila, že knihovna hodně spojuje určité úkony s určitým pohlavím a tím je stereotypizuje a udržuje tím daný společenský řád. Příkladem takových piktogramů je třeba spojení životopisů a pamětí s mužskými postavami. Tím se totiž knihovna podílí na tom, že jsou dějiny často spojovány s mužskými postavami a přispívá k vymazání žen z historie. Stejně tak je s mužem na piktogramu spojována jen určitá literatura – Dobrodružná, Hororová, Fantasy a Sci-fi. Na všech těchto žánrech je zobrazen muž, ať už na koni, s pláštěm, v masce nebo v kontaktu s mimozemskou rasou. A jelikož jde o knihy dobrodružné, plné děje a napětí, spojení takovéto literatury s mužským genderem opět jen reprodukuje stereotypy spojené s mužstvem. Oproti tomu s ženami na piktogramu je spojena Literatura pro ženy, Dívčí literatura, Pohádky a knihy O hudbě. V literatuře O hudbě je vyobrazena múza jakožto ženská tajemná postava a na piktogramu spojeném s Pohádkami je zobrazena princezna. Tato princezna je ale „typickým“ zobrazením princezny, má dlouhé šaty, dlouhé vlasy a korunku, což je spojené s ideálem krásy a opět se stereotypy, které se s ženskou krásou pojí. Jako nejproblematičtější ale vidím piktogramy k Literatuře pro ženy a Dívčí literatuře. S Dívčí literaturou je problém především v jejím vyčlenění. Jde o literaturu, která je knihovníky a knihovnicemi označena jako „pro dívky“ (s čímž se pojí ono nezmíněné „ne pro chlapce“), čímž jí vyčleňují od zbytku, ale dokonce jí spojili s piktogramem čtoucí dívky. Tento krok, to vizuální zdůraznění, že jde opravdu o literaturu určenou dívkám, tuto literaturu ještě více specializuje a vytváří tak další bariéru pro chlapce, kteří by si takovou literaturu chtěli půjčit. Podobné je to s Literaturou pro ženy. Zde je ale ještě jeden problém

navíc. Knihovna zde totiž pracuje s piktogramem líbající se dvojice, kterou navíc přezdírají jako „piktogram milenců“. Tím knihovna jako instituce rozšiřuje heteronormativitu jako součást „normální“ biografie a tím inherentně vyčleňuje ostatní formy sexualit jako „ty jiné“. To, že jsou Dívčí literatura a Literatura pro ženy jako jediné dva piktogramy spojené s různým pozadím, je už jenom dodatek k podpoře genderových norem, které Městská knihovna podsouvá svým čtenářům a čtenářkám už od samého dětství.

4.3.2. Vnitřní prostor vybraných poboček městské knihovny v Praze

V této kapitole mé analytické části se přesunu z analýzy knihovního fondu do vnitřního prostoru jednotlivých knihovnických poboček instituce Městské knihovny v Praze.

Jak jsem psala už v kapitole zabývající se metodologií, pro svou analýzu jsem si zvolila devět poboček Městské knihovny v Praze, které budu dále zkoumat. Konkrétně jde o následující pobočky: Ústřední knihovna, Bohnice, Lužiny, Spořilov, Břevnov, Hostivař, Hloubětín, Dittrichova a Cibulka. Každá jednotlivá pobočka je vybrána na základě dokumentu zasláního pracovníkem Městské knihovny v Praze, který pobočky rozdělil podle velikosti. Na základě toho jsem si vytvořila devět kategorií a v rámci každé velikostní kategorie jsem zvolila jednu pobočku tak, aby konečný výsledek pokrýval jak centrum, tak i periferii Prahy. V následující části nejprve popíši pobočku jako takovou a otevírací dobu, následně se pak zaměřím na její vnitřní prostor. Hned na začátku je ale nutné říci, že kvůli Covidu byly dost omezené prostory pro setkávání a místa k sezení, která musí splňovat vládní nařízení a určené rozestupy.

4.3.2.1. Cibulka

První pobočkou, kterou zde budu popisovat, je pobočka Městské knihovny v Praze – Cibulka. Tato pobočka se nachází v Praze 5, konkrétně na adrese Musílkova 335/62. Jelikož jde jen o malou pobočku, nemá otevřeno každý den, ale pouze v úterý, středu a čtvrtek. V úterý je pobočka otevřena od 9 do 12 a od 13 do 18 hodin, ve středu od 12 do 15 a od 16 do 18 hodin a ve čtvrtek, stejně jako ve středu, také od 12 do 15 a pak od 16 do 18 hodin. Má tedy otevřeno 18 hodin v týdnu. (Městská knihovna v Praze, 2021g) Celková výměra této pobočky je 33 m², což z ní dělá nejmenší pobočku v rámci instituce Městské knihovny v

Praze. (Vávra, 2021) V okolí knihovny pak můžeme najít základní školu, restauraci a malý park, kde lidé mohou trávit volný čas.

Cibulka je tvořena jednou větší místností, která je rozdělena na dvě části. V přední části knihovny je prostor pro beletrii, dětskou literaturu a dětskou naučnou literaturu, v zadní části je pak prostor pro knihovní pult, odbornou literaturu, malý výběr cizojazyčné literatury, Poezii, Fantasy, Sci-fi a Dívčí literaturu a místo pro rezervace čtenářů a čtenářek. Co mi přišlo zvláštní, je rozdělení beletrie, a Fantasy a Sci-fi literatury. Proč jsou zrovna tyto žánry oddělené od zbytku beletrie, když ostatní knihovní žánry, jsou pohromadě s beletristickými knihami bez žánrového rozdělení? Další zvláštností je pak samostatná sekce Dívčí literatury, která je zcela odtrhnuta od ostatní dětské literatury. To má za následek nejen vyčlenění Dívčí literatury jako specifické pro určitou skupinu čtenářstva (čili nevhodnou pro jinou skupinu), ale i prostorové vyčlenění, které tento žánr zcela vyřazuje od zbytku literatury pro děti a mládež.

I když jde o malý prostor, i tak se jim podařilo vizuálně oddělit prostor „pro dospělé“ a „pro děti“, kdy prostor kolem dětské literatury je víc barevný, pestrý a veselý, kdežto prostor pro starší čtenáře je spíše prostý a jednobarevný.

Jelikož je tato pobočka velmi malá, je logické, že zde není žádný prostor pro sociální zázemí čtenářek a čtenářů. Jediné místo k sezení je k dispozici u dětského čtení a je primárně určen dětem, což jde poznat jak z jeho velikosti, tak z množství hraček kolem něj a z omalovánků, které jsou na něm položeny. WC zde zcela chybí, což ale opět souvisí s velikostí pobočky.

4.3.2.2. Dittrichova

Druhou zkoumanou pobočkou, v kategorii velikostí 100-200 m², je knihovna Dittrichova, která sídlí na Praze 2. Tato pobočka má velikost 186 m² a tím pádem je, co se velikosti týče, na 32 místě v rámci poboček Městské knihovny v Praze. (Vávra, 2021) Otevírací dobu má ale stejnou, jako většina poboček v momentálním, covidovém období – má otevřeno od pondělí do pátku. V pondělí, středu a čtvrtek je otevírací doba od 13 do 19 hodin a v úterý a pátek pak od 9 do 16 hodin. (Městská knihovna v Praze, 2021h) Celkem má tedy otevřeno 32 hodin v týdnu. Jelikož jde o centrum Prahy, kde knihovna je v pětiminutové docházkové vzdálenosti od Karlova náměstí, je v okolí knihovny spousta obchodů, kaváren, státních budov, památek a vysoká škola.

Vchody do knihovny jsou dva. Jeden vede do dětského oddělení, odkud mají přístup i vozíčkáři a který je dál od hlavní ulice, druhý vchod je hned z hlavní ulice, jelikož jsou zde ale schody, není vhodný pro handicapované lidi, staré lidi nebo pro rodiče s kočárkem. Samotná knihovna je složena ze třech místností. První, hlavní místnost je opět rozdělená na dvě části. Hned za vchodem je knihovnický pult, za kterým hned začíná oddělení beletrie. U knihovnického pultu je možné vzít si klíče o záchodů, které jsou stereotypně barevně rozlišeny – modrý klíč je pro pánský záchod, růžový klíč pak pro dámský záchod. V zadní části pobočky je prostor pro odborné knihy pro dospělé. Co se uspořádání žánrů týče, opět je zde oddělena sekce Fantasy a Sci-fi, zde navíc ale oddělují i žánr Detektivek. Zajímavé ale je, že zde nejsou všechny knihy Detektivního žánru ale knihovnice či knihovníci vybírají pouze určité knihy, které v tomto oddělení vystaví, zbytek je zařazen mezi běžnou beletrii.

Jelikož jde o větší pobočku a je zde více místa než v knihovně Cibulka, vyskytují se tu i místa k sezení, konkrétně dvě křesla a gauč. Vše je pak v zemitých barvách. K této místnosti je přímo napojená studovna, která nabízí svým čtenářům a čtenářkám klidný prostor pro čtení nebo studium a jelikož je přítomný i projektor a flip chart, je tato místnost vhodná i pro přednášky a podobné akce.

Zcela oddělená část, do které musíme přejít přes chodbu, kde jsou WC (dvě uzamykatelné místnosti s WC vhodné i pro vozíčkáře) a nástěnky s fotkami z dětských akcí knihovny. Za nimi je místnost věnovaná dětské literatuře. Zde je opět hned patrný rozdíl, kde část knihovny pro dospělé je vymalována bíle a nejsou zde moc pestré barvy, v dětské části převažuje žlutá, červená a oranžová barva. Co se žánrů týče, i zde je oddělena sekce čtení pro dívky (Obr. 3), která je ale v tomto případě umístěna hned u východu. Hned vedle dívčího čtení je výstava doporučených knih pro dívky a prostor na sezení, kde se dá číst. Míst k sezení je zde také více, jsou tu stolky, židle a vestavěné prostory v rámci regálů s knihami pro děti, kde se mohou schovat a číst si.

Obrázek 3. Oddělení Dívčí literatury v pobočce Dittrichova

Zdroj: Vlastní fotografie

4.3.2.3. Hloubětín

Třetí pobočka, kterou jsem navštívila, je Hloubětín. Knihovna Hloubětín je 28. v pořadí, co se týče velikosti a má 257 m². (Vávra, 2021) Pobočka se nachází v pražské části Praha 14 a v jejím okolí se nachází zámek, zámecký park a sportovní areál pro veřejnost. Jde také o novou pobočku, v březnu 2020 se totiž přesunula z již nevyhovujícího obchodního centra do volnočasového centra H55, které bylo nově vybudováno (Městská knihovna v Praze, 2021a: 20) Otevírací doba je od pondělí do čtvrtka od jedné do sedmi, což znamená, že je otevřená 24 hodin týdně. (Městská knihovna v Praze, 2021i)

I přesto, že do pobočky vedou schody, je knihovna velmi dobře přizpůsobena pro osoby s handicapem, kočárkem či pro staré lidi. Jsou zde přítomné i výtahy a rampy pro vozíky. Samotná knihovna se rozprostírá v polovině budovy a je dvoupatrová. V druhé polovině je kavárna, která čtenářům a čtenářkám nabízí prostor pro setkávání.

Hloubětínská knihovna je velmi otevřená, prosklená a má jen jednu místnost. V této místnosti jsou knihy pro dospělé – beletrie i odborná literatura, a i knihy pro děti – opět odborná literatura i beletrie. Ve druhém patře, které je také dobře přístupné výtahem, je pak volnočasová místnost (Obr. 4) a prostor pro různé akce, kde je jsou místa k sezení, obrazovka a knihy, které zde přinesou ostatní lidé a které jsou určené k rozebrání. Pobočka je laděná do šedé, zelené a bílé barvy.

Obrázek 4. Volnočasový prostor, pobočka Hloubětín

Zdroj: Vlastní fotografie

V Hloubětíně jsou také oddělené určité žánry. Jde konkrétně o Fantasy, Sci-fi a Literaturu pro ženy. Zajímavé ale je, že nemají nijak označené, které knihy jsou pro dospělé a které knihy jsou pro děti, pouze barevné označení dětských knih tak odděluje tuto literaturu a umožňuje tak čtenářům a čtenářkám se v prostoru vyznat.

Toalety jsou v této pobočce přítomné o patro níž, kam se lze dostat po schodech i výtahem. K dispozici jsou tři toalety, pánské, dámské a pro handicapované a jsou volně přístupné.

4.3.2.4. Hostivař

Z Prahy 14 jsem se přesunula do Prahy 15, konkrétně do knihovny Hostivař. Ta má velikost 312 m², je tedy 25. největší knihovnou v rámci organizace. (Vávra, 2021) Nachází se na sídlišti, kousek od sportovního centra, v okolí pobočky jsou tam převážně panelové domy, bytovky a lékařský dům, který je dokonce ve stejné budově jako knihovna. Otevírací doba této pobočky je běžná čili od pondělí do pátku, 32 hodin týdně. (Městská knihovna v Praze, 2021j)

Knihovnu v Hostivaři tvoří jedna velká místnost. Na jedné straně jsou knihy odborné, určené dospělým čtenářům, odborné dětské knihy a dětské knihy, na druhé straně je beletrie pro dospělé. Vše je rozděleno jen úzkou uličkou uprostřed místnosti. Na konci místnosti je pak prostor k sezení a jsou zde přítomné i promítací tabule na přednášky. Zde jsou opět patrné důsledky pandemie Covid, v pobočce se totiž nachází látkové gauče a, které ale kvůli složité dezinfekci museli knihovníci a knihovnice schovat a místo nich umístili do prostoru plastové židle tak, aby dodržovali právě platná pravidla.

V knihovně se nachází i volně přístupné toalety. Zvlášť jsou pro muže, zvlášť pro ženy a zvlášť pro hendikepované osoby. Je zde i místnost s přebalovacím pultem, která je také volně k dispozici. V létě je na této pobočce k dispozici terasa, kde si mohou čtenáři a čtenářky číst. Celá knihovna je designována do oranžové a bílé barvy.

V této knihovně jsou také odděleny určité žánry. Nejblíže má čtenář či čtenářka žánr českých Detektivek a Literatury pro ženy, které se nacházejí hned u knihovního pultu. Hned vedle je pak pult s ostatními Detektivkami, Hororovými a thrillerovými knihami, Fantasy a Sci-fi. V dětském oddělení pak tato pobočka vyčleňuje Dívčí literaturu a komiksy.

4.3.2.5. Břevnov

Pátou pobočkou, kterou zde budu popisovat, je Břevnov. Tato pobočka o velikosti 461 m² (Vávra, 2021) se nachází na Praze 6, v pětiminutové docházkové vzdálenosti od vysokoškolské koleje Kajetánka, základní školy, kaváren a restaurací. Otevírací dobu má běžnou pro tyto velké pobočky, která zde byla již několikrát zmíněna. (Městská knihovna v Praze, 2021e)

Břevnovská knihovna se skládá ze čtyř místností propojených krátkými chodbami. Hned za vchodem je předmístnost, kde jsou k prohlédnutí různé fotografie, dětské kresby a

letáky, je zde i sekce poezie a přítomna je jedna knihovnice či knihovník, kteří jsou schopni poradit tomu, kdo přijde. Po průchodu do první místnosti je hned u vchodu knihovnický pult s pracovníci a pracovníky knihovny. V této místnosti jsou knihy zaměřené na dospělého čtenáře čili beletrie a odborná literatura. Oddělené jsou zde žánry Detektivních románů, Hororů a thrillerů a Literatury pro ženy. Sekce „Doporučujeme“ je pak celá rozdělena podle žánrů. Sekce Hororu a thrilleru a Detektivek jsou umístěny poblíž beletrie, Literatura pro ženy je ale více stranou, vzadu v místnosti. Co vidím ale jako velmi problematické, je skutečnost, že hned vedle této sekce jsou umístěny knihy odborné literatury zaměřené na Domácnost (Obr. 5). To, že to dávají hned vedle Literatury pro ženy tak velmi podtrhuje stereotypní spojování žen a soukromé sféry. Prostory pro sezení jsou zde skromně rozmístěné po celé místnosti, spíše, než místa ke čtení ale působí jako místa ke studiu, vždy jde totiž o stůl a židli k němu.

Obrázek 5 Oddělení Literatury pro ženy a Domácnost, pobočka Břevnov

Zdroj: Vlastní fotografie

Další místností spojenou přes krátkou chodbu s touto místností, je sekce pro děti. Ta je opět více barevná (ale ne tolik, jako je to u jiných poboček). Na rozdíl od bílé a šedé barvy dominující v ostatních místnostech, zde převládá béžová a žlutá barva. Je zde také prostor k sezení, kde je v rohu postaven stůl s židlemi. V tomto oddělení žánry pro děti nejsou nijak rozděleny. Poslední místností, která je hned vedle dětského oddělení, je pak galerie, která slouží i jako studijní prostor pro návštěvníky a návštěvnice knihovny.

Jelikož jde ale o místnosti, které jsou spojené poměrně úzkou chodbou, navíc mezi sekcí pro dospělé a pro děti jsou i schody, stejně jako se nachází schody u vchodu do knihovny, je tato pobočka nevhodná pro lidi, kteří mají omezené možnosti pohybu. Toalety jsou ale pro tyto lidi přístupné. Břevnovská pobočka má k dispozici toaletu pro muže a spojenou toaletu pro ženy a pro osoby s omezenou možností pohybu.

4.3.2.6. Spořilov

Jako šestou pobočku ke zkoumání jsem zvolila Spořilovskou pobočku umístěnou v Praze 4. Ta je se svou velikostí 559 m² jedenáctá největší pobočka v rámci celé pražské knihovny. (Vávra, 2021) Knihovna je umístěna uprostřed sídliště, v těsné blízkosti školy. Ve stejné budově je pak hospoda a obchod s potravinami. Otevírací doba je opět stejná, jako u ostatních větších poboček. (Městská knihovna v Praze, 2021)

Spořilovská knihovna je tvořena jednou velkou místností. Hned u vchodu je pult, za kterým jsou přítomni zaměstnanci a zaměstnankyně knihovny. Vlevo od pultu je prostor pro studium, tvořený dlouhým stolem s židlemi, počítače pro návštěvníky a návštěvnice knihovny a sekce s časopisy. Vpravo od pultu pak začínají regály s knihami, nejprve odborná literatura pro dospělé, která pak plynule přechází v beletrii pro dospělé. V nejvzdálenějším rohu je pak oddělení dětské, kde je kromě knih také k dispozici sedací pytel, křeslo a koberec na hraní. Opět jde o barevnější sekci, kde zde konkrétně dominuje zelená a žlutá barva. V této knihovně jsou žánry všechny pohromadě a knihovnice a knihovníci tak nevyčleňují určité žánry. Pouze v jednom regálu „Doporučujeme“ knihy podle žánrů řadí.

Podél jedné stěny jsou postaveny stoly s židlemi, které jsou určeny pro studium či četbu. WC pro návštěvníky a návštěvnice je zde také přítomné, na druhé straně od dětského oddělení, kdy toaleta pro ženy a pro handicapované osoby je opět spojená. Přístup pro osoby s omezenými možnostmi pohybu je zde možný, celá knihovna je bezbariérová.

4.3.2.7. Lužiny

Sedmá pobočka, Lužiny, je poměrně specifická, jelikož je součástí obchodního centra, které se nachází hned vedle východu z metra. Pobočka se nachází na Praze 13 a má velikost 996 m² což z ní dělá šestou největší pobočku (Vávra, 2021) a zabírá čtvrtinu posledního patra obchodního centra. Její otevírací doba v týdnu je stejná jako u předchozích poboček, je ale přidána otevírací doba i v sobotu, kdy čtenáři a čtenářky mohou jít do knihovny od 9 do 13 hodin. Celkový počet hodin, kdy je pobočka uzavřená, je tedy 36. (Městská knihovna v Praze, 2021k)

Jako tomu bylo u Spořilova, Lužiny jsou tvořeny jednou velkou místností. Ta je stylizovaná do červeno šedé barvy. Hned naproti vchodu je opět pult s pracovníci a pracovníky knihovny, vlevo od nich se ale rozprostírá velký prostor, který je zaplněn odbornou literaturou a beletrií pro dospělé. Pro čtenáře a čtenářky jsou nejlépe přístupné sekce „Doporučujeme“, které jsou hned u vchodu a sekce Detektivek, která je hned za nimi. V „Doporučujeme“ pak opět rozdělují knihovníci a knihovnice podle žánrů, zde je ale zajímavé, že mnohem více prostoru věnují žánrům Detektivek, Hororů a žánru Literatury pro ženy, malou, oddělenou část pak věnují doporučením pro ostatní žánry. Kromě Detektivek jsou v knihovně oddělené i Fantasy a Sci-fi. Míst k sezení je zde víc, jak napovídá i velikost knihovny. Jsou zde studijní oddělení, tvořená stoly a židlemi, knihovna ale nabízí i proutěná křesla na posezení s knihou.

V dětském oddělení, které je nejdál od vchodu, úplně vzadu v místnosti, jsou oddělené žánry Fantasy, Detektivky a Dívčí literatury. Žánr Dobrodružné literatury a Hororu je spojený s ostatní beletrií bez specifického určení. Dětské oddělení je také, jako ve všech ostatních knihovnách, barevně různorodější a veselejší. Jsou zde vystavené dětské výkresy, je zde vánoční stromek a různě barevné židle k sezení. WC jsou opět k dispozici, rozdělené jako vždy na pánské a dámské.

Jelikož je pobočka Lužiny umístěna v obchodním centru, nemá tato knihovna vlastní toalety. Čtenáři a čtenářky tak musí používat toalety nákupního centra.

4.3.2.8. Bohnice

Předposlední navštívenou knihovnou, je pobočka na Praze 8, Bohnice. Bohnice jsou pátou největší knihovnou a má rozlohu 1042 m². (Vávra, 2021) Tato knihovna se nachází v

posledním patře kulturního domu, přímo vedle obchodního centra Krakov. Její otevírací doba je od pondělí do pátku, ve stejné hodiny jako většina poboček. (Městská knihovna v Praze, 2021f)

Knihovna je tvořena třemi místnostmi. Jedna je věnována hudebnímu oddělení, druhá literatuře pro dospělé a třetí dětskému oddělení. Hned u vchodu se nachází oddělení Detektivek, dále v beletrii pro dospělé.

Bohnická knihovna umísťuje samostatně žánry Hororů a thrillerů, Fantasy, Sci-fi, Literatury pro ženy a Dívčí literatury. Bohnická knihovna tedy nabourává běžné dělení na oddělení pro děti a mládež a na oddělení pro dospělé. V dospělé sekci jsou totiž přítomné i (některé) knihy z žánru Fantasy a Sci-fi určené dětem a mládeži a je zde celá sekce Dívčí literatury. Ta je pak v přímé blízkosti Poezie a Dramat, v zadním rohu místnosti. Kousek vedle těchto knih je pak oddělení knih Literatury pro ženy, které je opět, stejně jako v knihovně v Břevnově, hned vedle sekce odborných knih v tématu Domácnost, které je umístěno zcela mimo oddělení s odbornými knihami. V této místnosti je jedno místo k sezení, určené spíše ke studiu.

Dětské oddělení je na druhé straně od místností s beletrií. Je zase více barevné, lazené do oranžové barvy. V místnosti jsou kromě knih i hračky a výkresy dětí. Literatura je zde netříděná, pouze seřazena abecedně a podle věku, od 10 let a do 10 let. Tato místnost je vybavena jedním místem k sezení.

Toalety zde přítomné jsou rozdělené na dámské a pánské. Klíč k těmto toaletám je k dispozici u knihovníků a knihovnic, jelikož tyto toalety jsou společné jak návštěvníkům a návštěvnicím, tak i knihovníkům a knihovnicím. Tato pobočka tedy nemá toaletu pro handicapované lidi a samotná pobočka ani není uváděna jako bezbariérová.

4.3.2.9. Ústřední knihovna

Specifický případem poboček v rámci organizace Městské knihovny Praha, je Ústřední knihovna, nacházející se na Mariánském náměstí na Praze 1. Se svou velikostí 4959 m² je největší pobočkou, je dokonce přibližně třikrát větší než druhá největší pobočka, Smíchov. (Vávra, 2021) Otevírací doba je zde také specifická. Má otevřeno od pondělí do soboty, kdy v pondělí je otevírací doba od 13 do 20 hodin a od úterý do pátku knihovna otevírá už v 10 a zavírá opět ve 20 hodin a v sobotu je otevřeno od 13 do 18 hodin (Městská knihovna v Praze, 2021m)

Kromě prostoru pro návštěvnice a návštěvníky samotné knihovny, je tato budova základnou i pro zaměstnance a zaměstnankyně knihovny, které nejsou v přímých službách. Má tu tak kancelář třeba ředitel knihovny, mzdové oddělení nebo IT. Dále je v budově k dispozici kavárna a kinosál, který je přístupný široké veřejnosti. Ústřední knihovna je dobře dostupná i pro handicapované lidi, kteří mají přístup do budovy bočním vchodem, kde je jim k dispozici výtah.

Pro čtenáře a čtenářky jsou k dispozici tři velké místnosti, ve kterých si mohou půjčit knihy. V hlavním křídle, který je hned za vchodem do knihovny, jsou umístěny rezervace, beletrie pro dospělé, informační pult, počítače s přístupem ke katalogu a pult, kde si mohou čtenáři a čtenářky vyžádat knihy ze skladu. V regálech u beletrie je knihovnicí a knihovnicemi vytvořený prostor pro tematickou výstavku knih, kde téma vždy záleží na nich. V pravém křídle budovy jsou umístěna tato oddělení: Naučná literatura pro dospělé, časopisy, cizojazyčná beletrie, divadelní a filmový úsek. Kromě toho zde mohou návštěvníci a návštěvnice použít samoobslužnou kopírku nebo navštívit klubovnu, kde se konají různé akce pro zaměstnance a zaměstnankyně i pro veřejnost. V levém křídle pak knihovna odděluje Literaturu pro děti a mládež, Hudební úsek, Audio materiály a zde je taky prostor pro určité oddělené žánry beletrie pro dospělé – Detektivky, Fantasy, Sci-fi, Horory a komiksy.

V této pobočce je i spousta místa k sezení a studiu. V oddělení odborné literatury je dokonce k dispozici si zarezervovat stůl pro studium, kde je zajištěn klid a přístup k potřebné literatuře. V létě je pak k dispozici i atrium s lavičkami, které je volně přístupné. Předpokládám, že je ale většina míst k sezení spíše určena pro studium. Jde totiž většinou o stoly a dřevěné lavice a židle. Oproti ostatním pobočkám, kde v některých jsou pohodlná křesla a gauče, tak Ústřední knihovna nabízí spíš klid a prostor nad pohodlím dlouhodobého pobytu.

Ústřední knihovna má k dispozici i WC. Pro veřejnost je otevřené v suterénu, poblíž sálu s promítacím plátnem, kde je za poplatek. V samotném prostoru knihovny je pak WC k dispozici pouze registrovaným čtenářům a čtenářkám a je možné ho navštívit, pouze pokud máte platný průkaz. U každého WC je totiž snímač, který vám otevře dveře.

4.3.2.10. Zhodnocení

Městská knihovna v Praze má čtyřicet dva poboček. Já jsem v rámci své analýzy vnitřních prostor navštívila devět z nich. Je tedy jasné, že mi spousta věcí unikla a určitě by se našla další důležitá témata, které by bylo dobré rozebrat. I přesto jsem ale dospěla k výsledkům, u kterých si myslím, že jsou přenositelné na všechny pobočky Městské knihovny v Praze.

První věc, kterou má většina mnou zkoumaných poboček společné, je na první pohled patrné rozdělení na dospělé a dětské oddělení. Dětské oddělení často bývá vzadu v místnosti, pokud se jedná o jednomístnostní pobočku (Spořilov, Lužiny), v uličkou oddělené části od literatury pro dospělé (Cibulka, Hostivař) nebo je umístěna v úplně jiné místnosti, pokud to prostor dané pobočky jen trochu dovoluje (Dittrichova, Břevnov, Bohnice, Ústřední knihovna). Jediný Hloubětín, nejmladší pobočka z těch, které jsem navštívila, má dětské knihy na první pohled jako součást veškeré literatury. Kromě prostorového rozdělení a vyčlenění je dětské oddělení od dospělého oddělení barevně. Zatímco část určená pro čtenáře a čtenářky nad 15 let je většinou řešena spíše světlými barvami (v mnou zkoumaných pobočkách je výjimka pouze pobočka na Lužinách vymalována červenou barvou a pobočka v Hostivaři z poloviny vymalována oranžově), oddělení pro děti je velmi barevné a pestré. Často zde převládají barvy jako je žlutá, oranžová a červená. Toto prostorové i vizuální oddělení dětské a dospělé četby má pozitivní i negativní dopady. Jako pozitivní vnímám především to, že budou oddělení dětských čtenářů a čtenářek od dospělých, především pak co se týče malých dětí. Ty často bývají hlučné a prostorové oddělení od ostatních čtenářů a čtenářek mi tak přijde logické. Na druhou stranu je ale toto oddělení dětského a dospělého světa problematické. Knihovna tak diktuje svým návštěvníkům a návštěvnicím, jaká je pro ně vhodná četba a prostorově i vizuálně tak ztěžuje překročení této hranice. V důsledku je tak těžší pro čtenáře a čtenářky do 15 let půjčovat si knihy pro dospělé a dospělí mají zase ztíženou možnost půjčit si pro sebe knihu určenou pro děti a mládež.

Dalším tématem, které jsem na základě svého vlastního působení v knihovně předpokládala a které jsem vyzozorovala ve výše popsaných pobočkách, je oddělování žánrové literatury mimo ostatní literaturu bez přiděleného piktogramu.

Kromě poboček Břevnov a Spořilov jsou všude oddělené žánry Fantasy a Sci-fi. v Pobočce Lužiny jsou tyto dva žánry odděleny dokonce i v oddělení literatury pro děti a mládež. Je zajímavé, že i když jsou tyto žánry oddělené od ostatní literatury, od sebe mnohdy

oddělené nejsou. Často je tak sekce knih Fantasy a Sci-fi dána dohromady, jsou seřazeny podle jména autorů a autorek a oddělit Fantasy a Sci-fi může čtenář a čtenářka jen díky piktogramům.

Druhým často oddělovaným žánrem v pobočkách Městské knihovny v Praze, je žánr Detektivek. Detektivky jsou oddělené na pobočkách Hostivař (kde dokonce rozdělují „původní české“ Detektivky a ostatní Detektivky), Dittrichova (která odděluje jen část, pravděpodobně nejčtenějších, Detektivek), Břevnov, Lužiny (které opět tento žánr vyčleňují i v rámci oddělení pro děti a mládež) a Ústřední knihovna. Celkem jsou tedy Detektivky samostatně v regálu u pěti poboček z devíti. Z této frekvence usuzuji, že žánr Detektivek patří k oblíbenějším žánrům mezi čtenářkami a čtenáři Městské knihovny v Praze.

Žánr, který je často oddělován do samostatné sekce, je žánr Literatura pro ženy. Celkem jde o pět poboček, kde se rozhodlo, že tuto literaturu oddělí od zbytku. Jde o pobočky: Hloubětín, Hostivař, Břevnov, Lužiny a Bohnice. Ve dvou z těchto poboček, v Bohnicích a v Břevnově jsou dokonce knihy spadající do tohoto žánru umístěny vedle odborné literatury, zaměřující se na Domácnost. Čeho dalšího jsem si všimla v pobočkách, které oddělují žánr Literatury pro ženy, je také to, že tato sekce bývá často někde vzadu, v rohu nebo na kraji ostatní beletrie, což má za následek další ostrakizaci takové literatury. Takovéto vyčlenění ženské literatury mimo zbytek od ostatní pak může způsobit nebo posílit stud a neochotu si takovou knihu půjčit. Ve spojení s odbornou literaturou „Domácnost“ je pak Literatura pro ženy spojena jen s jednou konkrétní skupinou a zabraňuje tak půjčení si takové knihy osobě mimo takovou skupinu.

Obdobný žánr Literatury pro ženy mířený na mladší čtenáře a čtenářky, Dívčí literatura, je také mnohdy oddělována. I ta je vyčleněna v pěti pobočkách – Dittrichova, Hostivař, Lužiny, Bohnice a Cibulka. V Bohnické pobočce je dokonce dána zcela mimo literaturu pro děti a mládež, kam je zařazena. V pobočkách jako je Cibulka a Dittrichova jsou knihy určené dívkám do patnácti let také odděleny prostorově, i když ne tak drasticky, jako je to u Bohnické knihovny. Většinou jsou dávány na kraj oddělení, blízko východu nebo vzadu v rohu. Opět to zcela odděluje tento žánr od ostatních žánrů, jako to bylo u Literatury pro ženy, a tím vyčleňuje tyto knihy jako specializované pro konkrétní osoby a ztěžuje jejich půjčení ostatním.

Dva žánry, které jsou často spojovány dohromady a které jsou, alespoň v mnou navštívených pobočkách dávány do společného regálu, jsou Hororové a thrillerové knihy. Tuto literaturu však oddělují už méně, konkrétně jde o čtyři pobočky – Hostivař, Břevnov, Ústřední knihovna a Bohnice.

Z mého výzkumu žánrového rozdělování ve vybraných pobočkách vyplývá, že je tendence vyčleňovat určité žánry, a tím je více zviditelnit pro čtenáře a čtenářky. Tím se usnadňuje výběr pro čtenáře a čtenářky, které hledají konkrétní žánry, zároveň se ale knihovna limituje, jelikož tito lidé budou vybírat knihy pouze v určitém oddělení. Zároveň je vidět, že neexistuje žádné centrální rozhodnutí o tom, jak má daná pobočka pracovat s žánry. Většina poboček je rozděluje, ale najdou se i takové, které se rozhodly mít všechny knihy pohromadě. Dalším poznatkem je, že v pobočkách, kde oddělují Literaturu pro ženy a Dívčí literaturu, je tendence k většímu prostorovému oddělení těchto žánrů. Narozdíl od Detektivek, Fantasy, Sci-fi a dalších žánrů, které většinou bývají blízko knihovnických pultů nebo vchodů do knihovny, tyto dva žánry bývají v nejbližších koutech, v rozích nebo u odborné literatury, co nejdále od ostatní beletrie. Tyto knihy jsou pak vnímány jako ty „špatné“ a posiluje to pocit studu při jejich půjčování.

Třetí věcí, které jsem si všímala v navštívených knihovnách je přístupnost. Na stránkách Městské knihovny v Praze (Městská knihovna v Praze, 2021d) je možné si předem zjistit, jaké pobočky jsou bezbariérové, a tudíž vhodné pro osoby se sníženou možností pohybu. Z celkového počtu 42 poboček je třicet bezbariérových a dvanáct bariérových. Nejvíce bariérových poboček má Praha 4 a Praha 5, které mají každá po třech bariérových pobočkách. Problematické je to především u Prahy 5, jelikož v této části se nachází 4 pobočky. Pokud tedy osoby se sníženou možností pohybu chtějí navštívit knihovnu na Praze 5, mohou jít pouze do pobočky Barrandov. Další problematické části Prahy jsou Praha 3, Praha 7 a Praha 9. Tyto části mají pouze dvě pobočky, kdy jen jedna z nich je bezbariérová.

Z devíti poboček, které jsem zkoumala je sedm bezbariérových a dostupných lidem se ztíženými možnostmi pohybu. Pouze pobočka Cibulka a Břevnov jsou pro takové lidi nevhodné.

S bezbariérovostí prostoru souvisí i téma toalet. Ty každá pobočka řeší individuálně, a proto jsou různě postaveny a rozděleny. Specifický případ jsou opět dvě pobočky, Cibulka jako nejmenší knihovna a Ústřední knihovna jako ta největší. Jelikož, jak už bylo vícekrát zmíněno, je pobočka Cibulka opravdu prostorově malá, nejsou zde toalety přístupné pro návštěvnice a návštěvníky knihovny. Na druhou stranu v Ústřední knihovně je jich několik. Jsou jak v dolním patře, kde jsou promítací sály, tak i v sále, kde se půjčují knihy. U promítacích sálů jsou pro veřejnost zpoplatněny symbolickou cenou (jsou ale zadarmo pro návštěvníky kina nebo kavárny), v knihovním sále jsou pak přístupné jen čtenářům a čtenářkám, kdy vstup na toalety je umožněn přes čtečku čtenářského průkazu. Tři různé toalety, pro ženy, pro muže a pro lidi na vozíku, mají pobočky Hostivař, Hloubětín

V pobočce Dittrichova jsou k dispozici dvě toalety, pro ženy a pro muže. Ke každé toaletě si můžete vyzvednout klíč u knihovnice či knihovníka (kde modrý je pro pánské toalety a růžový pro dámské toalety), což ztěžuje přístup na toalety veřejnosti, která do knihovny pravidelně nedochází. Toaleta pro lidi na vozíčku je spojena s dámskou toaletou, což znamená, že jak ženy, tak i muži na vozíku mají hromadně přidělenou jednu toaletu. To samé se pak objevuje v pobočce Břevnov a Spořilov. Toto řešení je ale ne úplně vhodné, jelikož muži, kteří musí navštěvovat dámské toalety tím jen získají další stigma. Zbývající knihovny, Bohnice a Lužiny, mají specifické toalety. Bohnice mají WC pro ženy a pro muže zvláště s tím, že jelikož jde i o toalety pro knihovníky a knihovnice, klíč od záchodů je k dispozici právě u nich. Nejspecifičtější řešení toalet je pak na pobočce Lužiny, kdy samotná knihovna žádné toalety nemá, a to i přes svou velikost. Jelikož jde ale o knihovnu, která je součástí obchodního centra, mohou čtenáři a čtenářky navštívit toalety v prostorách centra.

Skoro každá pobočka nějakým způsobem svým návštěvníkům a návštěvnicím poskytuje prostor pro setkávání. Pouze v pobočce Cibulka nic takového není, to je ale způsobeno především malou velikostí pobočky. Některé knihovny mají vymezený prostor v zadní části pobočky (často v blízkosti dětského oddělení, je-li knihovna konstruovaná jako jedna místnost), jde o pobočky Hostivař, Spořilov, Bohnice a Lužiny. Ostatní knihovny mají k setkávání a různým přednáškám nebo k učení speciální místnost. Jde o knihovny Hloubětín (prostor v prvním patře), Dittrichova (samostatná místnost se stolem a židlemi u oddělení pro dospělé), Břevnov (samostatná místnost za dětským oddělením, která funguje i jako galerie) a Ústřední knihovna, která má jako největší knihovna v rámci instituce Městské knihovny v Praze největší prostorové možnosti. Tato místa ale fungují spíše jako prostor pro studium než jako místo na různé akce a setkávání. Jelikož je ale v Ústřední knihovně přítomna i kavárna a sál s projekčním plátnem, mohou tuto funkci převzít. Tím, že skoro všechny pobočky, které jsem navštívila, měly v nějaké podobě místo na komunitní akce a setkávání tedy předpokládám, že je to věc, která je pro instituci Městská knihovna v Praze důležitá a že se snaží o to, aby to bylo v co nejvíce pobočkách, pokud to prostor dovolí. Tím pádem dle mého názoru knihovna mimo jiné dobře naplňuje funkci komunitního centra.

Pobočky, které jsem navštívila, ve své podstatě více či méně splňovaly doporučení od Moravské zemské knihovny. Často šlo o jednu velkou místnost, která nebyla nijak více členěna, tudíž čtenář či čtenářka měli k dispozici velký a otevřený prostor na výběr své oblíbené literatury. To platilo i pokud šlo o knihovnu složenou z více místností. I zde, i přes prostorové rozdělení, byly místnosti spíše otevřené a regály s knihami byly rozprostřené po celém prostoru místnosti. Tam, kde nebylo přirozené světlo, bylo k dispozici dostatečné

osvětlení, které umožňovalo pohodlné čtení knih. Zároveň byla snaha o pohodlná místa k sezení, která ale byla omezena z důvodu pandemie nemoci Covid-19.

Když se pak podívám na další požadavky na interiér knihoven, který sestavili zahraniční autoři a autorky Chujioka Ferdinand Ugwuanyi, Roseline Ngozika Okwor a Emmanuel Chukwudi Ezeji, vidím i zde pozitivní výsledky. Knihovna se často nachází na dobře viditelném a přístupném místě, knihovny poskytují různé služby (od půjčování knih, přes půjčování obrazů až po komunitní akce) a jelikož mají mnou navštívené pobočky jednoduchý design, splňují i požadavek na flexibilitu v případě rychlých změn. To také dokázala přizpůsobivost jednotlivých poboček na pandemii Covid a úpravu míst k sezení.

5. Závěr

Má práce se zabývala Městskou knihovnou v Praze a jejího prostoru. V průběhu své analýzy jsem se snažila najít odpověď na svou výzkumnou otázku: jakým způsobem knihovna sama vytváří, odráží, recykluje a podporuje genderové normy. Abych mohla odpovědět na tuto otázku, vytvořila jsem si několik menších výzkumných otázek, které mi s tím pomohou.

První dílčí výzkumná otázka, na kterou ve své analýze hledám odpověď, se týká veřejného prostoru. Konkrétně mě zajímalo, jakým způsobem Městská knihovna v Praze pracuje s konceptem veřejného prostoru a jaké to má důsledky pro fungování knihovny a plnění její role. Odpověď na tuto otázku jsem hledala skrze texty *Právo na město* (1996) od Henriho Lefebvera, *The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life* (2006) od Tovi Fenster, *The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public Space, and Democracy* (1995) od Dona Mitchella, *Exkluze v privatizovaném městském prostoru: případová studie nákupního centra* (2013) o Pavla Pospěcha a *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies* (1999) od Lindy McDowell. Na základě těchto textů jsem došla k závěru, že Městská knihovna se nedá definovat jako „čistý“ veřejný prostor. Veřejný prostor totiž umožňuje volný vstup všem bez rozdílu (Lofland 1973: 19), což knihovna poručuje ve svém *Knihovním řádu* (2020). V něm totiž uvádí, že do prostor knihovny nesmí vstoupit osoby znečištěné a osoby pod vlivem alkoholu a psychotropních látek (Městská knihovna v Praze, 2020: 4-5). Tímto krokem tedy zamezuje vstup určitým skupinám lidí, především pak lidem bez domova. Knihovna se, na základě toho zjištění, nejvíce podobá privatizovanému prostoru, který popisuje Pavel Pospěch na příkladu obchodních domů. Stejně jako obchodní centra, která Pospěch popisuje, i Městská knihovna v Praze vylučuje ze svých prostor různé skupiny lidí, a tento krok obhajuje strachem o bezpečí ostatních návštěvníků a návštěvnic a starostí o fond knihovny. Tímto krokem se také přesunují z veřejného prostoru do prostoru privatizovaného.

Druhé téma, které mi pomáhá rozvíjet odpověď na mou výzkumnou otázku, je konstruování vnějšího prostoru poboček Městské knihovny. Pro analýzu umístění poboček knihovny v rámci města Prahy jsem použila internetové online mapy, které mi pomohly s určením, kde konkrétně se všechny pobočky nachází a zda je možné najít nějaké body a místa, která mají pobočky ve svém okolí společná. Na základě této analýzy jsem zjistila, že i přestože je doporučeno stavět knihovny v okolí dopravních uzlů domů nebo obchodních center (čili v okolí míst, kde je větší kumulace lidí) (Národní knihovna České republiky,

2015: 7), knihovny se velmi často objevují v blízkosti škol (především mateřských a základních), kulturních domů, parků, sídlišť a dětských hřišť. Rozhodnutí knihoven umisťovat své pobočky v blízkosti především škol, školek a dětských hřišť má ale značné genderové důsledky. Tyto pobočky totiž míří primárně na děti, a jelikož je u nás žena primární pečovatelkou, tak i na ženy. Muži z této rovnice tím pádem vypadávají, a to se odráží i na statistice registrovaných čtenářů a čtenářek, která ukazuje že je poměr žen a mužů přihlášených do knihoven velmi nevyrovnaný. Věřím tomu, že umístění poboček má na toto číslo velmi velký vliv.

Z vnějšího prostoru jsem se následně přesunula do vnitřního. Zajímalo mě, jak je vnitřní prostor organizován a jaké z této organizace mohou plynout důsledky pro návštěvníky a návštěvnice Městské knihovny v Praze. Jelikož má Městská knihovna v Praze čtyřicet dva poboček, zvolila jsem jen některé z nich. Na základě výběru na základě umístění a velikosti poboček jsem vybrala devět knihoven, které jsem postupně navštívila. V těchto pobočkách jsem si všímala věci jako: design prostoru, organizace prostoru, přístupnost, zázemí pro návštěvníky a návštěvnice, možnosti prostoru na setkávání lidí a prostorové rozdělení žánrů. Jedno ze zjištění, ke kterých jsem došla, bylo to, že každá knihovna má svou vlastní organizaci a ta se často odvíjí od velikosti a možnosti prostoru. I tak lze ale nalézt společná témata. Jedním z takovýchto společných témat je vizuální i prostorové oddělení oddělení pro dospělé a oddělení pro děti a mládež. Dětské oddělení bývá zpravidla barevnější, veselejší a také prostorově odlehlejší. Toto rozdělení má za následek normativní rozdělení literatury na tu, co je pro děti a na tu, co je pro dospělé a mezi těmito dvěma kategoriemi dělá jasnou a na první pohled viditelnou bariéru. Dalším zkoumaným tématem byla přístupnost. Pro mě bylo nejzajímavější zjištění, že ne všechny pobočky jsou bezbariérové, někdy mají dokonce lidé se ztíženými možnostmi pohybu (ať už to jsou hendikepovaní lidé nebo třeba rodiče s kočárky) v určitých částech města k dispozici jen jednu pobočku, kterou mohou navštívit. To je i spojené s tím, že ne všechny knihovny mají k dispozici toalety pro handicapované osoby. A pokud tyto toalety k dispozici jsou, jsou často spojeny s toaletou pro ženy. Negativní důsledek tohoto kroku vidím především v tom, že jelikož jsou dámské toalety a toalety pro handicapované spojené, pro muže to může znamenat dvojité stigma. Co se zázemí pro návštěvníky týče, v knihovně je vidět snaha o poskytnutí prostoru pro setkávání lidí, přednášky nebo studium. Pokud to prostor dovoluje, knihovna dokonce na tento účel vyhrazuje celou místnost. V menších prostorech pak bývají k dispozici místa u okna nebo v zadních částech místnosti. Téměř vždy je pak k dispozici stolek v dětském oddělení. Je ale nutné zdůraznit, že jsem knihovny navštěvovala v době

pandemie a různých vládních nařízeních, která měla za následek redukci míst k setkávání více lidí.

Dalším velkým tématem, které je úzce spojené s organizací vnitřního prostoru poboček, je téma rozdělování do žánrů. Městská knihovna v Praze rozděluje celkem šestnáct žánrů. Tyto žánry, jak jsem zjistila na základě rozhovoru s vedoucí oboru knihovnických fondů Zuzanou Kopencovou, vznikly v roce 1998 na základě preferencí čtenářů a čtenářek a měly za úkol usnadnit čtenářům a čtenářkám orientaci v knihovním fondu. Jako velmi problematické vidím rozdělování především na kategorie Literatura pro ženy a Dívčí literatura. Problém vidím na vícero frontách. Za prvé knihovna rozlišuje tyto dva žánry pro ženy a dívky, kdežto pro muže a chlapce nic takového nevyklučuje. Tím pádem tuto literaturu staví do pozice „speciální“ literatury, která je určena jen specifické skupině lidí a která je „zakázaná“ ostatním. To se promítá i do fyzického prostoru, kdy jsou knihy pro ženy a dívky často prostorově vyčleněny a umístěny do koutů, zadních částí místnosti apod. To vše způsobuje pocit studu při půjčování této literatury. Druhý problém je pak stereotypizace této literatury, kdy je to většinou literatura spojená s milostnými tématy (silně propojené s heteronormativitou) a vztahovými problémy, což potvrzuje stereotypní přiřazování emocionality k ženskému pohlaví. Posledním velkým problémem, který v rozdělování do žánrů vidím, je neexistence mužské literatury, což definuje mužskou literaturu jako běžnou a normální, do které spadají všechny ostatní žánry.

Poslední dílčí výzkumnou otázkou je, jak knihovna pracuje s genderem ve svých oficiálních dokumentech. Jak v přihlášce, kterou musí vyplnit každý nový čtenář či čtenářka, tak i v knihovním řádu Městské knihovny v Praze je vidět, že knihovna má velmi binární pohled na gender. Nejvíce problematické je to pak v případě přihlášky. V ní je totiž povinná položka „Pohlaví“, která nabízí jen dvě možnosti – žena a muž. Tato informace je navíc potvrzována podle občanského průkazu, což činí z knihovny nepříjemné prostředí pro nebinární osoby. Tito lidé tak kvůli takovému rozhodnutí mohou přestat do knihovny nebo se do ní vůbec nepřihlašovat. Co se knihovního řádu týče, ten je nejvíce problematický především ve spojení s generickým maskulinem. V tomto dokumentu se totiž píše pouze o „čtenáři“ a „uživateli“. Toto rozhodnutí je o to zajímavější, když je mezi přihlášenými do knihovny mnohem víc žen než mužů.

Pokud se vrátím zpět na začátek, má hlavní výzkumná otázka zněla, jakým způsobem knihovna sama vytváří, odráží, recykluje a podporuje genderové normy. Odpověď na tuto otázku je po zodpovězení mých dílčích otázek jasná. Místo toho, aby se Městská knihovna v Praze snažila o inkluzi a otevřenost, raději reprodukuje genderové stereotypy a svým

jednáním je ještě více prohlubuje. To je o to víc problematictější, že jde o instituci, která má vzdělávací a v určité míře i socializační funkci, tím pádem své vzorce chování podsouvá svým návštěvníkům a návštěvnicím a tím vytváří určití normy. Tímto krokem zároveň škodí sama sobě, kdy se připravuje o lidi, kteří by knihovnu navštěvovali, její prostředí je pro ni ale nepřátelské a nevhodné.

Literatura

Berger, P. L., Luckmann T. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Cresswell, T. 2004. *Place: a short introduction*. Malden, MA: Blackwell Pub.

Daněk, P. 2013. *Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů*. Brno: Masarykova univerzita.

Dostálová, L. 2020. „Interiéry knihoven II. – Prostředí knihoven“. *Duha: informace o knihách a knihovnách z Moravy* 2020 (2): 9-11

Fenster, T. 2006. „The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life“. *Journal of Gender Studies* 14 (3): 217-231.

Guba, E. G., Lincoln, Y. S. 1994. „Competing paradigms in qualitative research“ In Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. *Handbook of qualitative research*. London: SAGE Publications. Str. 105-116.

Chijioke, F., Ugwuanyi, Okwor, N., Ihekwoaba, E. 2011. „Library space and place: Nature, use and impact on academic library.“ *International Journal of Library and Information Science* 3 (2): 92-97.

Kneidl, P. 1989. *Z historie evropské knihy: po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha: Svoboda.

Kurka, Ladislav. 2011. *Architektura knihoven*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky.

Lefebvre, H., Kofman, E., Lebas, E. 1996. *Writings on cities*. Oxford, Blackwell.

- Lofland, L. 1973. *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space*. Prospect Heights: Waveland.
- Matonoha, J. 2017. *Za (de)konstruktivismem: kritické koncepty (post)poststrukturální literární a kulturní teorie*. Praha: Academia.
- McDowell, Linda. 1999. *Gender, identity and place: understanding feminist geographies*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Ministerstvo kultury. 2020. *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030*. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut.
- Mitchell, D. 1995. “The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy.” *Annals of The Association of American Geographers* 85 (1): 108-133.
- Mocná, D., Peterka J. 2004. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka.
- Morris, P., Kamenická R., Siedloczek M. 2000. *Literatura a feminismus*. Brno: Host.
- Národní knihovna. 2015. *Standard pro dobrou knihovnu*. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut.
- Oates-Indruchová, L., 2007. *Ženská literární tradice a hledání identit: antologie angloamerické feministické literární teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Oldenburg, Ray. 1999. *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. New York: Da Capo Press.
- Pospěch, P. 2013 „Exkluze v privatizovaném městském prostoru: případová studie nákupního centra“. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 49 (5): 751–779.
- Radway, J. A. 1991. *Reading the Romance: Women, Patriarchy, and Popular Literature*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Ramazanoglu, C., Holland, J. 2004. *Feminist methodology: challenges and choices*. London: SAGE.
- Reinharz, S. 1992. *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.

Renzetti, C. M., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Rose, G. 1993. *Feminism and Geography. The Limits of Geographical Knowledge*. Cambridge: Polity.

Zelinsky, W. 1973. „The Strange Case of the Missing Female Geographer“. *The Professional Geographer*, 25 (2): 101-105.

Elektronické zdroje

Čermáková, Z., Lukavec J. 2016. *Městská knihovna v zrcadle času (1891–2016)* [E-kniha]. Praha: Městská knihovna v Praze. [cit. 27.11.2021]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/43/85/79/mestska_knihovna_v_zrcadle_casu.pdf.

Intranet. 2021. [online]. *Organizační struktura*. [cit. 10.8.2021]. Dostupné z: https://intranet.mlp.cz/wiki/index.php/Organiza%C4%8Dn%C3%AD_struktura

Kopencová, Z. 2021. „Rozhovor na diplomovou práci“ [online]. 6. prosince 2021 13:20. [cit. 7.12.2021].

Městská knihovna v Praze. 2008. *Výroční zpráva MKP za rok 2007*. [online]. Praha: Městská knihovna v Praze. [cit. 20.9.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/dokumenty/?act=get&check=63c1294a0bf28c69ad877a662ee14761&id=1380&noinc=1>

Městská knihovna v Praze. 2019. *Výroční zpráva příspěvkové organizace Městská knihovna v Praze (rozběr činnosti a hospodaření MKP za rok 2018)*. [online] Praha: Městská knihovna v Praze. [cit. 12.11.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/dokumenty/?act=get&check=9c494bc988202bdffd77c0464e12f2ca&id=2565&noinc=1>

Městská knihovna v Praze. 2020a. *Knihovní řád Městské knihovny v Praze*. [online]. Praha: Městská knihovna v Praze. [cit. 20.9.2021]. Dostupné z: https://issuu.com/mestskaknihovnavpraze/docs/mkp_knihovni_rad_2020

Městská knihovna v Praze. 2020b. *Výroční zpráva Městské knihovny v Praze. Rozbor činnosti a hospodaření za rok 2019*. [online] Praha: Městská knihovna v Praze. [cit. 12.11.2021]. Dostupné z: https://issuu.com/mestskaknihovnavpraze/docs/v_ro_n_zpr_va_final_web

Městská knihovna v Praze. 2020cb. [online]. *Městská knihovna do odvolání uzavřena*. [cit. 21.11.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/novinky/1054-mestska-knihovna-v-praze-do-odvolani-uzavrena/>

Městská knihovna v Praze. 2021b. [online]. *Historie*. [cit. 15.10.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobočky/pojizdna-knihovna/historie/>

Městská knihovna v Praze. 2021a. *Výroční zpráva Městské knihovny v Praze. Rozbor činnosti a hospodaření za rok 2020*. [online] Praha: Městská knihovna v Praze. [cit. 12.11.2021]. Dostupné z: https://issuu.com/mestskaknihovnavpraze/docs/rozbor_cinnosti_2020

Městská knihovna v Praze. 2021b. [online]. *Historie*. [cit. 15.10.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobočky/pojizdna-knihovna/historie/>

Městská knihovna v Praze. 2021c. [online]. *Kontakty*. [cit. 1.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/o-knihovne/kontakty/>

Městská knihovna v Praze. 2021d. [online]. *Pobočky*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobočky/>

Městská knihovna v Praze. 2021e. [online]. *Břevnov*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobočky/brevnov/>

Městská knihovna v Praze. 2021f. [online]. *Bohnice*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobočky/bohnice/>

Městská knihovna v Praze. 2021g. [online]. *Cibulka*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobocky/cibulka/>

Městská knihovna v Praze. 2021h. [online]. *Dittrichova*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobocky/dittrichova/>

Městská knihovna v Praze. 2021i. [online]. *Hloubětín*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobocky/hloubetin/>

Městská knihovna v Praze. 2021j. [online]. *Hostivař*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobocky/hostivar/>

Městská knihovna v Praze. 2021k. [online]. *Lužiny*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobocky/luziny/>

Městská knihovna v Praze. 2021l. [online]. *Spořilov*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobocky/sporilov/>

Městská knihovna v Praze. 2021m. [online]. */střední knihovna*. [cit. 10.12.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/pobocky/ustredni-knihovna/>

Thon, J. 2016. *O městské knihovně, knihách a také lidech*. [E-kniha]. Praha: Městská knihovna v Praze. [cit. 28.11.2021]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/51/24/54/o_mestske_knihovne_knihach_a_take_lidech.pdf

Vávra, J. 2021. *Pobocky_MKP_2021.xlsx*. Interní dokument MKP.

Přílohy
Příloha č.1. – Informovaný souhlas pro komunikační partnerku

Vážená paní,

studuji na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a v současné době jsem řešitelkou výzkumného projektu diplomové práce s názvem:

Knihovna jako genderovaný prostor

Hlavním cílem výzkumu je:

Zmapovat, jakým způsobem knihovna sama vytváří, odráží, recykluje a podporuje genderové normy.

V této souvislosti se na Vás obracím s prosbou o rozhovor. Předpokládám, že Vaše názory a zkušenosti přispějí k řešení problémů, kterých se výzkum týká. Na veškeré doplňující otázky související s výzkumem Vám před provedením rozhovoru ráda odpovím.

Předpokládaná délka rozhovoru: 30-60 minut

Rozhovor není zatížen žádným rizikem. Pokud by Vám však některá otázka byla nepříjemná, nemusíte na ni odpovědět. Máte také právo kdykoliv rozhovor přerušit, a to i bez uvedení důvodu.

Výzkumná data budou uložena po dobu dvanácti měsíců po uskutečnění rozhovoru.

Aby bylo možné kvalifikovaně zpracovat všechny informace, které mi sdělíte, prosím, abyste k takovému zpracování udělila svůj dobrovolný souhlas.

Děkuji.

Stvrzuji svým podpisem, že jsem byl/a ústně informován/a o cílech výzkumu. Také jsem měl/a možnost ptát se na všechno, co mě v souvislosti s připravovaným rozhovorem zajímalo.

.....

Bc. Karolína Vinická
řešitelka

.....

Jméno:
komunikační partnerka

Datum: .....

Příloha č.2. – Otázky k rozhovoru

- **Obecné informace**
  - Jaká je Vaše pozice v rámci instituce Městské knihovny v Praze?
  - Co máte v popisu práce?
  - Jak je Vaše pracovní pozice propojena s tematikou žánrového rozdělení knih v knihovním katalogu a ve fyzickém rozdělení v knihovně?
- **Žánry**
  - Kdy a proč se knihovna rozhodla vytvářet sekce knih podle literárních žánrů?
  - Došlo od té doby k vývoji nebo úpravě rozdělení do sekcí podle žánrů do dnešní podoby?
  - Proč se knihovna rozhodla rozdělovat právě těchto 15 žánrů platných k dnešnímu dni?
  - Jsou nějaká psaná pravidla ohledně toho, jaká kniha spadá pod jaký žánr?
  - Jsou tyto kategorie statické nebo se s nimi pracuje různě podle situace?
  - Jaká je podstata jednotlivých žánrů? Co kniha musí mít, aby se dala zařadit do konkrétního žánru?
    - Jaké si myslíte, že jsou hlavní atributy žánru literatury pro ženy/dívky?
    - Jaké by podle vás měly být atributy pro žánr literatury pro muže?
  - Je rozdíl mezi žánry v katalogu knihovny a ve fyzickém prostoru?
    - Jaký rozdíl?
  - Je s těmito žánry jinak nakládáno? Je dělána například statistika počtu žánrů (proč ano a proč ne?)
- **Piktogramy**
  - kdo vymýšlí piktogramy?
  - kdo vytváří piktogramy?
  - kdo je schvaluje?
- **Pozice**
  - Je rozdělování knih do žánrů centrální pro všechny pobočky, nebo si je každá pobočka vytváří sama?
    - Vytváří to jeden člověk nebo více v případě centrálního rozdělování?
    - V případě vytváření na pobočkách, existuje rámcová osnova nařízená centrálně?

- Jaká pracovní pozice se zabývá rozdělováním knih do žánrů?
- Je člověk, který se tím zabývá přijímaný pouze pro tuto konkrétní pozici?
- Co bylo napsáno v inzerátu na tuto pozici?
- Je to hlavní náplní jejich práce?
- Existuje kontrolní mechanismus při rozdělování knih do žánrů?